

REZBARSTVO IN POZLATARSTVO – OD POKLICA DO LJUBITELJSTVA

RAZISKOVALNO PODROČJE: ETNOLOGIJA

Raziskovalna naloga

Avtorice: Julija Bevc, Ajda Cizl, Tina Zavec Stojanović

Mentorica: Mirjana Colnarič

Osnovna šola Franceta Prešerna, Žolgarjeva 2, Maribor

Maribor, april 2022

KAZALO

1 POVZETEK	5
2 ZAHVALA	6
3 UVOD	7
3.1 Osnovni namen in cilji raziskovalne naloge	7
3.2 Raziskovalna vprašanja	7
3.3 Predvidena nova spoznanja	8
3.4 Rezultati dosedanjih raziskav	8
3.5 Metodologija dela	9
4 ZGODOVINA REZBARSTVA IN POZLATARSTVA	11
4.1 Kaj je rezbarstvo in kaj pozlatarstvo	11
4.2 Rezbarstvo in pozlatarstvo skozi čas	11
4.3 Poklic rezbarja in pozlatarja nekoč	13
4.4 Rezbarsko orodje, izbira lesa in postopek rezbarskega dela v preteklosti	15
4.5 Postopek pozlatarskega dela in pozlatarsko orodje v preteklosti	17
5 OHRANJENA REZBARSKA IN POZLATARSKA KULTURNA DEDIŠČINA NA OBMOČJU MARIBORA IN OKOLICE	19
5.1 Premična dediščina rezbarstva in pozlatarstva	19
5.2 Rezbarski izdelki kot del opreme bivališč	19
5.3 Rezbarski izdelki kot del cerkvene opreme	25
5.4 Rezljane lutke	34
5.5 Rezljani modeli za lect	37
5.6 Rezbarski izdelki na arhitekturi	39
6 ANGELO IN ALOJZ ZORATTI	44
7 REZBARSTVO IN POZLATARSTVO DANES	46
7.1 Rezbarski in pozlatarski izdelki danes	46
7.2 Poklic rezbarja/pozlatarja danes	50
7.3 Delo restavradorjev na področju rezbarstva in pozlatarstva	52
7.4 Kaj smo ugotovile?	55
8 LJUBITELJSKO REZBARSKO UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI V ZGORNJI KUNGOTI	56
8.1 Ljubiteljska dejavnost pri nas	56
8.2 Predstavitev Rezbarskega umetniškega društva Kungoški detli	56
8.3 Spremljanje dela društva Kungoški detli	57
8.4 Kako zbirati nesnovno kulturno dediščino na terenu?	60
8.5 Zbiranje nesnovne kulturne dediščine na terenu (načrt in izvedba)	60

8.6 Rezultati terenskega dela	63
8.7 Praktično delo – rezbarjenje s Kungoški detli	64
9 OHRANJANJE DEDIŠČINE REZBARSTVA IN POZLATARSTVA	65
9.1 Posredovanje znanja o rezbarstvu in pozlatarstvu sošolkam in sošolcem ter priprava razstave izdelkov Kungoških detlov	65
9.2 Posredovanje znanja (predstavitev rezultatov raziskovalne naloge) in zbranega gradiva Detlom	66
9.3 Predaja terenskih zapiskov in filmčkov Pokrajinskemu muzeju Maribor	66
9.4 Poskus vpisa dejavnosti Kungoških detlov v register nesnovne kulturne dediščine	66
10 DRUŽBENA ODGOVORNOST	67
11 RAZPRAVA IN INTERPRETACIJA REZULTATOV	68
12 SKLEP	70
PRILOGA 1	72
PRILOGA 2	74
PRILOGA 3	76
PRILOGA 4	79
PRILOGA 5	81
PRILOGA 6	83
PRILOGA 7	85
PRILOGA 8	87
PRILOGA 9	88
PRILOGA 10	89
PRILOGA 11	90
PRILOGA 12	93
PRILOGA 13	95
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 1 (povzetek)	95
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 2 (povzetek)	96
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 3 (povzetek)	97
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 4 (povzetek)	98
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 5 (povzetek)	99
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 6 (povzetek)	100
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 7 (povzetek)	101
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 8 (povzetek)	102
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 9 (povzetek)	103
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 10 (povzetek)	104
KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 11 (povzetek)	105

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 12 (povzetek)	106
PRILOGA 14	107
12 VIRI IN LITERATURA	108
12.1 Viri	108
12.2 Tiskani viri	108
12.3 Literatura	108
12.3 Spletni viri	109
12.4 Ustni viri	110

KAZALO SLIK

Slika 1: Simbol rozete, imenovan tudi »morina taca« ali »trutamora«	10
Slika 2, slika 3: Tutankamonov rezljan in pozlačen lesen prestol iz Egipta.....	11
Slika 4, slika 5: Stenska slika in lesena mizica, Herkulaneum, 79 n. št.	12
Slika 6: Poročna bogato rezbarjena skrinja, 1480–1495, Firenze ali Lucca.....	12
Slika 7, slika 8: Rezbarjena in pozlačena voluta na naslonjaču, 18. stol.....	13
Slika 9, slika 10: Rezbarjeni podobi Kristusa, delo ljudskih rezbarjev	13
Slika 11: Grafika, Pozlatar, ilustracija za slikovni slovar, Armand Le Brun et. al., 1873.....	14
Slika 12, slika 13: Grafika, Rezbarsko orodje, v: Diderot's Encyclopedie, 1752.....	15
Slika 14: Prikaz izdelave figure angelčka iz kosa lesa v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož.....	16
Slika 15: Postopek rezbarstva in pozlate, Pokrajinski muzeju Ptuj-Ormož	16
Slika 16: Grafika, Atelje pozlatarja okvirjev in pozlatarsko orodje	18
Slika 17, slika 18: Rezbarsko okrasje na mizi, 1939, razstava Prostori lepega	20
Slika 19, slika 20, slika 21: Rezbarsko okrasje na omarah, 18. in 19. stol., razstava Prostori lepega...	20
Slika 22: Rezbarsko okrasje na spodnjem delu omare, 19. stol., depo pohištva	20
Slika 23: Izrezljana skrinja, 16. stol., depo pohištva, Pokrajinski muzej Maribor	21
Slika 24, slika 25: Izrezljani skrinji, prva polovica 17. stol., razstava Prostori lepega	21
Slika 26, slika 27: Lesene, rezbarjene cehovske skrinje, 17.–19. stol., Pokrajinski muzej Maribor	21
Slika 28, slika 29, slika 30: Pozlačeno, rezljano okrasje na stolih in naslonjačih	22
Slika 31: Sedežna garnitura z rezbarskim pozlačenim okrasjem in naslonjača z rezbarskim pozlačenim okrasjem, 18. stol., razstava Prostori lepega	22
Slika 32: Lesen, rezbarjen klečalnik, 16./17. stol., razstava Prostori lepega	23
Slika 33: Leseni, rezbarjeni in pozlačeni okvirji, 17. in 19. stol.	23
Slika 34, slika 35, slika 36: Lesen, rezbarjen okvir, 1686, leseno, rezbarjeno in pozlačeno ogledalo, zadnja tretjina 17. stol., razstava Prostori lepega	23
Slika 37, slika 38, slika 39: Krstna posteljica (nečke), konec 18. stol., in pokrova za sode z rezbarskim okrasjem, 1868/19. stol., razstava Vino naše vsakdanje	24
Slika 40, slika 41: Otroška zibelka in lesena skrinja z rezbarskim okrasjem	24
Slika 42, slika 43, slika 44: Izrezljana miza, stol in naslonjač s pozlačenim rezljanim okrasjem.....	25
Slika 45, slika 46, slika 47: Omari, ogledalo in sliki z rezbarskim okrasjem in pozlato	25
Slika 48, slika 49: Rezljan in pozlačen podstavek za kip in deli oltarja, 18. stol.	25
Slika 50: Svečnik z angelskimi glavicami, sredina 18. stol.,.....	26
Slika 51, slika 52: Bogato izrezljana in pozlačena okvirja, 18. stol.	26
Slika 53: Jaslice, Slovenski etnografski muzej	26
Slika 54: Rezljani oltarni svečniki, Narodni muzej Slovenije.....	27
Slika 55: Kipa sv. Katarine in sv. Barbare, okoli l. 1410	27
Slika 56: Cerkev sv. Križ, trg Heiligenkreuz am Wassen	28
Slika 57: Župnik Alois Stumpf v cerkvi, Heiligenkreuz am Waasen, Avstrija.....	29
Slika 58, slika 59, slika 60: Angeli, svetniki, stebri z lovorjevimi venci, volutni listni kapiteli	30
Slika 61: Krst v Jordanu, slika iz nekdanjega zlatega oltarja, Mariborska stolnica	30
Slika 62, slika 63: Jezus na poti v Emavs, trisedežne sedilije	31
Slika 64, slika 65: Korne klopi z rezljanimi in pozlačenimi reliefi, delo Jožefa Holzingerja	32
Slika 66: Korne klopi z rezljanimi in pozlačenimi reliefi, delo Jožefa Holzingerja.....	32
Slika 67: Korne klopi, Proštijska cerkev sv. Jurija Ptuj	33

Slika 68: Jaslice, Pokrajinski muzej Maribor	34
Slika 69: Lutkovni muzej, Ljubljana	35
Slika 70: Lesene rezljane lutke na razstavi v Lutkovnem muzeju v Ljubljani	36
Slika 71: Lutke rezbarja Antona Jezovška iz zbirke Muzeja narodne osvoboditve Maribor	36
Slika 72: Rezbar Anton Jezovšek pri izdelavi lesenih rezljanih lutk	37
Slika 73: Rezljani leseni in kovinski modeli za lect.....	37
Slika 74: Leseni rezljani modeli za lect iz zbirke Pokrajinskega muzeja Maribor.....	38
Slika 75, slika 76: Kovinski modeli za lect in fotografije	39
Slika 77: Lesena tesana in rezljana vrata iz leta 1843 v Tehniškem muzeju v Bistri.....	40
Slika 78, slika 79, slika 80, slika 81: Meščanska hiša	40
Slika 82: Dvokrilna, rezljana vrata s polkrožno nadsvetlobo	41
Slika 83, slika 84: Dvokrilna, rezljana vrata, Koroška cesta 22, Maribor	41
Slika 85, slika 86, slika 87, slika 88: Dvokrilna, lesena, rezljana vrata:	42
Slika 89, slika 90: Dvokrilna, lesena, rezljana vrata, župnijska cerkev v Sp. Kungoti	43
Slika 91, slika 92: Na Strmi ulici 9 danes ni nobene hiše (levo); Gosposka 26 (desno)	44
Slika 93, slika 94: Oprema mladinske sobe danes.....	47
Slika 95, slika 96, slika 97: Notranjost najnovejše mariborske cerkve Sv. Janeza Bosca, 2015.....	47
Slika 98, slika 99, slika 100: Jaslice v cerkvah Sv. Križa, Jožefovi cerkvi in stolnici v Mariboru	48
Slika 101, slika 102: 3D kopirni stroj za izdelavo lutk iz sodobnih materialov in kravice	48
Slika 103, slika 104: Originali in kopije lesenih rezljanih glavica Antona Jezovška.....	49
Slika 105: Moderna vhodna vrata, 2022.....	50
Slika 106: Delavnice v Srednji lesarski šoli Maribor.....	51
Slika 107: Učenci pri praktičnem pouku v Srednji lesarski šoli Maribor.....	51
Slika 108, slika 109: Restavrator Žiga Rehar in restavratorska delavnica s 3D tiskalnim strojem	53
Slika 110, slika 111, slika 112, slika 113: Rezbarsko orodje	53
Slika 114, slika 115, slika 116, slika 117: Restavratorka Irma Langus Hribar in pripomočki za zlatenje v restavratorski delavnici Narodnega muzeja Slovenije	54
Slika 118, slika 119, slika 120: Zlati listič se vzame iz knjižice in se ga prenese na desko.....	54
Slika 121, slika 122, slika 123: Čopič se naelektri na laseh.....	55
Slika 124: Kungoški detli s svojimi izdelki, maj 2021	57
Slika 125, slika 126: Dejavnosti Kungoških detlov	58
Slika 127: Izdelki Kungoških detlov	58
Slika 128, slika 129, slika 130: Kronika kungoških detlov	58
Slika 131, slika 132: Detlfest v Zg. Kungoti, 19. 6. 2021	59
Slika 133, slika 134, slika 135: Razstava Kungoških detlov, Zgornja Kungota, 28. 5. 2021	59
Slika 136: Snemanje intervjujev s člani društva, Hiša vseh generacij, Zg. Kungota	61
Slika 137: Kungoški detli, Hiša vseh generacij, Zg. Kungota	62
Slika 138: Kungoški detli pri delu, Hiša vseh generacij, Zg. Kungota	64
Slika 139: Rezbarjenje s Kungoškimi detli, Detlfest, Zg. Kungota, 2021	64
Slika 140: Predstavitev in razstava rezbarskih izdelkov Kungoških detlov v šoli	65
Slika 141: Hiša vseh generacij, Zg. Kungota	67

1 POVZETEK

Dedek ene iz med nas je rezbar, zato smo se odločile, da bomo raziskale to obrt. Zanimalo nas je, kaj je rezbarstvo in kaj pozlatarstvo, kako je potekal postopek dela v preteklosti, kateri materiali in orodja so se uporabljali in ali se danes še kdo ukvarja s tem poklicem. Večino raziskovalnega dela smo opravile na terenu, uporabljale pa smo tudi literaturo in splet. Ogledale smo si več muzejev, restavratorskih delavnic, cerkva, lectarsko delavnico, obiskale pa smo tudi arhiv in Lutkovno gledališče Maribor. Ugotovile smo, da so rezbarjeni in pozlačeni predmeti v preteklosti bili namenjeni opremi bivališč in cerkva, značilni pa so tudi modeli za lect in rezbarjene lutke. Ohranili so se v muzejih in cerkvah. V Mariboru so še v 20. stoletju delali razbarji Angelo in Alojz Zoratti ter Anton Jezovšek. Ugotovile smo, da teh dveh poklicev danes več ni, z rezbarstvom in pozlatarstvom pa se ukvarjajo restavratorji in ljubitelji. Povezale smo se Umetniškim rezbarskim društvom Kungoški detli, zbrale podatke o njihovem delu in posnele 12 intervjujev ter se tudi same preizkusile v rezbarjenju. Nepričakovani ugotovitvi sta bili, da delo rezbarjev danes nadomeščajo 3D tiskalniki in da je na področju družbene odgovornosti zelo pomembno medgeneracijsko sodelovanje.

2 ZAHVALA

Naša naloga je nastala ob pomoči različnih ljudi. Za pomoč, podporo in usmeritve pri raziskovalnem delu se zahvaljujemo mentorici, učiteljici zgodovine. Prav tako se zahvaljujemo učiteljici slovenščine za jezikovni pregled naloge in naši razredničarki za pomoč pri organizaciji razstave in predstavitve dela Kungoških detlov našim sošolcem. Prav tako se zahvaljujemo vsem članom društva Kungoški detli za zanimivo razlago, demonstracijo rezbarjenja in prijaznost. Brez njihove pripravljenosti za sodelovanje, bi bila naša naloga mnogo bolj skromna in manj zanimiva. Naša zahvala velja zaposlenim v muzejih, na Zavodu za varstvo kulturne dediščine v Maribor, v arhivu, Lutkovnem gledališču Maribor, Lesarski šoli Maribor in Javnem skladu za kulturno dejavnost, izpostavi Maribor in Pesnica, ki so nas prijazno vodili po razstavah in restavratorskih delavnicah, nam predstavili postopke dela, posredovali fotografije in listine in odgovorili na naša vprašanja. Zahvaljujemo so lectarju, medicarju in svečarju v Mariboru, ki nam je razkazal svojo delavnico, njeno opremo, nam jo dovolil fotografirati in nas pogostil z medenjaki. Prav tako se zahvaljujemo duhovnikom iz različnih župnij, ki so odgovorili na naša vprašanja o jaslicah in opremi cerkva in nam dovolili ogled. Še posebej se zahvaljujemo gospodu župniku v kraju Heiligenkreuz am Waasen v Avstriji, ki nam je namenil svoj čas in nam podaril knjigo o cerkvi. Za pomoč se zahvaljujemo tudi Maruši Bosiljevac in vsem učenkam, učencem in prijateljem, ki so odgovorili na naša vprašanja o lesenem pohištvu in poklicih, povezanih z lesom in nam na takšen ali drugačen način pomagali. Nazadnje bi se rade zahvalile tudi staršem za spodbudo in podporo pri izdelavi raziskovalne naloge in za veliko prevozov, ko smo delale na terenu.

3 UVOD

Odločile smo se, da bomo raziskale obrt rezbarstva, saj je dedek ene izmed nas rezbar in hkrati član ljubiteljskega društva Kungoški detli. Kmalu smo ugotovile, da je to področje zelo široko, zato smo se omejile le na najbolj značilne predmete. Skozi naše raziskovanje smo pridobile veliko novega znanja o rezbarstvu in pozlatarstvu v preteklosti in ugotovile, kako je z rezbarstvom in pozlatarstvom danes.

3.1 Osnovni namen in cilji raziskovalne naloge

Z raziskovalnim delom smo želele zbrati čim več zgodovinskih podatkov o rezbarstvu in pozlatarstvu, o orodjih, ki se pri teh obrteh uporabljajo in o poklicu rezbarja in pozlatarja nekoč. Naš cilj je bil tudi, da s terenskim delom ugotovimo, kje so danes ohranjeni rezbarski in pozlatarski izdelki, za kaj so se uporabljali in iz katerega časa so. Zastavile smo si tudi cilj, da poiščemo rezbarske in pozlatarske izdelke iz današnjega časa in ugotovimo, kdo se danes ukvarja s to dejavnostjo. Pomemben del naše naloge je bil tudi ta, da smo se povezale z društvom ljubiteljskih rezbarjev Kungoški detli. Z namenom, da se ohrani nesnovna dediščina in da se njihovo delo zabeleži, smo posnele intervjuje s člani društva Kungoški detli. Z raziskovalno nalogo smo želele tudi povečati naše znanje in pomagati pri ohranjanju kulturne dediščine.

3.2 Raziskovalna vprašanja

Preden smo začele z raziskovalnim delom, smo si zastavile naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kaj je rezbarstvo in kaj je pozlatarstvo, kako je potekal postopek dela v preteklosti, kateri materiali so se uporabljali in katero orodje je bilo potrebno za delo?
- Kje so se ohranili rezbarski in pozlatarski izdelki, iz katerega časa so in kateri so najbolj značilni?
- Ali je v Mariboru delal kakšen pomemben rezbar in pozlatar?
- Kako je z rezbarskimi in pozlatarskimi izdelki danes in ali ta obrt izumira?
- Kdo se danes ukvarja z rezbarstvom in pozlatarstvom in ali je to njegov poklic?

3.3 Predvidena nova spoznanja

Predvidevale smo, da bomo iz literature in drugih virov izvedele veliko podatkov o rezbarstvu in pozlatarstvu ter da bomo z raziskovalnim delom na terenu ugotovile, kako rezbarji rezbarijo zdaj in kako so rezbarili v preteklosti. Prav tako smo predvidevale, da večino predmetov, povezanih z rezbarstvom in pozlatarstvom, hranijo v muzejih. Predvidevale smo, da je v Mariboru delovala vsaj ena rezbarska delavnica. Prav tako smo sklepale, da ta obrt izumira in da se z njo ukvarja vedno manj ljudi. Menile smo, da se danes z rezbarstvom in pozlatarstvom ukvarjajo le še ljubitelji.

3.4 Rezultati dosedanjih raziskav

V okviru našega raziskovalnega dela smo se napotile v Univerzitetno knjižnico Maribor. Hotele smo dobiti čim več podatkov o rezbarstvu in pozlatarstvu, ki so shranjeni v tamkajšnjih knjigah in ugotoviti, kaj je do zdaj že bilo raziskano. Za pomoč smo prosile informatorko. Ta nam je povedala, da se v knjižnico ne moremo včlaniti, ker še nismo stare 14 let. Povedala nam je tudi, da je pristop v knjižnici prost in nam pokazala tudi bazo podatkov Cobiss, v kateri se najdejo vse knjige v njihovi lasti. V računalniško bazo, ki se nahaja v knjižnici, smo v iskalnik vpisale pojma rezbarstvo in pozlatarstvo. V bazi Univerzitetne knjižnice Maribor je bilo najdenih 66 člankov in knjig o rezbarstvu. Z geslom pozlatarstvo pa nismo dobile niti enega zadetka. Knjige, ki smo jih našle, smo šle tudi iskat v prosti pristop, kjer smo jih prelistale. Ugotovile smo, da večina knjig o rezbarstvu služi ljubiteljskim rezbarjem, saj so v njih opisani osnovni postopki rezbarjenja. Večinoma so napisane v angleškem jeziku. Ugotovile smo, da knjig, ki govorijo zgolj o zgodovini rezbarstva in o starih orodjih, žal ni. Zato smo podatke morale iskati v drugih knjigah, katerih naslov se morda ne navezuje točno na našo temo. Zelo obsežna je knjiga z naslovom *Ljudska umetnost in obrti v Sloveniji* (Edi Berk, Janez Bogataj, Janez Pukšič), kjer so opisane različne obrti, tudi rezbarstvo in pozlatarstvo. V knjigi *Razkošje na podežlju, pohištvo na ptujskem gradu* (Tatjana Štefanič, ur.) je tudi natančno opisano rezbarstvo in pozlatarstvo, knjiga pa ima tudi veliko slikovnega gradiva. V knjigi *Kulturna dediščina mizarских delavnic* (Mirjana Koren) so sicer večinoma podatki o zgodovini mizarstva, pa tudi o rezbarstvu. Za našo raziskavo je pomembna knjiga *Mariborska stolnica, ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor* (Stanko Lipovšek, ur.), v kateri je natančno opisana oprema mariborske stolnice. Obstajajo tudi muzejski katalogi in članki, ki obravnavajo predmete, povezane z rezbarstvom. Dobile smo jih v Pokrajinskem muzeju Maribor. Veliko literature o rezbarjenju, orodjih, lesu in raznih predmetih iz lesa imajo tudi v knjižnici na Srednji lesarski šoli v Mariboru. Ugotovile smo tudi, da na spletu ni veliko uporabne literature o naši temi.

Na temo rezbarstva je bila napisana tudi raziskovalna naloga z naslovom *Rezbarstvo v Mariboru: Kaj je rezbarstvo?* (Nataša Šipek, Dominik Ekerl, Matevž Pivec, Andrej Škerlak, 1996). Prav tako je bila pred nekaj leti na to temo napisana raziskovalna naloga z naslovom *Slovenska skrinja* (Denis Selčan, 2014).

3.5 Metodologija dela

Naše raziskovanje je potekalo s pomočjo različnih metod dela. Prva poglavja smo naredile s pomočjo zgodovinske metode, ki temelji na preučevanju preteklosti na nivoju opisovanja in pojasnjevanja. Ta del smo napisale s pomočjo literature. Brskale smo tudi po spletu, vendar nismo našle veliko uporabnih podatkov.

Največ raziskovalnega dela smo opravile na terenu. Naše terensko delo lahko razdelimo v več sklopov:

- ogledi muzejev, depojev in restavratorskih delavnic ter pogovori s strokovnjaki in restavratorji;
- ogledi cerkva in pogovori z župniki;
- ogled delavnice Lutkovnega gledališča Maribor in pogovor z oblikovalcem lutk;
- ogled lectarstva, medičarstva in svečarstva v Mariboru in pogovor z lectarjem;
- obisk Lesarske šole Maribor in pogovor s profesorico;
- obisk Pokrajinskega arhiva Maribor in pregled listin.

Poseben sklop našega terenskega dela je bilo zbiranje ustnih informacij in dokumentiranje dela članov ljubiteljskega rezbarskega društva Kungoški detli v Zgornji Kungoti pri Mariboru. Opravile in posnele smo 12 intervjujev s člani društva in posnele lastne fotografije. Ker je v lanskem šolskem letu naše delo zelo ovirala epidemija, smo letošnjo raziskovalno nalogo začele pripravljati že med poletnimi počitnicami. Kungoške detle smo posnele avgusta in septembra v Hiši vseh generacij v Zg. Kungoti na prostem.

Ker je naš razred bil trikrat v karanteni, smo nekatere informacije pridobile preko elektronske pošte. Na ta način smo dobile odgovore z Republiškega sklada za kulturne dejavnosti, izpostavi Maribor in Pesnica, in Muzeja narodne osvoboditve Maribor. Prav tako so nam po elektronski pošti odgovorili nekateri župniki.

Slika 1: Simbol rozete, imenovan tudi »morina taca« ali »trutamora«.
To je star ljudski simbol, ki ponazarja sonce. Nas slovenskem podeželju so ga izrezljali nad vhodnimi vrati in v zibelke. Po izročilu naj bi odganjal zlo oziroma nesrečo. Je tudi znak Slovenskega etnografskega muzeja (vir: <https://www.etno-muzej.si/en/trgovina/pisava-za-trnice>, dostop: 28. 11. 2021).

4 ZGODOVINA REZBARSTVA IN POZLATARSTVA

4.1 Kaj je rezbarstvo in kaj pozlatarstvo

Rezbarstvo je zelo stara obrt obdelovanja lesa s plitvim ali globokim rezom (Javornik, 1987, str. 189). Rezbarji so v preteklosti izdelovali rezljane dele pohištva, notranjo opremo, rezljane svečnike, oltarje, okvirje in druge predmete. K rezbarstvu je sodilo tudi pozlatarstvo. To je postopek, ko površino lesa prevlečejo s tankimi zlatimi lističi. Temu postopku rečemo zlatenje. Zlatili so na različne načine. Včasih pa pozlatarstvo zasledimo tudi kot samostojno obrt. Danes rezbarstvo in pozlatarstvo uvrščamo med umetniške obrti. Površino rezbarskih izdelkov so lahko tudi poslikali z imitacijo drugih materialov (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 148). Ker je les netrpežen material in hitro propade, se je iz starejših obdobjih ohranilo malo rezbarskih predmetov.

4.2 Rezbarstvo in pozlatarstvo skozi čas

Rezbarske izdelke so poznali že v Starem Egiptu in tudi v kasnejših obdobjih. Uporabljali so jih vsi sloji, od vladarjev do preprostega kmečkega prebivalstva (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 148). Najstarejši rezbarski izdelki so se ohranili na egipčanskem shrambnem pohištvu, mizah in posteljah. Noge pohištva so bile izrezljane v obliki levjih šap, krokodiljih nog, govejih ali gazeljnih parkljev. Predmete so tudi posrebrili ali pozlatili (Koren, 2019, str. 32, 33).

Slika 2, slika 3: Tutankamonov rezljan in pozlačen lesen prestol iz Egipta, Novo kraljestvo, 1327–1318 pr. n. št. in rezljan in pozlačen stol princese Satamun, Novo kraljestvo, 1387–1350 pr. n. št. (vir: <https://www.egyptianmuseumcairo.com/egyptian-museum-cairo/artefacts/ceremonial-throne-of-tutankhamun/>, <https://www.egyptianmuseumcairo.com/egyptian-museum-cairo/artefacts/chair-belonging-to-princess-satamun/>, dostop: 1. 2. 2022)

V obdobju Stare Grčije so izdelovali velike rezbarjene skrinje, v katere so shranjevali svoje imetje. Dragoceno pohištvo iz rimskega obdobja se je ohranilo le v Pompejih in Herkulaneju,

ker je tam leta 79 izbruhnil vulkan in s pepelom zasul obe mesti. Leseni rezljani izdelki so bili bogato ornamentirani (Koren, 2019, str. 34, 35).

Slika 4, slika 5: Stenska slika in lesena mizica, Herkulanej, 79 n. št.
(vir: <https://www.world-archaeology.com/museum/life-and-death-in-pompeii-and-herculaneum-ordinary-people-in-extraordinary-times/>, dostop: 1. 2. 2022)

Rezbarstvo v srednjem veku je bilo skromnejše kot v obdobju antike. Bogate dekoracije se pojavljajo predvsem na polnilih in okvirih pohištva (Koren, 2019, str. 37). Nekaj rezbarskih izdelkov iz 14. stoletja se je ohranilo tudi pri nas (Javornik, 1987, str. 189).

V obdobju renesanse je bilo pohištvo obdelano z bogatimi rezbarijami. V Firencah je ob koncu 15. stoletja delovalo več kot 80 rezbarskih delavnic (Koren, 2019, str. 37).

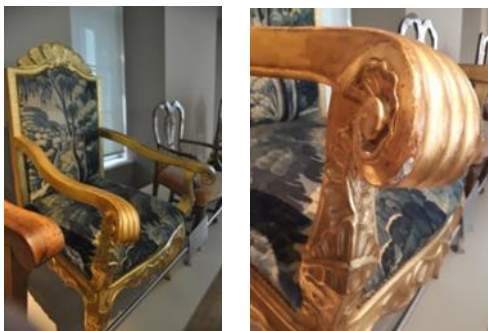

Slika 6: Poročna bogato rezbarjena skrinja, 1480–1495, Firenze ali Lucca
(vir: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/193335>, dostop: 1. 2. 2022)

V času baroka, v 17. in 18. stoletju, so rezbarji rezbarili predvsem umetnine za opremo cerkva, gradov in stanovanj, ki so bili pozlačeni (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 18).

Baročno pohištvo je bogato okrašeno. Značilne so rezbarjene volute¹ (Koren, 2019, str. 46). Rezbarstvo je svoj umetniški vrhunec doseglo v 17. stoletju z zlatimi oltarji (Ivanič, str. 496).

¹ Voluta je arhitektonski okrasni element v obliki spirale, polž (vir: Spletni slovar Fran, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=VOLUTA>, dostop: 13. 1. 2022).

Slika 7, slika 8: Rezbarjena in pozlačena voluta na naslonjaču, 18. stol.,
Narodni muzej Slovenije (vir: lastni fotografiji, 2021)

V 18. in 19. stoletju je osvojilo vrh tudi domače samouško in podobarsko rezbarstvo in pozlatarstvo, ki sodi na področje ljudske umetnosti. V teh izdelkih je običajno zaslediti manj pozlate, kar je očitno bilo povezano z gmotnimi možnostmi (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 18). Tudi v naših krajih ima ta obrt velik pomen zaradi tolikšne količine lesa, ki je najpomembnejša surovina rezbarstva (Javornik, 1987, str. 189). Prva in druga svetovna vojna pa sta povzročili propad te obrti pri nas. Številni mojstri so izgubili življenje, spremenil pa se je tudi odnos do obrti nasploh, tako da je večina rezbarskih delavnic prenehala z delovanjem. Zadnje pa so vztrajale do šestdesetih let 20. stoletja. Po tem obdobju najdemo le še posamezne rezbarje, ki nadaljujejo tradicijo te obrti do danes (Markovčič, 1998, str. 132).

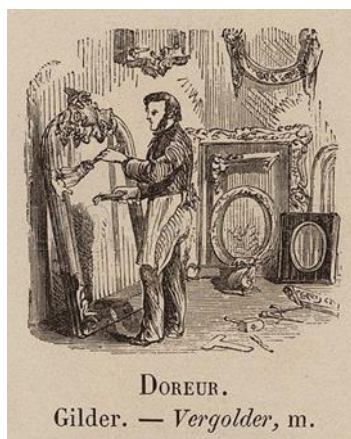
Slika 9, slika 10: Rezbarjeni podobi Kristusa, delo ljudskih rezbarjev,
19. stol. in začetek 20. stol., na razstavi Odprt depo kiparstva, Pokrajinski muzej Maribor
(vir: lastni fotografiji, 2021)

4.3 Poklic rezbarja in pozlatarja nekoč

V Evropi je od srednjega veka do druge polovice 19. stoletja potekalo izobraževanje obrtnikov od vajenca preko pomočnika do mojstra v okviru cehov. Točno določena je bila dolžina vajeniške dobe in plačilo zanj. Vsak vajenec je moral na pomočniško izobraževalno potovanje. Ob koncu učne dobe je moral izdelati mojstrski izdelek. Vajeniški uk je trajal od 3 do 6 let (Koren, 2019, str. 52). Poklic rezbarja je zahteval veliko znanja o zgradbi lesa in njegovih lastnostih. Da bi les zaščitili, so ga mojstri že zgodaj prekrivali z različnimi sredstvi.

Najpogosteje z barvo in zlatom. Pozlatarsko delo ni bilo posebna obrtna dejavnost, ampak ena od veščin, ki so jih izvajali v rezbarskih delavnicah (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 149). Včasih pa zasledimo pozlatarje tudi kot samostojne mojstre (Bogataj, 1992, str. 258).

Rezbarstvo je bilo spoštovana obrt, mojstri pa so veljali za umetnike. Sprva je bil uk rezbarskih spretnosti mogoč le v delavnicah, kjer je imel glavno besedo mojster. Učna doba se je začela po osnovni šoli, v starosti 14 ali 15 let. Za ta poklic so se odločali sinovi rezbarjev, saj so kasneje lahko prevzeli obrt in delavnico po očetu, znanje pa je šlo iz roda v rod. V času uka so vajenci stanovali pri mojstru, ki jim je zagotavljal tudi hrano, ali pa so na delo prihajali od doma. Za delo niso bili plačani ali pa so bili plačani zelo malo. Po štirih letih uka so nato morali še dve leti delati kot pomočniki in opraviti pomočniški izpit. Ker je bila to obrt, ki je izpolnjevala predvsem cerkvena naročila, je veljala za ugledno in donosno. Starši so si zato želeli, da bi se njihovi sinovi izučili v tako spoštovanem poklicu. Za uk so se očetje dogovorili osebno z mojstrom. Razmere v delavnicah se niso spreminjale, zato tako cehovsko ureditev srečamo še v prvi polovici 20. stoletja (Markovčič, 1998, str. 132, 135, 136).

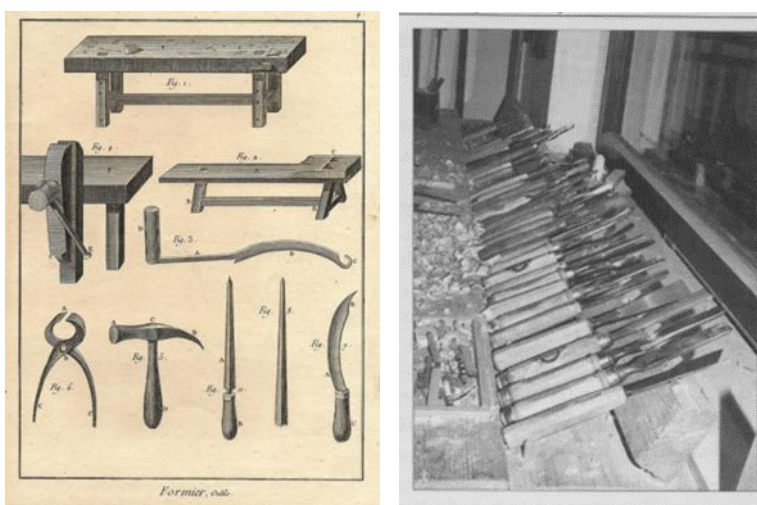
Slika 11: Grafika, Pozlatar, ilustracija za slikovni slovar, Armand Le Brun et. al., 1873
(vir: <https://www.lookandlearn.com/history-images/M619540/Le-Vocabulaire-Illustre-Doreur-Gilder-Vergolder>, dostop: 15. 1. 2022)

V Mariboru so od 13. stoletja naprej zraven imen meščanov začeli zapisovati tudi njihove poklice, zato danes vemo, da je bil Maribor v srednjem veku mesto številnih rokodelskih poklicev. Ti so bili pomembnejši kot ostali poklici, kot so npr. trgovci, kramarji, uradniki ... Zanimalo nas je, ali so v tem času v mestu delali tudi rezbarji in pozlatarji, vendar se po podatkih Andreja Hozjana ne omenjajo. V 15. stoletju so lesarsko-obrtno skupino predstavljali predvsem sodarji, stolarji, kolarji, tesarji, mizarji in coklarji. Tudi v novem veku med obrtniki

v mestu Maribor rezbarji in pozlatarji niso zapisani. Z imenom sta v 18. stoletju navedena kiparja Piltbauer in Freybaus (Hozjan, 2002, str. 18, 20, 36).

4.4 Rezbarsko orodje, izbira lesa in postopek rezbarskega dela v preteklosti

Rezbarji so delali z različnimi vrstami lesa, uporabljali različne tehnike in oblikovali različne oblike. Rezbarjevo osnovno orodje so bila dleta najrazličnejših velikosti in oblik, namenjena izdelavi določenega zavoja ali ploskve. Mojstri so jih kupovali na Dunaju, v Gradcu, Celovcu ali v Italiji, prodajali pa so jih tudi potujoči trgovci. Orodje je vedno prehajalo iz rok v roke, iz roda v rod (Markovčič, 1998, str. 139).

Slika 12, slika 13: Grafika, Rezbarsko orodje, v: Diderot's Encyclopedie, 1752
(vir: <https://sandtique-rare-printsandmaps.com/products/diderots-encyclopdie-wood-carving-tools-1751>, dostop: 16. 1. 2022) in fotografija dlet Erika Curka (vir: Markovčič, 1998, str. 139)

Preden je rezbar začel z delom, je moral izbrati in pripraviti ustrezen les za obdelavo. Če so končni izdelek nameravali pozlatiti, so uporabljali lipov les, ker je mehak in ima dolga vlakna, s pozlato pa so lahko pokrili manjše nepravilnosti. V primeru, da so pustili izdelek nepozlačen, so uporabljali predvsem les hruške, češnje, oreha, hrasta ali kostanja (Markovčič, 1998, str. 139).

Kos lesa so najprej obtesali na ustrezno debelino in dolžino, kar so imenovali surovec. Nanj so zarisali obris želene oblike, ga nato grobo izsekali in s tem nakazali obliko izbranega modela oziroma figure. Nato so ga prenesli na stojalo za obdelovanje, ki se je imenovalo pank (debela miza z močnimi nogami z luknjo v sredini) in ga trdno pritrdili, da se ni moglo premakniti. Nato so nadaljevali s finejšim obtesavanjem. Pri delu so uporabljali najprej dleta večje velikosti, nato pa vedno manjša in ožja. Pomagali so si tudi z batom, s katerim so tolkli po ročaju dleta. Na

koncu so izdelek še fino obdelali in obrusili. Z rašpljo in različnimi pilami so les najprej grobo zbrusili, z brusnim papirjem pa še končno fino obrusili (Markovčič, 1998, str. 139, 140, 141).

Slika 14: Prikaz izdelave figure angelčka iz kosa lesa v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož (vir: lastna fotografija, 2021)

Slika 15: Postopek rezbarstva in pozlate, Pokrajinski muzeju Ptuj-Ormož (vir: lastna fotografija, 2021)

Postopek rezbarjenja okraska za orgle in angelčka je lepo prikazan na razstavi v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož.

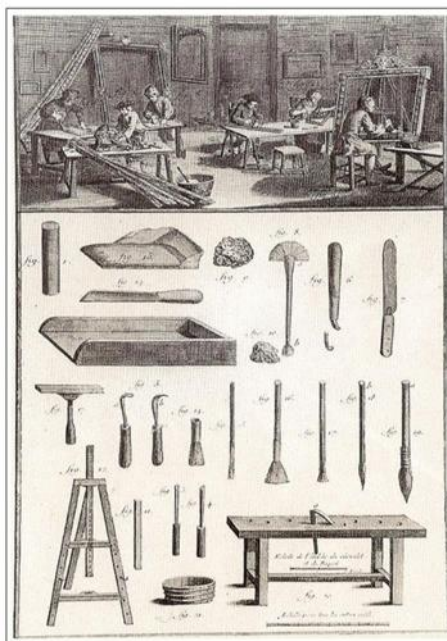
4.5 Postopek pozlatarskega dela in pozlatarsko orodje v preteklosti

Rezbarstvo je v preteklosti bilo tesno povezano s pozlatarstvom. Preden so predmet pozlatili, so površino še dodatno obdelali. Pozlata je lahko bila oljna ali vodna.

Oljna pozlata je za izvedbo preprostejša in tudi vodoodporna. Kadar so na lesu uporabljali oljno pozlato, so na objekt najprej nanесли klejno – kredno osnovo, s katero je pozlatar zaprl lesne pore. Nato se je ta osnova oziroma tako imenovani grund izolirala s šelakom, lazurnim premazom, na katerega so nanесли olje, za tem pa še zlato (Roškar, 2014, str. 144). Ta način se je imenoval »na mat«, saj je pozlata motna. Takemu načinu pozlate so rekli tudi »neprava pozlata« (Markovčič, 1998, str. 143).

Drugi način je vodna pozlata, ki je zelo zapletena. Obdelovalna površina se je najprej namočila s klejno vodo in ko se je površina osušila, so nanjo nanесли več plasti klejno-krednega grunda, ki so ga pred nadaljnjim postopkom primerno obrusili. Pred začetkom zlatenja je moral pozlatar na predmet nanesti še dve plasti bolusa (rudnina, oker ali rdečkast aluminijev silikat, ki vsebuje železo in vodo). Snov so dvakrat nanесли na mesto zlatenja in počakali, da se posuši. Nato so površino premazali z alkoholom in nanjo nanесли zlate lističe (Roškar, 2014, str. 144). Na koncu so pozlačen predmet še spolirali s pomočjo poldragih kamnov različnih barv na lesenih ročajih. Z njimi so drgnili površino, dokler se ni svetila. Tej vrsti pozlate so rekli »na hoch glänz« (Markovčič, 1998, str. 143).

Pozlatarji so pri svojem delu uporabljali razne pripomočke, kot so ploščati čopiči iz veveričjih dlak, blazinice iz jelenje kože in nožički. S pomočjo čopičev, ki so jih naelektrili na laseh, so prijeli lističe zlata, jih položili na blazinico in obrezali. Velike površine je bilo lažje zlatiti kot majhne, saj so manjši ornamenti zahtevali več dela in zlata (Markovčič, 1998, str. 143).

Slika 16: Grafika, Atelje pozlatarja okvirjev in pozlatarsko orodje
v: Diderot's Encyclopedie, 1752 (<https://www.margo-rahmen.de/vergolderrahmen/technik/>, dostop:
16. 1. 2022)

Zlato so pozlatarji kupovali predvsem v Gradcu ali na Dunaju, kjer so kupovali tudi drugi material. Zlato je bilo v obliki zelo tankih lističev velikosti 10 x 10 centimetrov, ki so bili shranjeni med listi v posebnih knjižicah. V eni takšni knjižici je bilo 50–100 lističev (Markovčič, 1998, str. 142).

5 OHRANJENA REZBARSKA IN POZLATARSKA KULTURNA DEDIŠČINA NA OBMOČJU MARIBORA IN OKOLICE

5.1 Premična dediščina rezbarstva in pozlatarstva

Na začetku naloge smo zapisale definicijo, kaj je to rezbarstvo in pozlatarstvo in kateri izdelki sodijo na to področje, kar nas je vodilo pri našem raziskovalnem delu. V naši nalogi smo želele ugotoviti, kje so se na območju Maribora in okolice ohranili rezbarski in pozlatarski izdelki, iz katerega časa so in kateri so najbolj značilni. Definicija govori, da so to rezljani deli pohištva, notranja oprema, rezljani svečniki, oltarji, okvirji in drugi predmeti. Ti predmeti sodijo na področje premične kulturne dediščine, ki jo hranijo muzeji, galerije, arhivi in knjižnice. Sklepale smo, da bomo naše predmete našle predvsem v muzejih, zato smo izdelale načrt ogledov muzejev, kjer bi rezbarske in pozlatarske predmete lahko imeli.

Odločile smo se, da bomo svoje delo na terenu začele v Pokrajinskem muzeju Maribor. Ogledale smo si tudi Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož in po elektronski pošti vzpostavile stik z Muzejem narodne osvoboditve Maribor. Podale smo se tudi v Ljubljano, saj sta tam dva za nas pomembna nacionalna muzeja, ki hranita gradivo iz celotne Slovenije. To sta Narodni muzej Slovenije in Slovenski etnografski muzej. Ker pa naša raziskovalna naloga vključuje tudi lesene lutke, smo se odpravile še na Ljubljanski grad v Lutkovni muzej. Rezbarske in pozlatarske predmete, ki smo jih videle v muzejih, bomo predstavile v tem poglavju. Delimo jih na več skupin, ki se med seboj razlikujejo po uporabi, starosti in kakovosti izdelave. Ker pa je to zelo obširno področje, smo se omejile le na najpomembnejše skupine predmetov z našega raziskovalnega območja.

5.2 Rezbarski izdelki kot del opreme bivališč

Ob ogledu muzejev smo ugotovile, da se rezbarije pojavljajo na različnih predmetih. Ena od najpomembnejših skupin rezbarskih izdelkov je seveda oprema bivališč. V Pokrajinskem muzeju Maribor,² kjer hranijo predmete z našega raziskovalnega območja, so z rezbarijami okrašeni pohištveni kosi, razstavljeni na razstavi Prostori lepega in v Odprtem depoju pohištva v kinu Partizan. Nekoč so bili v uporabi v plemiških in meščanskih bivališčih. Za okrasje

² Po razstavah Pokrajinskega muzeja Maribor sta nas vodili kustosinji gospa Nives Cvikel in dr. Valentina Bevc Varl. Glej tudi priložilo 1.

pohištva so značilni globoki reliefi in različna ornamentika. V muzeju so različne vrste pohištva, ki imajo rezbarije:

– **Mize**

Ohranjena je miza z rezljano ornamentiko, ki se najizrazitejše vidi na nogah mize, saj so te okrašene z levjimi šapami, listi ali cvetjem.

Slika 17, slika 18: Rezbarsko okrasje na mizi, 1939, razstava Prostorilepega, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastni fotografiji, 2021)

– **Omare**

Tudi na omarah so noge zamenjane z izrezljanimi šapami. Predvsem pa pri omarah prevladujejo izrezljane sprednje stranice, okrašene z različnimi vzorci, podobami ali tihožitji.

Slika 19, slika 20, slika 21: Rezbarsko okrasje na omarah, 18. in 19. stol., razstava Prostorilepega in depo pohištva, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastne fotografije, 2021)

Slika 22: Rezbarsko okrasje na spodnjem delu omare, 19. stol., depo pohištva, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastna fotografija, 2021)

– Skrinje

Na nekaterih skrinjah, ki smo jih videle v depolu, zasledimo tudi rezbarjene figure ljudi kot na primer sv. Jurija in sv. Martina. Na skrinjah lahko opazimo tudi različne rože in drugo ornamentiko oziroma vzorce.

Slika 23: Izrezljana skrinja, 16. stol., depo pohištva, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastna fotografija, 2021)

Slika 24, slika 25: Izrezljani skrinji, prva polovica 17. stol., razstava Prostori lepega, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastni fotografiji, 2021)

– Cehovske skrinje

Cehovske skrinje sicer niso bile del bivališč kot takih, ampak so bile v lasti cehov. Cehi so bili združenje obrtnikov iste vrste. V njih so shranjevali svoje imetje. Vsak ceh je imel svojo skrinjo. Nekatere so bile izdelane iz kovine, druge pa iz lesa. Lahko so bile mizarske ali rezbarske. Na rezljanih lahko opazimo izrezljane znake različnih obrti. V muzeju so na eni iz leta 1671 izrezljana mlinska kolesa, kar pomeni, da je ta bila cehovska skrinja mariborskih mlinarjev. Cehovske skrinje so iz 17., 18. in 19. stoletja.

Slika 26, slika 27: Lesene, rezbarjene cehovske skrinje, 17.–19. stoletja, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastni fotografiji, 2021)

– Stoli in naslonjači

Zelo pomembni so tudi stoli in različna sedala, ki so prav tako okrašeni z rezbarskim okrasjem. Najpogosteje zasledimo nazaj zavite noge ali naslonjala za roke. Na naslonjalah za hrbet lahko vidimo različne glavice angelčkov ali kakšno cvetlico. Nekateri elementi so tudi pozlačeni s pozlato. Ti deli pohištva so pripadali plemičem ali bogatim meščanom.

Slika 28, slika 29, slika 30: Pozlačeno, rezljano okrasje na stoli in naslonjačih, razstava Prostor lepega, 18. stol., Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastne fotografije, 2021)

– Sedežna garnitura

Še posebej zanimiva je pozlačena sedežna garnitura, ki ima bogato okrašene robove z rezbarskim okrasjem. Vidimo tudi značilne volute. Ta sedežna je iz časa baroka, nekoč pa je bila v uporabi v gradu v Murski Soboti.

Slika 31: Sedežna garnitura z rezbarskim pozlačenim okrasjem in naslonjača z rezbarskim pozlačenim okrasjem, 18. stol., razstava Prostor lepega, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastna fotografija, 2021)

– Klečalnik

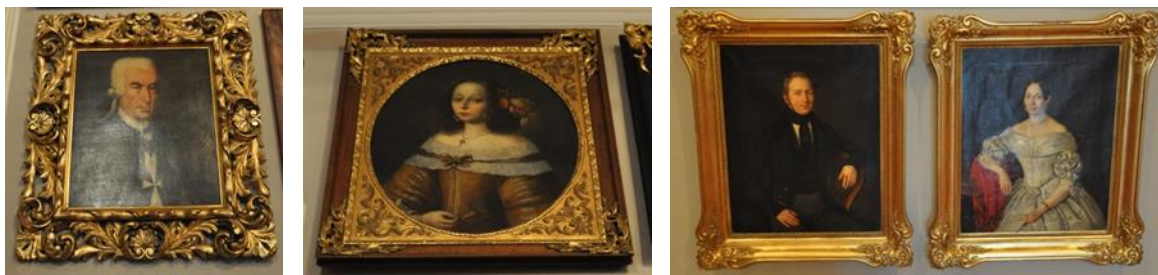
V Pokrajinskem muzeju Maribor se je ohranil tudi rezljan klečalnik iz 16./17. stoletja. Na njem so izrezljane različne figure, levje glave, cvetje in listje.

Slika 32: Lesen, rezbarjen klečalnik, 16./17. stol., razstava Prostori lepega, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastna fotografija, 2021)

– Okvirji

Tudi nekateri okvirji so rezbarsko obdelani in pozlačeni. Na njih so izrezljani različni ptički in angelčki, ki jih sprva skoraj ne opaziš, saj so obdani s cveticami in listjem. Uokvirjali pa niso le slik, temveč tudi ogledala. Tak način obdelovanja lesa in uporaba pozlate je bila najbolj izrazita v času baroka.

Slika 33: Leseni, rezbarjeni in pozlačeni okvirji, 17. in 19. stol., razstava Odprt depo slikarstva, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastne fotografije, 2021)

Slika 34, slika 35, slika 36: Lesen, rezbarjen okvir, 1686, leseno, rezbarjeno in pozlačeno ogledalo, zadnja tretjina 17. stol., razstava Prostori lepega, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastne fotografije, 2021)

Seveda pa so tudi preprostejši ljudje, ki si takšnih dragocenih pohištvenih kosov niso mogli privoščiti, imeli rezljane izdelke. V muzejski zbirki so se na primer ohranile nečke. To je ovalna posoda, ki so jo uporabljali kot posodo za mesenje kruha in kot posteljico za dojenčka. Na zunanji strani je okrašena s plitkimi rezljanimi vzorci. Na podeželju pa so kot običaj rezljali tudi sode. Na njihovo dno in pokrov so izrezljali različne prizore trgatega ter urezali letnico izdelave. Takšen pokrov sode smo videle na razstavi *Vino naše vsakdanje* v Pokrajinskem muzeju Maribor.

Slika 37, slika 38, slika 39: Krstna posteljica (nečka), konec 18. stol., in pokrova za sode z rezbarskim okrasjem, 1868/19. stol., razstava *Vino naše vsakdanje*, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastne fotografije, 2021)

V Slovenskem etnografskem muzeju prav tako hranijo rezbarske izdelke, ki so bili nekoč del opreme bivališč. To so skrinje, omare, vhodna vrata, zibelke ...³

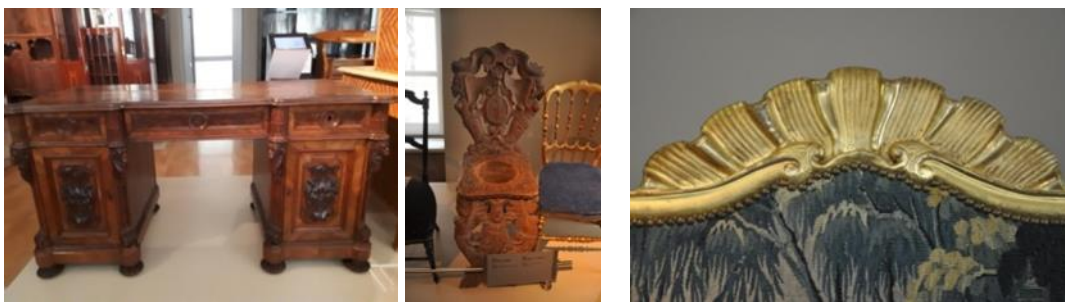

Slika 40, slika 41: Otroška zibelka in lesena skrinja z rezbarskim okrasjem, Slovenski etnografski muzej (vir: lastni fotografiji, 2021)

V Narodnem muzeju Slovenije hranijo bogato zbirko stolov, pohištva in ur, ki imajo rezbarije in pozlato. Prav tako so v zbirki svetil rezbarjeni hišni svečniki.⁴

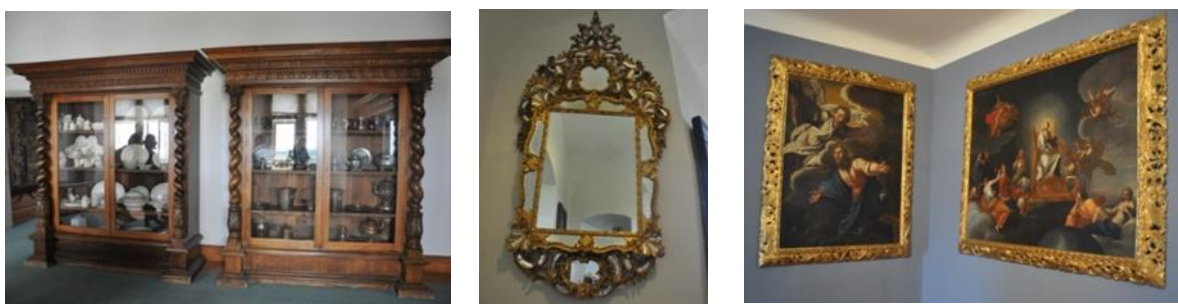
³ Glej prilogo 2.

⁴ Glej prilogo 3.

Slika 42, slika 43, slika 44: Izrezljana miza, stol in naslonjač s pozlačenim rezljanim okrasjem, Narodni muzej Slovenije (vir: lastne fotografije, 2021)

Na razstavah Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož smo videle različne rezbarske izdelke, kot so rezljano pohištvo, omare, skrinje, komode, sedežne garniture, okvirje, ogledala in glasbila.⁵

Slika 45, slika 46, slika 47: Omari, ogledalo in sliki z rezbarskim okrasjem in pozlato, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož (vir: lastne fotografije, 2021)

5.3 Rezbarski izdelki kot del cerkvene opreme

Rezbarski izdelki se pojavijo tudi v opreми cerkva. V Pokrajinskem muzeju Maribor smo videle razstavljene dele oltarjev, ki imajo rezbarsko okrasje. Večje lesene skulpture pa so že delo kiparjev. Delo domačih rezbarjev, ki so bili samouki, so manjše pobožne rezbarske figure svetnikov. Na podeželju so jih imeli ljudje tudi doma, in sicer v »Bogovem kotu«.

Slika 48, slika 49: Rezljan in pozlačen podstavek za kip in deli oltarja, 18. stol., razstava Odprt depo kiparstva, Pokrajinski muzej Maribor, (vir: lastni fotografiji, 2021)

⁵ Glej prilogo 4.

V muzeju imajo tudi veliko lesenih rezbarjenih cerkvenih svečnikov, ki pa niso na razstavi. Lahko so poslikani ali pozlačeni. Tudi svečniki so lahko imeli angelske glavice.

Slika 50: Svečnik z angelskimi glavicami, sredina 18. stol., Pokrajinski muzej Maribor
(vir: <https://museum-mb.si/zbirke/zbirka-svetil/>, dostop: 16. 1. 2022)

V muzeju sta tudi dva bogato izrezljana in pozlačena okvirja slik, ki sta nekoč bila v oltarjih. To je okvir oltarne slike iz cerkve sv. Jožefa na Studencih v Mariboru in okvir oltarne slike sv. Kunigunde iz mariborske stolnice. Oba sta iz 18. stoletja.

Slika 51, slika 52: Bogato izrezljana in pozlačena okvirja, 18. stol.,
razstava Odprta depa kiparstva, Pokrajinski muzej Maribor (vir: lastni fotografiji, 2021)

V Slovenskem etnografskem muzeju so ohranjene rezbarsko izdelane jaslice in verski kipci.⁶

Slika 53: Jaslice, Slovenski etnografski muzej
(vir: lastna fotografija, 2021)

⁶ Glej prilogo 2.

V Narodnem muzeju Slovenije imajo tudi rezljane oltarne svečnike.

Slika 54: Rezljani oltarni svečniki, Narodni muzej Slovenije
(vir: lastna fotografija, 2021)

V Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož so zelo stari cerkveni rezbarski izdelki – kipi svetnikov in svetnic, ki so bolj delo kiparjev. Zasledile smo tudi kipa dveh svetnic z zelo lepo rezbarjenima kronicama.

Slika 55: Kipa sv. Katarine in sv. Barbare, okoli l. 1410,
na razstavi v Pokrajinskem muzeju Ptuj-Ormož (vir: lastna fotografija, 2021)

Seveda se največ cerkvenih rezbarskih izdelkov še zmeraj nahaja v cerkvah. Osredotočile smo se na mariborsko stolnico, ki smo jo večkrat obiskale in govorile tudi s tamkajšnjim župnikom gospodom Markom Veršičem.

Zlati oltarji

Na začetku naloge smo zapisale, da je rezbarstvo v naših krajih doseglo vrhunec z zlatimi oltarji. Tako so jih poimenovali zato, ker je bila površina pozlačena ali posrebrena (Markovčič, str. 131). Zanje je značilno, da še nimajo veliko samostojnih kipov, ampak so v celoti prekriti z rezbarjenimi ornamentami, ki so pozlačeni, zato se tudi imenujejo zlati oltarji. V literaturi smo prebrale, da zlate oltarje lahko razdelimo v štiri skupine glede na nastanek. Prva stopnja zlatih oltarjev sodi v čas od okrog leta 1620 do 1650. Okrasje na sestavnih delih oltarja v obliki

ornamenta je pogosto le naslikano. Druga stopnja sodi v razdobje od okrog leta 1650 do 1670. V drugem obdobju zlatega oltarja se ornamentika zelo razvija in je izrezljana. Zanj je značilno je okrasje v obliki masivnega hrustančevja.⁷ Tretja stopnja sodi v čas med leta okrog 1670 in 1690. Značilno je rezbarjeno okrasje pleteničja.⁸ Četrto obdobje traja po letu 1690. Zlati oltarji so samostojna umetnostna stvaritev in se razlikujejo od renesančnih in baročnih oltarjev (Železnik, 1965, str. 171, 172, 174).

Zlati oltar iz mariborske stolnice v cerkvi v kraju Heiligenkreuz am Waasen v Avstriji

Ker živimo v Mariboru, smo si večkrat ogledale mariborsko stolnico – cerkev sv. Janeza Krstnika, da bi ugotovile, kakšni rezbarski izdelki so v njej. Prelistale smo tudi knjigo z naslovom Mariborska stolnica.⁹ V knjigi smo zasledile, da je v mariborski stolnici nekoč stal

Slika 56: Cerkev sv. Križ, trg Heiligenkreuz am Wassen
(vir: lastni fotografiji, 2021)

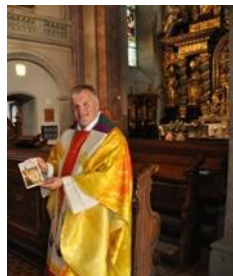
zelo velik zlat oltar iz leta 1670, vendar ga danes ni več. Včasih je bil del opreme, a so ga leta 1894 prodali župnijski cerkvi sv. Križ, ki se nahaja v trgu Heiligenkreuz am Wassen v Avstriji (Vidmar, 2009, str. 258).

⁷ Hrustančevje je okras v podobarstvu 17. stoletja v obliki narezanega hrustanca (vir: Spletni slovar Fran, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=hrustan%C4%8Devje>, dostop: 13. 1. 2022).

⁸ Pleteničje je okras v rezbarstvu 17. stoletja v obliki jezikastih trakov (vir, Spletni slovar Fran, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=pleteni%C4%8Dje>, dostop: 13. 1. 2022).

⁹ Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor, Slomškova družba, Maribor, 2009.

Odpravile smo se na izlet in obiskale cerkev sv. Križa v Heiligenkreuzu am Wassen, kjer smo si lahko od blizu ogledale oltar. O oltarju nam je nekaj povedal tudi tamkajšnji župnik gospod Alois Stumpf. Zelo prijazno nas je sprejel in nas tudi povabil na praznovanje krajevnega župnijskega praznika.¹⁰

Slika 57: Župnik Alois Stumpf v cerkvi, Heiligenkreuz am Waasen, Avstrija
(vir: lastni fotografiji, 2021)

Oltar je velika rezbarska umetnina, ki ima tri višinske stopnje, ki jih lahko vidimo z manjšanjem figur proti vrhu in premišljeno postavljenimi stebri. V večini je oltar pozlačen in okrašen z rezbarjeno hrustančasto in rastlinsko ornamentiko ter angelskimi glavicami. Štirje stebri v prvi etaži rastejo iz podstavkov (baz) z rezbarjenimi lovorjevimi venci, v katere so tudi oviti, zaključijo pa se z listno volutnimi kapiteli.¹¹ V drugi etaži so postavljeni skoraj dvakrat manjši stebri s preprostimi bazami in manjšimi listno volutnimi kapiteli. Njihova gladka stebila so skoraj popolnoma prekrita z rezbarjenimi angelskimi glavicami in hrustančevjem. V tretji etaži pa stojita tanka stebriča, ki sta povsem prekrita z rezbarjeno ornamentiko in angelskimi glavicami. V sredini oltarja se nahajajo tri oljne slike, najvišja od njih pa predstavlja Boga Očeta in Svetega Duha. Oltar je prav tako opremljen z bogatimi lesenimi skulpturami. V spodnjem delu stojita sv. Avguštin in Ambrož, na desni pa sv. Gregor Veliki in Hieronim. V srednjem delu oltarja sta v školjkastih nišah nameščena sv. Peter in sv. Pavel, na volutah pa jih spremljata angelca s kadilnicama. V tretji etaži lahko vidimo kipa sv. Janeza Evangelista in sv. Jakoba. Tudi ob njiju sedita dva angela. Prav na vrhu sta dva manjša sedeča angela. Na rezbarjenem reliefu sta upodobljena snop pšeničnega klasja in vinska trta, na volutah ob tabernaklju¹² pa klečeča angela.¹³ Na vrhu tabernaklja, ki so ga postavili na skoraj sto let starejši oltar, je upodobljeno jagnje (Vidmar, 2009, str. 260).

¹⁰ Gospodu župniku Aloisu Stumpf se iskreno zahvaljujemo za njegovo pomoč in gostoljubnost.

¹¹ Kapitel je zgornji zaključni del stebra (vir: Spletni slovar Fran, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=kapitel>, dostop: 13. 1. 2022).

¹² Tabernakelj je omarica, navadno na oltarju, v kateri so shranjene posvečene hostije (vir: Spletni slovar Fran, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=tabernakelj>, dostop: 13. 1. 2022).

¹³ Angel adorant je dobro duhovno bitje, ki biva zunaj vidne narave; adorant je čistilec, čistiljivi angel (vir: Spletni slovar Fran: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=angel>, dostop: 13. 1. 2022).

Slika 58, slika 59, slika 60: Angeli, svetniki, stebri z lovorjevimi venci, volutni listni kapiteli, deli zlatega oltarja, ž. c. Heiligenkreuz am Waasen (vir: lastne fotografije, 2021)

Oltar so iz Maribora v Avstrijo odpeljali z vlakom. Prevoz ni potekal brez težav. Na železniški postaji so ga pustili stati na dežju. Posledično so nastale poškodbe, zaradi katerih je železniška postaja morala plačati odškodnino. Ko je oltar bil dostavljen na novo mesto, se je izkazalo, da je za tamkajšnji prezbiterij¹⁴ prevelik, zato so ga morali zmanjšati. Znižali so mu spodnji del, manjka mu tudi slika Krsta v Jordanu, ki je ostala v mariborski stolnici, kjer je na ogled še danes (Vidmar, 2009, str. 259, 260).

Slika 61: Krst v Jordanu, slika iz nekdanjega zlatega oltarja, Mariborska stolnica (vir: lastna fotografija, 2022)

¹⁴ Prezbitarij je del cerkve, namenjen za glavni oltar in duhovščino (vir: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=prezbiterij>, dostop: 13. 1. 2022).

Zraven zlatega oltarja so iz mariborske stolnice v cerkev sv. Križa v Heiligenkreuzu pri Waasnu pripeljali tudi lesene trisedežne sedilje¹⁵, ki jih je izdelal mariborski kipar Jožef Holzinger. Okrašene so bile z rezbarjenimi reliefi na temo večerje v Emavsu. Prvotne sedilje naj bi bile preveč uničene, da bi jih postavili v Heiligenkreuzu, zato so ob koncu 19. stoletja izdelali natančno kopijo prvotnih. Na levi steni reliefa vidimo srečanje Jezusa, ki je preoblečen v romarja in dva apostola ter njihovo skupno pot v Emavs. Na srednjem reliefu vidimo večerjo, med katero Jezus razlomi in blagoslovi kruh, v tretjem reliefu pa je prikazan prizor, ko Jezus izgine, apostola pa se vračata nazaj v Jeruzalem (Vidmar, 2009, str. 260).

Slika 62, slika 63: Jezus na poti v Emavs, trisedežne sedilje
(vir: lastni fotografiji, 2021)

Rezljane cerkvene klopi v mariborski stolnici

Zelo dragocen rezbarski izdelek se še danes nahaja v mariborski stolnici. Gre za korne klopi, postavljene v tamkajšnjem prezbiteriju. Iz lesa mojstrsko izrezljane in pozlačene reliefne podobe lahko pripišemo mariborskemu kiparju Jožefu Holzingerju (rojen 1737, umrl 1797). Na desetih naslonjalih kornih klopi so upodobljeni prizori iz življenja sv. Janeza Krstnika. Dogajanje je prikazano predvsem v biblijski krajini in pa tudi v zaporu, templju in palači. Reliefi so zasnovani s plitvejšim reliefom in poudarjeno globino, figure pa so izrezljane v višjem reliefu (Vidmar, 2009, str. 234). Reliefi so na nekaterih mestih tudi pozlačeni.

¹⁵ Sedilje so cerkveno sedežno pohištvo za dostojanstvenike, zlasti škofe, včasih vzdane v steno (vir: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/umetnost/iskalnik?iztocnica=sed%C3%ADlija>, dostop: 13. 1. 2022).

Slika 64, slika 65: Korne klopi z rezljanimi in pozlačenimi reliefi, delo Jožefa Holzingerja, stolna cerkev sv. Janeza Krstnika Maribor (vir: lastni fotografiji, 2021)

Slika 66: Korne klopi z rezljanimi in pozlačenimi reliefi, delo Jožefa Holzingerja, stolna cerkev sv. Janeza Krstnika Maribor (vir: lastna fotografija, 2021)

Korne klopi cerkve sv. Jurija na Ptuj

Ko smo obiskale Pokrajinski muzej Ptuj, smo si želele ogledati tudi korne klopi v proštiji cerkvi sv. Jurija, vendar to ni bilo mogoče. Kljub temu da se ne nahajajo na območju našega raziskovanja, jih omenjamo, ker so zelo stare. Narejene so bile leta 1446 v obdobju gotike in so najstarejši ohranjen rezbarski izdelek, na katerega smo naleteli. Klopi so ob obeh stenah prezbiterja, imajo 40 sedežev, narejenih iz hrastovega lesa. Ob robovih pultnih plošč so izrezljane podobe fantastičnih in živalskih likov. V 18. in 20. stoletju so klopi večkrat obnovili. (Spletna stran Nadžupnija sv. Jurija Ptuj, <http://www.prostija-ptuj.si/index.php/o-nas/cerkev-sv-jurija-prostija>)

Slika 67: Korne klopi, Proštijska cerkev sv. Jurija Ptuj
(vir: <https://www.kamra.si/mm-elementi/vhod-v-cerkev-sv-jurija-7/#>, dostop: 14. 1. 2022)

Rezljane lesene jaslice

Cerkve smo si ogledovale v predbožičnem času, zato smo v cerkvah opazile tudi jaslice. Mislile smo si, da so izrezljane iz lesa. V knjigi o jaslicah smo prebrale, da so v preteklosti jaslice sodile k rezbarskim izdelkom. Jaslice so v prvi vrsti devocionalija, to je predmet, ki podpira pobožnost (Kuret, 1981, str. 241). Jaslice so figure, ki prikazujejo Kristusovo rojstvo, in sicer na nekem primerno aranžiranem prizorišču. Njihovo bistvo je, da pristno doživimo božično skrivnost. Najprej je bila samo zibelka z detetom in kipci angelov, ki so jo čuvali (Kuret, 1981, str. 28, 29).

Izdelovanje in postavljanje jaslic se v Sloveniji prvič pojavi leta 1644. Najstarejše ohranjene jaslice v Sloveniji so iz voska. Iz cerkvenih jaslic so se razvile tudi hišne ali družinske jaslice (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 256). Po mestnih družinah so se razširile v 18. stoletju, v kmečkih družinah na Štajerskem pa komaj v 19. stoletju (Kuret, 1981, str. 165).

Razvili so se trije osnovni tipi jaslic, odprte, omarične in odrske, vse pa so bile izrezljane iz lesa. Za cerkve so jih velikokrat dobavljali s Tirolske in Bavarske, kjer so bile številne rezbarske delavnice (Kuret, 1981, str. 114, 115). Na podeželju pa so se razvili številni tipi in inačice, ki danes predstavljajo ljudsko umetnost in ustvarjanje (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 245). Že ob koncu 19. stoletja so rezljane jaslice izdelovali tudi domači kiparji in rezbarji, ki so jih tudi sami prodajali. Prav tako pa so jih v 20. stoletju izdelovali mojstri samouki, ki pa verjetno niso delali za trgovino. Njihova imena večinoma niso znana. V 20. stoletju je bilo jaslice mogoče kupiti tudi v trgovinah (Kuret, 1981, str. 119, 120).

Z območja Štajerske se je ohranilo zelo malo jaslic (Kuret, 1981, str. 174). Da bi izvedele, ali to drži, smo za pomoč prosile gospo Nives Cvikl, etnologinjo v Pokrajinskem muzeju Maribor. Gospa Cvikl nam je povedala, da v muzeju hranijo samo dvoje jaslic. Prve so bile izdelane v Avstriji in so zato bolj bogato opremljene. Svoj čas so se vrtele in predvajale glasbo. Druge jaslice so izdelane bolj skromno. Od njih je ostal le hlev. Nobene od jaslic niso bile na razstavi, zato smo si jih ogledale v etnološkem depozitu muzeja.¹⁶ Gospa Cvikl je tudi povedala, da bi v muzeju bili zelo veseli kakšnih rezljanih jaslic, tudi če so iz današnjega časa. Ker smo bile presenečene, da se je ohranilo tako malo lesenih jaslic, smo vprašale tudi gospoda Boštjana Roškarja, ali imajo morda v Pokrajinskem muzeju Ptuj kakšne lesene jaslice z našega konca. Povedal nam je, da jih nimajo.¹⁷

Slika 68: Jaslice, Pokrajinski muzej Maribor
(vir: lastna fotografija, 2021)

V okviru našega raziskovalnega dela na terenu smo zraven mariborske stolnice obiskale še pet drugih cerkva v Mariboru in okolici ter eno na Goričkem.¹⁸ Le tam, v evangeličanski cerkvi v Selu v Prosenjakovcih, ki se sicer nahaja izven našega raziskovalnega območja, so imeli rezbarske jaslice, vendar niso bile stare.

5.4 Rezljane lutke

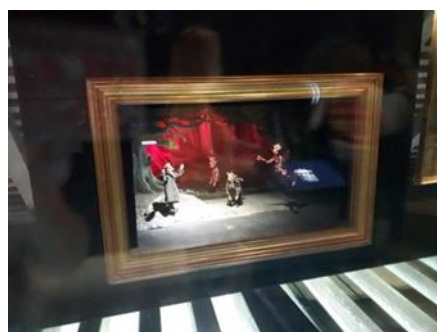
O rezljanih lutkah nismo našle literature. V Lutkovnem muzeju smo prebrale, da so se najstarejše znane oblike lutk v slovenskih deželah pojavile v 15. stoletju. V času turških vpadov naj bi jih k nam prinesli iz Male Azije. Šaljive lutkovne prizore s preprostimi lutkami lileki so

¹⁶ Za podatke in možnost ogleda etnološkega depozita Pokrajinskega muzeja Maribor se zahvaljujemo etnologinji Nives Cvikl.

¹⁷ Ustni vir: dr. Boštjan Roškar, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož. Glej prilogo 10.

¹⁸ Glej prilogo 6.

uprizarjali po vsej deželi. Na Dravskem polju v okolici Ptuja se je lutkovna igra *Pravda za mejo* ohranila skoraj do danes. Na razvoj lutkarstva so imeli vpliv potujoči tuji lutkarji, ki so pogosto prihajali v naše kraje (Besedilo na razstavi v Lutkovnem muzeju, Ljubljana, ogled: 31. 8. 2021).

Slika 69: Lutkovni muzej, Ljubljana
(vir: lastne fotografije, 2021)

V Lutkovnem muzeju smo videle tudi stare lesene slovenske lutke, ki sicer niso z našega območja, so bile pa zelo zanimive. Izdelal jih je tesar, rezbar in vsestranski umetnik Milan Klemenčič. Študiral je umetnost v Italiji in Nemčiji. Leta 1910 je naredil lesene lutke za predstavo *Mrtvec v rdečem plašču*. Za oder je uporabil kar črno škatlo. Lutke so stare kar 111 let in so ene najmanjših lutk na svetu. Vse lutke je izrezljal ročno iz lesa. Uporabljal je stare postopke in ni pazil na težo lutk, zato so lutke prelahke in med animiranjem plavajo. Lutk ni nikoli recikliral in je za vsako predstavo naredil nove, o čemer nam je povedal gospod v Lutkovnem muzeju.¹⁹

Lesene lutke so največji razcvet doživele v 2. svetovni vojni, ki je trajala od leta 1941 do 1945. V tem času je bila kakršnakoli umetnost prepovedana. K partizanom so bili poklicani vsi moški. Med njimi so bili tudi rezbarji. Situacija ni bila preveč prijetna, zato so prosti čas izkoristili za izdelovanje lesenih rezljanih lutk in uprizarjanje predstav. Seveda pa se je tukaj pojavil problem. Rezbarji so imeli veliko znanja in izkušenj, a jim je primanjkovalo materiala. Prav zaradi tega so uporabljali les za telesa lutk in uničena padala za obleke. Svoje znanje so uporabljali kot orožje proti okupatorju. V svojih predstavah so uprizarjali vojno in se s tem norčevali iz situacije, predvsem iz Hitlerja. Najpomembnejši junak v lutkovnih predstavah je bil Pavliha, ki se je najbolj nesramno delal norca iz njega. Skozi te predstave so si partizani krajšali čas.²⁰ Gre za lutke na nitkah – marionete.

¹⁹ Glej prilogo 5.

²⁰ Glej prilogo 5.

Slika 70: Lesene rezljane lutke na razstavi v Lutkovnem muzeju v Ljubljani
(vir: lastne fotografije, 2021)

Sčasoma pa so v modo prišle tudi ročne lutke, ki so iz lesa po navadi imele narejene roke in glavo, saj so se v takšnih predstavah po navadi topli, kar je povzročilo boljši zvočni efekt, ki se ga je dobro slišalo.²¹

Nekaj starih lesenih ročnih lutk iz Maribora hranijo v Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru. Gospa Simona Tripkovič nam je poslala fotografije in podatke o njih. Izdelal jih je rezbar Anton Jezovšek v letih 1958 in 1968. To so ročne lutke. Imajo lesene glave in rezljane lesene roke, nekatere pa imajo roke iz blaga. Leta 1993 jih je restavriral Danilo Vranc.²² Anton Jezovšek je bil kipar in rezbar. Rodil se je leta 1905 v Ljubičnem, umrl pa leta 1992 v Mariboru. Med leti 1934 in 1941 je oblikoval marionete za sokolske lutkovne odre, po vojni pa tudi ročne lutke. Izdelal je več kot 5000 lutk za poklicna in amaterska lutkovna gledališča v Jugoslaviji, Nemčiji, Avstriji, na Danskem in v Kanadi

(Spletni vir: https://sigledal.org/geslo/Anton_Jezov%C5%A1ek, dostop: 1. 2. 2022).

Slika 71: Lutke rezbarja Antona Jezovška iz zbirke Muzeja narodne osvoboditve Maribor
(vir: Muzej narodne osvoboditve Maribor)

²¹ Glej prilogo 5.

²² Za podatke in fotografije se zahvaljujemo Simoni Tripkovič, namestnici direktorice, iz Muzeja narodne osvoboditve Maribor. Na naša vprašanja o rezbarskih izdelkih pa je odgovarjala tudi gospa dr. Aleksandra Berberih Slana, direktorica Muzeja narodne osvoboditve Maribor.

Na spletu smo našle tudi zelo zanimiv kratek filmček, ki prikazuje rezbarja Antona Jezovška pri rezljanju lutk leta 1962 (<https://www.rtvsl.si/zabava-in-slog/bilo-je-nekoc-na-obisku-pri-izdelovalcu-zogice-nogice-in-drugih-lutk/574603>, dostop: 4. 2. 2022).

Slika 72: Rezbar Anton Jezovšek pri izdelavi lesenih rezljanih lutk
(vir: Spletna stran Lutkovno gledališče Maribor, <https://www.lg-mb.si/zgodovina/>, dostop: 4. 2. 2022)

5.5 Rezljani modeli za lect

Ob obisku Slovenskega etnografskega muzeja smo videle tudi razstavo o lectarstvu, kjer je bilo razstavljenih veliko rezljanih modelov za lect. Ob ogledu smo se spomnile, da imamo v Mariboru še zmeraj lectarsko delavnico. Odločile smo se, da bomo tudi to temo vključile v našo nalogo.

Slika 73: Rezljani leseni in kovinski modeli za lect,
Slovenski etnografski muzej, Ljubljana
(vir: lastna fotografija, 2021)

Prvi lectarski modeli so se v Evropi pojavili v 15. stoletju. Uporabljali so jih medicarji, da so iz medenega testa izdelali medenjake. Skozi čas so se razvile nekatere lokalne rezbarske delavnice, ki so izdelovale modele za lect z različnimi motivi. Pomembno je, da so vsi modeli izrezljani v negativni podobi, saj šele končni izdelek pokaže pravo podobo. Modeli za lect so

bili v večini iz hruškovega lesa (Bogataj, 1999, str. 39). V 19. stoletju so rezbarji v modele za lect upodabljali večinoma srca z ljubezensko vsebino, konjičke, dojenčke, ure, rožne vence in jelene (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 212). Modele so po naših krajih prodajali tudi potujoči prodajalci iz drugih dežel Avstro-ogrske monarhije. Večina rezbarjev, ki so izdelovali lectarske modele, so bili samouki (Berk, Bogataj, Pukšič, 1993, str. 39). Stari modeli za lect se zdaj ne uporabljajo samo za pecivo, temveč tudi za okras (Bogataj, 1999, str. 39).

V okviru našega terenskega dela smo obiskale tudi Pokrajinski muzej Maribor, kjer nam je gospa Nives Cvikl razkazala etnološki depo. Pokazala nam je modele za lectove medenjake, ki so bili shranjeni v kartonastih škatlah. V Pokrajinskem muzeju Maribor hranijo modele za lect iz Ormoža, Lendave, Slovenj Gradca, Murske Sobote, Radgone, Ptuja, Dolnje Lendave, Slovenske Bistrice, Ljutomera in Lenarta. Največ jih je iz Maribora. Nekatere izmed njih smo si lahko tudi same ogledale. Modeli, ki smo jih videle, so prikazovali različne osebe, kot je npr. Miklavž ali parkelj. Te modele so najverjetneje uporabljali v zimskem času. Prav tako smo videle kalupe, ki so prikazovali cerkvene figure, kot recimo Kristusa na križu. Gospa Nives Cvikl nam je pokazala tudi modele, ki so upodabljali različna vozila, kot sta voz in vlak, dojenčke in njihove starše ter različne živali.

Slika 74: Leseni rezljani modeli za lect iz zbirke Pokrajinskega muzeja Maribor
(vir: lastna fotografija, 2021)

Obiskale smo edino svečarsko in medičarsko delavnico v Mariboru, kjer nam je gospod Beno Kolarič predstavil svoje in očetove modele za lect. Povedal nam je, da je njegov oče uporabljal lesene modele. Modeli so stari približno 100 let, saj jih je tudi njegov oče dobil od svojega mojstra, ki ga je poučeval. Kdo jih je izdelal, žal ni znano.²³ Na razstavi v lectarski delavnici pa so tudi stari kovinski modeli za lect.

²³ Ustni vir: Beno Kolarič. Glej prilogo 7.

Slika 75, slika 76: Kovinski modeli za lect in fotografije
na razstavi v lectarski delavnici Bena Kolariča v Mariboru (vir: lastna fotografija, 2021)

5.6 Rezbarski izdelki na arhitekturi

V okviru našega raziskovanja rezbarstva so nas zanimala tudi rezbarije na vratih stavb. Takšna vrata so se pojavljala na različnih stavbah v mestih in na podeželju. Nekatera so bila bolj skromna, nekatera bolj razkošna. Vrata so imele kmečke in mestne hiše, kašče, zidanice, vinske kleti, vile, gostilne, cerkve, gradovi ... Lesena rezljana dvokrilna vrata se na Slovenskem pojavijo v 18. stoletju in so najbolj razširjena v osrednji Sloveniji. Izdelovali so jih mizarji, rezbarji, podobarji in samouki. Motivi, ki so jih upodabljali na vratih, so bili predvsem cvetlični (travniško cvetje, sončnice, vinska trta ...), geometrijski (različni liki, med njimi najbolj razširjena rozeta) in cerkveni (angeli, svetniki, znak IHS). Včasih so bili motivi izdelani tudi po naročilu lastnika (ime, priimek, poklic, letnica, hišno ime, ki se z menjavo lastnikov ni spreminjalo ...). Motivi so se razlikovali glede na izdelovalca in glede na geografsko lego. Dvokrilna lesena rezljana vrata so bila narejena iz masivnega lesa. Sestavljena so bila iz okvirja in polnil. Velikost polnil z rezbarskimi motivi je bila različna. Na vrhu so bila po obliki pravokotna ali polkrožna. Z iznajdbo stekla se ob koncu 18. in v 19. stoletju pojavijo nad vrati zastekljene nadsvetlobe in tudi steklena polnila (Sketelj, 2014, str. 101, 111).

Slika 77: Lesena tesana in rezljana vrata iz leta 1843 v Tehniškem muzeju v Bistri. Na vratih so rezbarjeni cvetlični in tudi geometrijski motivi. Na vrhu so vrata polkrožne oblike z lesenim vstavkom, na katerem je izrezljana tudi letnica in črka (vir: lastna fotografija, 2021)

Zanimalo nas je, ali obstajajo kakšna dvokrilna lesena in rezljana vrata tudi v našem mestu in njegovi bližnji okolici. Sprehodile smo se po tistih delih Maribora, kjer se nahajajo starejše meščanske hiše in vile. Ulice, ki so pritegnile našo pozornost, so: Vrbanska cesta, Kajuhova ulica, Kamniška ulica, Krekova ulica, Mladinska ulica, Ulica heroja Zidanška, Ul. Heroja Staneta, Tomšičev drevored ... Ogledale smo si seveda tudi najstarejše ulice v strogem centru mesta (Slovenska ulica, Gosposka ulica, Jurčičeva ulica in Koroška cesta).

Vrata smo si dobro ogledale in fotografirale. Po ogledu smo ugotovile, da imajo vrata nekaj skupnih značilnosti. Večina vrat je iz masivnega lesa, so dvokrilna in zelo velika. Sestavljena so iz lesenega okvirja in polnil. Opazile smo, da so polnila na vratih rezljana ali zastekljena. Nad vrati so nadsvetlobe, ki so polkrožne. Redko vidimo, da so pravokotne.

Slika 78, slika 79, slika 80, slika 81: Meščanska hiša, Ulica heroja Staneta 9 (levo) in OŠ Bojana Iliča (desno), (vir: lastne fotografije, 2022)

Vile, ki so iz 19. in začetka 20. stoletja, imajo masivna in razkošna vrata večinoma s polkrožnimi nadsvetlobami. Po videzu sodeč so nekatera stara tudi 100 in več let. Nekatera so zamenjali, vendar je njihova oblika ostala identična prvotni, saj so stavbe spomeniško zaščitene. Prav tako so tudi izdelane iz masivnega lesa.

Najbolj bogato rezljana vrata smo opazile na stavbi Policijske uprave v Ulici heroja Zidanška. Najmanj ohranjenih lesenih vrat je v samem mestnem jedru (Slovenska ul., Jurčičeva ul., Gosposka ul.) V tem delu mesta ja veliko manjših trgovinic, ki nimajo več klasičnih lesenih vrat, ampak vrata iz kaljenega stekla.

Slika 82: Dvokrilna, rezljana vrata s polkrožno nadsvetlobo, Policijska uprava Maribor (vir: lastne fotografije, 2022)

Obiskale smo tudi najstarejšo hišo v mestu in ugotovile, da so njena vrata še vedno lesena in imajo nekaj rezljanega okrasja.

Slika 83, slika 84: Dvokrilna, rezljana vrata, Koroška cesta 22, Maribor (vir: lastni fotografiji, 2022)

Velika masivna lesena vrata imajo tudi stavbe, kot so npr. Prva gimnazija Maribor, Mestna občina Maribor, Stolna in Frančiškanska cerkev. Njihova vrata so velika, lesena, dvokrilna, ampak nimajo bogato rezljanega okrasja.

V mestu smo opazile, da je velika večina vrat ohranila prvotno obliko, čeprav so ali obnovljena ali pa so jih zamenjali. Nekaj vil in hiš je tudi zapuščenih, kjer pa lesena vrata neusmiljeno propadajo.

Odpravile smo se tudi na podeželje in poskušale poiskati čim bolj stara lesena in rezljana vrata. Pot nas je peljala v Rošpoh, na Kozjak, v Zg. Kungoto, na Kresnico, v Svečino in na Ranco. Iskanje takšnih vrat je bilo na podeželju težje kot v mestu. Nekaj primerov starih lesenih dvokrilnih vrat smo vseeno našle na osamelih starih hišah in kmetijah izven naselij. Vrata smo si dobro ogledale in jih seveda tudi fotografirale. Ugotovile smo, da je oblika vrat bolj skromna v primerjavi z vrati v mestu. Prav tako so bila rezljana vrata prava redkost. Nanje smo naletele samo tam, kjer so živeli premožnejši kmetje. Lesena vrata so manj masivna, imajo sicer okvirje in polnila, vendar je večina njih brez rezbarskega okrasja. Na kmečkih hišah nismo opazile, da bi bil zgornji del vrat polkrožen. Polkrožno obliko smo opazile samo na vratih svečinskega gradu, kjer pa ni rezbarskega okrasja.

Slika 85, slika 86, slika 87, slika 88: Dvokrilna, lesena, rezljana vrata: hiša nemškega veleposestnika v Kozjaku (1), podeželska vila Lepi dol Kozjak (2, 3), kmečka hiša Ranca 15 (4) (vir: lastne fotografije, 2022)

Ugotovile smo, da vzdrževanih starih vrat na podeželju skoraj ni. Večino starih hiš porušijo in zgradijo moderne podeželske hiše. Lepa rezljana vrata pa ima cerkev v Spodnji Kungoti.

Slika 89, slika 90: Dvokrilna, lesena, rezljana vrata, župnijska cerkev v Sp. Kungoti
(vir: lastni fotografiji, 2022)

Žal smo bile med našim terenskim delom priča rušenju stare kmečke hiše. Hišo so porušili prav v času, ko smo na podeželju iskale stare kmečke hiše z rezbarjenimi vrati. Ker ljudje ne cenijo in ne poznajo svoje lastne dediščine, jo tudi nevede uničujejo.

6 ANGELO IN ALOJZ ZORATTI

Med našim raziskovanjem smo v Slovenski biografiji pod geslom REZBARSTVO in POZLATARSTVO zasledile dva mariborska rezbarja in pozlatarja, in sicer Angela Zorattija in njegovega sina Alojza Zorattija.

Angelo Zoratti je bil rojen 18. aprila 1839 v Vidmu. Bil je izučen rezbar in pozlatar za cerkvene in druge predmete, pa tudi slikar. Za podobarja se je izučil pri Tomažu Fantoniju. Leta 1866 je odprl svojo delavnico v Pordenonu. Leta 1873 se je Angelo za stalno naselil v Mariboru, si pridobil obrtno pravico in odprl svojo podobarsko delavnico na Strmi ulici 9. V delavnici je delalo tudi do 7 pomočnikov, s katerimi je v Mariboru in okolici obnovil ali na novo izdelal veliko oltarjev. Umrl je 16. marca 1913 v Mariboru (Slovenska biografija, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874778/>, dostop: 10. 9. 2021, PAM, SI_PAM/1781, Alojz Zoratti).

V knjižnici Pokrajinskega arhiva Maribor imajo tudi dva adresarja mesta Maribor iz leta 1884 in 1898. V njima so zapisana imena takratnih prebivalcev mesta in njihovi poklici. Ugotovile smo, da so v obeh adresarjih navedeni le pozlatarji (v nemščini: Vergolder). Leta 1884 so navedeni Angelo Zoratti, ki je stanoval na Ufferstrasse 22 (današnja Ob bregu), Andreas Dohnalik, ki je delal na Herrengasse 26 (današnja Gosposka ulica) in Thomas Kotnigg, ki je delal na Allerheiligengasse 20 (današnja Židovska ulica) (Jurik's Adressbuch der Stadt Marburg, 1884, str. 83, 102). Leta 1898 je Angelo Zoratti stanoval na Fischergasse 2 (današnja Ribiška ulica) in delal na Kärntnerstrasse 33 (današnja Koroška ulica). V tem adresarju je naveden še pozlatar Alois Sket na Herrengasse 35.²⁴ (Kaltenbrunner, Adressbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Marburg a/D, Marburg, 1898. str.)

Slika 91, slika 92: Na Strmi ulici 9 danes ni nobene hiše (levo); Gosposka 26 (desno)
(vir: lastne fotografije, 2021)

²⁴ Današnja imena ulic smo našle v knjigi Saša Radovanoviča Mariborske ulice, 2005.

Angelo Zoratti je imel sina Alojza Zorattija. V Pokrajinskem arhivu Maribor smo odkrile življenjepis Alojza Zorattija,²⁵ v katerem je sam zapisal, da se je rodil 1. oktobra 1873 v Mariboru, kjer je tudi obiskoval ljudsko mestno šolo. Štiri leta se je učil očetove obrti in obiskoval obrtno šolo v Gradcu. Ko je opravil pomočniški izpit, je v očetovi delavnici delal eno leto. Potem je eno leto delal pri rezbarju Sieszu v Celovcu, nato je bil tri leta pri vojaki. Po vojaščini je tri leta delal pri pozlatarju Sirachu v Gradcu, nato v Münchnu v Mayerische Kunstanstalt, kjer je izdeloval oltarje, lestence in drugo cerkveno opremo in umetniško pohištvo. Tam se je specializiral za restavratorja starinskih predmetov iz lesa in slik na platnu, zidu ter lesu. Iz Münchna je za nekaj mesecev šel v St. Pölten k pozlatarju Antonu Hanelu in naprej v St. Ulrich-Gröden na Tirolskem k pozlatarju Ferdinandu Stufleserju za devet mesecev. Od tam je šel na mesečno potovanje v severno Italijo. Za tem je leta 1906 prevzel očetovo delavnico v Mariboru. Imel je 4–6 pomočnikov. Delal je za cerkvene uprave in zasebnike na slovenskem Štajerskem ter tudi na Hrvaškem. Med novimi izdelki je izdeloval predvsem oltarje, prižnice in križeve pote. Restavriral je veliko cerkvenih kipov. Po letu 1948 je imel samo zase le malo delavnico. Po drugi svetovni vojni so pogoji za delo postajali vse težji, predvsem zaradi pomanjkanja materiala in naročil. Od leta 1954 je živel zasebno s svojo ženo v Mariboru na Gregorčičevi ulici 37 (PAM, SI_PAM/1781, Alojz Zoratti). Umrli je 25. januarja 1960 v Mariboru (Slovenska biografija, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874629/>, dostop: 10. 9. 2021).

V tem dokumentu je natančno opisano življenje Alojza Zorattija. Natančno je tudi navedeno, kako je potekala učna doba in učno potovanje.

Sergej Vrišer je zapisal, da je bil »Alojz Zoratti zadnji iz vrste štajerskih podobarjev, katerih delovno izročilo je izviralo še iz 19. stol. Z zatonom baroka ob koncu 18. stol. se končuje veliko obdobje rezbarstva in pozlatarstva. Pobaročni čas je sicer še nudil pozlatarjem s cerkvenimi naročili obilo zaslužka (poleg novih zlatili še stare baročne kipe), zato se je rezbarska ustvarjalnost napajala ob baročnih vzorih še daleč v 19. stoletje, proti koncu tega stoletja pa začela vse bolj bledeti. Tudi Zorattijevo delo kaže značilnosti podobarstva poznega 19. stoletja, upoštevamo ga predvsem zaradi obrtne spretnosti v izumirajoči pozlatarski stroki« (Slovenska biografija, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874629/>, dostop: 10. 9. 2021).

²⁵ Za pomoč se zahvaljujemo gospodu Leopoldu Mikcu Avberšku, arhivskemu svetovalcu, višjemu bibliotekarju v Pokrajinskem arhivu Maribor.

7 REZBARSTVO IN POZLATARSTVO DANES

V naši raziskovalni nalogi smo želele tudi ugotoviti, kako je z rezbarstvom in pozlatarstvom danes. Ali se danes sploh še kdo ukvarja z rezbarstvom in pozlatarstvom? Ali rezbarske izdelke še zmeraj izdelujejo? Janez Bogataj je že leta 1993 zapisal, da je dediščina rezbarstva in pozlatarstva na meji propada.

7.1 Rezbarski in pozlatarski izdelki danes

Za vse skupine predmetov, ki smo jih predstavile v poglavju o dediščini, smo poskušale ugotoviti, ali jih danes še izdelujejo.

Bivalna kultura

V muzejih smo videle, kakšno opremo so imeli v svojih bivališčih plemiči in meščani v preteklih stoletjih. Kako pa je z opremo bivališč danes? Leta 2020 smo med sošolci v razredu in prijatelji izvedle anketo. Zanimalo nas je, ali imajo doma kakšen kos pohištva, izdelan po meri, kakšen star izdelek iz lesa, ali naši sošolci poznajo katerega izmed poklicev, ki se ukvarjajo z obdelavo lesa in ali bi si kdo želel nadaljevati šolanje na Srednji lesarski šoli. V ta namen smo sestavile anketni vprašalnik. Dobile smo 33 izpolnjenih vprašalnikov. 18 učencev ima v stanovanju vsaj en kos pohištva, ki je izdelan po meri. Pri večini je to postelja, miza ali omara. Na vprašanje, ali imajo doma kakšen star izdelek iz lesa, smo dobile 20 pozitivnih odgovorov. Ti so stare skrinje, omare, stoli in zaboji. 25 otrok v družini nima člana, ki se ukvarja z lesom, 8 učencev ima v družini vsaj enega člana, ki se ukvarja z lesom, vendar je pri večini to hobi. Dva anketiranca razmišljata, da bi šolanje nadaljevala na Srednji lesarski šoli.

Iz ankete in iz lastnih opazanj smo ugotovile, da danes rezbarsko okrašeno in pozlačeno pohištvo ni več tako priljubljeno. Namesto tega ljudje kupujejo cenejše, serijsko izdelane pohištvene kose. Najbolj priljubljena je trgovina Ikea. Tudi me imamo v svojih sobah vsaj en pohištveni kos iz te trgovine, kot so postelja, omara, miza, knjižna polica ... Današnje pohištvo nima rezbarjenih in pozlačenih okraskov.

Slika 93, slika 94: Oprema mladinske sobe danes
(vir: lastni fotografiji, 2022)

Oprema cerkva

Kot primer današnje cerkvene arhitekture in opreme smo si ogledale cerkev sv. Janeza Bosca v Mariboru, ki so ji zgradili leta 2015. V primerjavi z drugimi cerkvami, ki smo si jih ogledale, je njena oprema popolnoma drugačna. Prezbitarij krasijo kipi Vstali Kristus, Don Bosko z Dominikom in Angel s harfo, ki so delo prof. Jakoba Koppa (1930–2019). Izdelani so iz mavca in pritrjeni na les. Prizori Križevega pota so izrezljani iz lesa, vendar niso pozlačeni. V cerkev so bili nameščeni novembra 2021. So delo kiparja Petra Jovanoviča (roj. leta 1938), ki je umetniški 'samorastnik', novodobni ljudski podobar in rezbar iz Poljanske doline (pod Blegošem). S stropa visi sto ročno izdelanih glinenih svečnikov.²⁶

Slika 95, slika 96, slika 97: Notranjost najnovejše mariborske cerkve Sv. Janeza Bosca, 2015
(vir: lastne fotografije, 2022)

Jaslice

Kot smo omenile, smo obiskale več cerkva in poskušale ugotoviti, kakšne so jaslice danes. Ugotovile smo, da jaslice dandanes večinoma niso več izdelane iz lesa in nimajo takšne umetniške vrednosti, kot so jo imele včasih, saj rezbarska obrt ni več tako cenjena. Izdelane so predvsem iz umetnih materialov in gline. Župnije jih postavljajo in pospravljajo v približno

²⁶ Informacije nam je po elektronski pošti poslal gospod župnik Janez Potočnik, za kar se mu iskreno zahvaljujemo.

istem obdobju, torej okrog božiča in svečnice. Skoraj vse se nahajajo pred oltarjem oziroma v sprednjem delu cerkve.²⁷

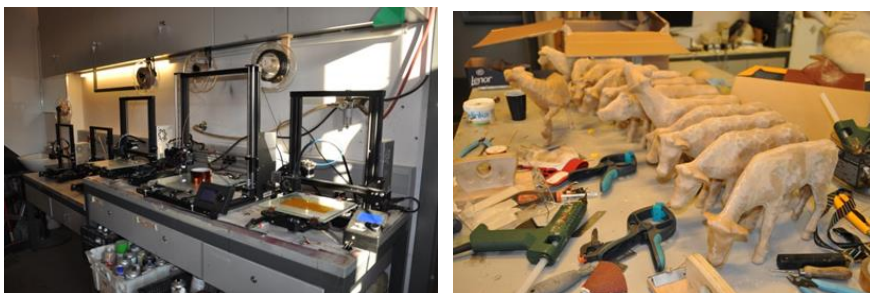

Slika 98, slika 99, slika 100: Jaslice v cerkvah Sv. Križa, Jožefovi cerkvi in stolnici v Mariboru, 2021 (vir: lastne fotografije, 2021)

Lutke

Kako je z lutkami danes? Ali so še zmeraj izrezljane iz lesa? Obiskale smo Lutkovno gledališče Maribor, kjer nas je prijazno sprejel gospod Aleksander Andželovič. Študiral je kiparsko tehnologijo in je po poklicu kipar. Povedal nam je, da v njihovi delavnici dela več umetnikov različnih izobrazb in da k njim hodijo na priprave tudi učenci iz Srednje lesarske šole.

Predstavil nam je svoje stroje za 3D tiskanje lutk, saj te naprave predstavljajo nov način izdelovanja lutk. Umetne mase, iz katerih danes izdelujejo lutke, so gips, pena, koruza, bambusov prah in seveda les, ki ga dandanes uporabljajo v manjših količinah. Prav zaradi 3D kopiranja in umetnih mas se rezbarstvo pri izdelavi lutk vedno manj uporablja. Ker pa je les trden material in ga lahko dobro uporabimo, lutkarji v lutkovnem gledališču uporabljajo stare lutke iz preteklih, starejših predstav. A kakor je rekel gospod Aleksander: »Ljudje mislijo, da je delanje s 3D tiskalnikom veliko lažje kot ročno rezbarjenje. A to ni res, saj za 3D tiskanje porabiš skoraj več časa, ker moraš vse najprej modelirati v računalniku. Tudi za to potrebuješ posebno znanje.«

Slika 101, slika 102: 3D kopirni stroj za izdelavo lutk iz sodobnih materialov in kravice, izdelane s 3D kopirnim strojem, Lutkovno gledališče Maribor (vir: lastni fotografiji, 2022)

²⁷ Glej prilogo 6.

Slika 103, slika 104: Originali in kopije lesenih rezljanih glavic Antona Jezovška, izdelane s 3D kopirnim strojem, Lutkovno gledališče Maribor (vir: Lutkovno gledališče Maribor)

Ugotovile smo, da v Lutkovnem gledališču Maribor lutk v večini ne rezljajo več, temveč uporabljajo 3D tiskalne stroje. Lutke so iz umetnih mas. Za opravljanje dela v delavnici Lutkovnega gledališča Maribor morajo zaposleni imeti veliko znanja o računalniških programih za oblikovanje predmetov, hkrati pa morajo imeti tudi ročne spretnosti, da skopiran izdelek še nadgradijo.

Modeli za lect

Gospod Beno Kolarič, mariborski lectar, danes uporablja tradicionalen način peke lectovih piškotov. Povedal nam je, da postopka ni hotel posodobiti ali spremeniti, saj tako ohranja dediščino svojega poklica. Tudi očetove lesene modele sicer še ima, ampak jih ne uporablja. Za izdelavo lectovih medenjakov zdaj uporablja predvsem modele, narejene iz kovine.

Vrata

Danes so rezljana lesena vrata v mestih in na podeželju že prava redkost. Skozi stoletno zgodovino se je najbolj spremenila tehnika izdelave vrat in materiali, iz katerih so izdelana. V današnjem času so vhodna vrata običajno enokrilna in izdelana iz umetnih mas. Zanje so značilne preproste ravne linije. Rezbarski motivi so skoraj popolnoma izginili. V sodobnih vratih je mogoče še vedno prepoznati osnovno obliko, ki je bila značilna za prejšnja stoletja – to je okvir, polnila in nadsvetlobe. V zadnjem času zaradi ekološke osveščenosti postaja ponovno aktualna izdelava vrat iz lesa. V Sloveniji obstaja tudi nekaj mizarjev, ki izdelajo unikatna tradicionalna lesena rezljana vrata po naročilu.

Slika 105: Moderna vhodna vrata, 2022
(vir: lastne fotografije, 2022)

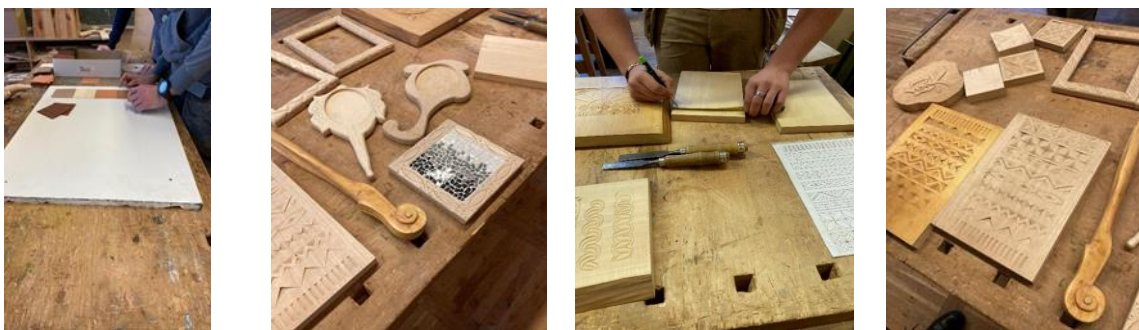
7.2 Poklic rezbarja/pozlatarja danes

Spoznale smo zgodovino rezbarstva, videle rezbarske izdelke v muzejih, cerkvah in seveda tudi pri dedku. Ob vsem tem se nam je porodilo vprašanje: »Ali se je v današnjem času mogoče izšolati za rezbarja in pozlatarja?« Prepričane smo bile, da bomo najboljši odgovor dobile na Lesarski šoli v Mariboru. Pobrskale smo po spletu in preko e-pošte na šolo poslale vprašanje o poklicu rezbarja in pozlatarja danes. Dobile smo odgovor šolske pedagoginje gospe mag. Cvetke Semlak.²⁸ Pojasnila nam je, da danes posebnega izobraževanja za navedena poklica ni. So pa vsebine, ki so povezane predvsem z rezbarstvom, vključene v učne načrte na Srednji lesarski šoli Maribor v programih lesarski tehnik in mizar. Znanja, ki pa so povezana s pozlatarstvom, pa dobijo študentje v okviru študija na Višji strokovni šoli za les in oblikovanje Maribor. Na spletni strani Srednje lesarske šole Maribor smo zasledile podatek, da se je od leta 2008 do leta 2020 število vpisanih dijakov vsako leto povečevalo. Leta 2020 je bilo v Srednjo lesarsko in gozdarsko šolo vpisanih 323 učencev (Srednja lesarska šola Maribor, <https://srednja.lsemb.si/>, dostop: 16. 1. 2022). Podatkov o vpisu študentov na višjo lesarsko šolo nismo uspele izbrskati. Na tej šoli sta na razpolago dva študijska programa, ki sta Lesarstvo in Oblikovanje materialov. Študijski program Oblikovanje materialov omogoča študentom, da zraven vseh modernih tehnik oblikovanja lesa pridobijo tudi strokovno znanje glede rezbarjenja, osnov restavriranja lesenih izdelkov in pozlatenja izrezljanega lesenega okrasja (Višja lesarska šola Maribor, <https://visja.lsemb.si/>, dostop: 16. 1. 2022).

²⁸ Gospa mag. Cvetka Semlak nam je po elektronski pošti odgovorila 25. 1. 2022. Za poslane odgovore in pomoč se ji iskreno zahvaljujemo.

Dobile smo tudi povabilo, da obiščemo Srednjo lesarsko šolo in si ogledamo njihove delavnice. Povabila nas je profesorica praktičnega pouka Alenka Tonij. Ob vstopu v šolo smo opazile, da se Srednja in Višja lesarska šola nahajata v isti stavbi.

Na začetku našega ogleda nam je izdelke in materiale pripravila ter pokazala učiteljica praktičnega pouka, nato pa nas je spremljal Nejc, učenec 2. letnika. Pokazal nam je različne izdelke, kot so zrcala, obuvala, izrezljani vzorci, okvirji in razne figure iz lesa, ki so jih učenci izdelali pri praktičnem pouku. Prav tako smo lahko videle različna orodja, in sicer dleta, nožke, brusni papir, brusne kamne, prijemala ipd. Nejc nam je pokazal, kako v les izrezljati različne vzorce. Za izdelavo učenci večinoma uporabljajo mehkejši les, najpogosteje lipo. Orodje in les pa si lahko izberejo sami, vendar morata ustrezati izdelku, ki ga izdelujejo.

Slika 106: Delavnice v Srednji lesarski šoli Maribor
(vir: lastne fotografije, 2022)

Ob prihodu v šolo smo prav tako opazile, da je na šoli več fantov kot punc. O tem smo povprašale tudi učence, ti pa so nam povedali, da je to zato, ker je delo z lesom težko in zanj potrebuješ veliko vaje, moči in tehničnih sposobnosti. Seveda pa šolo lahko obiskuje čisto vsak, ki ga to delo zanima.

Slika 107: Učenci pri praktičnem pouku v Srednji lesarski šoli Maribor
(vir: lastna fotografija, 2022)

Nejc nam je povedal, da se je za to šolo in poklic mizarja odločil, ker je tudi njegov dedek bil nekoč mizar, prav tako pa ga delo z lesom veseli in si z njim rad krajša čas. Na telefonu nam je

pokazal nekaj njegovih izdelkov, ki jih je izdelal doma. To so bile sklede, skulptura lisice, novoletna jelka, izrezljani vzorci in še veliko drugih. Povedal nam je, da delo iz lesa ne ustreza vsakomur in da zanj potrebuješ veliko potrpljenja, spretnosti in ogromno domišljije, saj se iz lesa lahko naredi skoraj vse.

Obisk Lesarske šole Maribor nam je veliko pomenil. Izvedele smo, da so lesarski poklici še zmeraj priljubljeni, vendar ne moreš postati samo rezbar ali pozlatar.

7.3 Delo restavratorjev na področju rezbarstva in pozlatarstva

Med našimi obiski muzejev in Zavoda za varstvo kulturne dediščine Maribor smo si ogledale tudi štiri restavratorske delavnice. Tam so zaposleni restavratorji – konservatorji. Restavratorji – konservatorji pri svojem delu izvajajo postopke, pri katerih kaj poškodovanega ali spremenjenega s predelovanjem spet povrnejo v prvotno obliko (Fran, spletni slovar, <https://fran.si/iskanje?Query=restavrator>, dostop: 1. 10. 2021). Prav tako pa tudi raziskujejo kulturne spomenike in skrbijo za njihovo vzdrževanje (Fran, spletni slovar, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=konservator>, dostop: 1. 10. 2021). Predstavili so nam postopke rezbarstva in pozlatarstva, ki jih izvajajo pri svojem delu danes.

Postopek rezbarskega dela in rezbarsko orodje danes

Restavrator gospod Žiga Rehar iz Slovenskega etnografskega muzeja nam je povedal, da je pri restavratorstvu pomembno, da čim manj posega v predmet in ohrani njegovo prvotno podobo. Pred restavriranjem mora restavrator natančno proučiti, iz kakšnega materiala je predmet, ki ga restavrira. Pri restavriranju je bistveno, da uporabi čim bolj identične materiale. Do zdaj je g. Žiga manjkajoče in zelo poškodovane dele predmetov rezbaril ročno. Pred kratkim pa so nabavili tudi zelo sodoben 3D tiskalnik, ki bo s 3D tehniko zelo natančno izdelal takšne dele.²⁹

²⁹ Glej prilogo 8.

Slika 108, slika 109: Restavrator Žiga Rehar in restavratorska delavnica s 3D tiskalnim strojem v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani (vir: lastni fotografiji, 2021)

Restavratorji tudi danes uporabljajo različna rezbarska orodja, med katerimi so rezbarski noži, ki se uporabljajo pri reliefnem rezbarjenju za rezanje dolgih in ravnih črt in dleta različnih oblik in velikosti. Ravna dleta so uporabljali za izravnavanje površin in za čiščenje površine lesa, polkrožna dleta pa za klasično volumetrično rezbarjenje. Še ena vrsta polkrožnega dleta se imenuje brusnica, ki se je uporabljala za poglobljanje ozadja, obdelavo izboklin in rezanje kodrastih površin. Shitkhel pa je vrsta orodja, ki je podobna dleti in se uporablja pri različnih vrstah rezbarjenja, za različne namene.

Slika 110, slika 111, slika 112, slika 113: Rezbarsko orodje, ki ga uporabljajo v Srednji lesarski šoli Maribor. Rezbarski nožički in dleta (1), rezbarski nožki (2), posebna rezbarska dleta (3), svinčnik, dleta (široko, ozko, šilasto), rezbarsko šestilo in brusni kamen (4) (vir: lastne fotografije, 2022).

Pri delu z dleti si lahko pomagamo z rezbarskim kladivom. Z nožki in posebnimi dleti pa se dela direktno z roko. Pri končnem finem oblikovanju vzorcev uporabljamo še brusni papir in brusne kamne.

Postopek pozlatarskega dela in pozlatarsko orodje danes

Osnovna orodja pri zlatenju danes so: pozlatarski nož za prijemanje in nanos zlatih lističev; pozlatarska blazinica, kamor se odloži zlat listič, ki lahko ima tudi zaščito proti vetru oziroma prepihu; čopiči različnih velikosti, ki se uporabljajo za prijemanje in nanos lističev ter ahat polirni kamen, ki je lahko različnih debelin in oblik. Restavratorka gospa Irma Langus Hribar ima vso orodje za pozlato spravljeno v kovčku, ki nam ga je pokazala.

Slika 114, slika 115, slika 116, slika 117: Restavratorka Irma Langus Hribar in pripomočki za zlatenje v restavratorski delavnici Narodnega muzeja Slovenije (vir: lastne fotografije, 2021)

Zlati lističi so kvadratne ali pravokotne oblike, ker pa so lahko oblike, ki se zlatijo, polokrogle, okrogle, zavite itd., je treba lističe prilagoditi tako, da se prilegajo obliki predmeta in da se na novo pozlatena površina ne vidi, kot da je predmet zakrpan. Prav tako pa je pomembna tudi vrsta zlata na predmetu pozlate, da med prvotnimi in novimi deli pozlate ni prevelike razlike. Različne vrste zlata imajo različne odtenke, zato se je z izbiro odtenka potrebno čim bolj približati originalu.

Postopek zlatenja sta nam prikazala tudi gospod Boštjan Roškar v restavratorski delavnici Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož in gospa Milena Antonić na Zavodu varstvo kulturne dediščine Maribor.

Slika 118, slika 119, slika 120: Zlati listič se vzame iz knjižice in se ga prenese na desko

(vir: lastne fotografije, 2021)

Slika 121, slika 122, slika 123: Čopič se naelektri na laseh,
s čopičem se zlat listič prenese na predmet in se na koncu spolira (vir: lastne fotografije, 2021)

7.4 Kaj smo ugotovile?

Med našim raziskovanjem smo ugotovile, da se delo oziroma postopek rezbarskega in pozlatarskega dela v večini sploh ni spremenilo. Restavratorji uporabljajo enaka orodja, kot so jih rezbarji in pozlatarji včasih. Opazile smo, da poklic rezbarja in pozlatarja ni več cenjen. Dandanes rezbarji izdelujejo izdelke le še kot zaposleni v muzejih in na zavodih za varstvo kulturne dediščine ali pa je to njihov hobi oziroma ljubiteljstvo. Nekoč so rezbarska dela naročali višji družbeni sloji in cerkve, zdaj pa restavratorji stare predmete le obnavljajo, rezbarije pa izdelujejo pretežno le še ljubiteljski rezbarji, ki jih bomo predstavile v naslednjem poglavju. Tudi poklic pozlatarja ni več cenjen in pozlačeni izdelki niso več v prodaji, saj jih ljudje več ne potrebujejo. Pozlato vidimo le še v starejših cerkvah in muzejih. V delo se danes vključuje tudi mehanizacija. V Etnografskem muzeju so nam povedali in pokazali, da usposablajo 3D printer, s katerim bodo lažje naredili oziroma restavrirali rezbarjene figure. S tem izdelki ne bodo več unikatni in ne bodo imeli umetniške vrednosti.

8 LJUBITELJSKO REZBARSKO UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI V ZGORNJI KUNGOTI

8.1 Ljubiteljska dejavnost pri nas

Kot smo zapisale v uvodu, je dedek ene izmed nas rezbar in je član ljubiteljskega rezbarskega umetniškega društva Kungoški detli. Da bi si čim lažje predstavljale, kaj je to ljubiteljska dejavnost, smo nekaj vprašanj zastavile vodji izpostave Javnega sklada za kulturne dejavnosti v Mariboru, gospodu mag. Matiji Varlu.³⁰ Pojasnil nam je, da v Sloveniji delujejo različna društva na različnih področjih, kot so kulturna, športna, gasilska, humanitarna, socialna društva in druga. Najpogostejša so kulturna, športna in gasilska društva. V Sloveniji imamo več kot 5.000 kulturnih društev, od tega največ glasbenih. Za ustanovitev društva so potrebne vsaj tri poslovno sposobne, fizične ali pravne osebe, ki jih združujejo skupni interesi. Večina kulturnih društev in zvez kulturnih društev Republike Slovenije so prostovoljne nepridobitne organizacije. To pomeni, da člani kulturnih društev za svoje delovanje ne prejemajo plačila.³¹

Gospod Varl nam je še povedal, da v okolici Maribora, natančneje v občini Hoče-Slivnica, deluje Združenje rezbarjev, modelarjev lesa Slovenije. Zraven tega pa je tudi v Mariboru, v Kulturnem društvu Studenci, sekcija rezbarjev in kiparjev. Nekaj rezbarjev pa deluje tudi samostojno.³²

Tudi Kungoški detli so registrirani kot društvo. To je edino društvo na področju rezbarstva na območju občin Kungota, Pesnica in Šentilj.³³

8.2 Predstavitev Rezbarskega umetniškega društva Kungoški detli

Rezbarsko umetniško društvo Kungoški detli povezuje ljubiteljske rezbarje v Zg. Kungoti. Društvo je začelo delovati s tem imenom 1. 1. 2020. Njihov sedež se nahaja na hribu v Zgornji Kungoti zraven Hiše vseh generacij. Organizator dogodkov, ki jih vsako leto pripravijo, je predsednik društva gospod Dušan Knehtl. Za podpredsednika so izvolili Dušana Jožeta

³⁰ Na vprašanja sta nam odgovarjala gospod mag. Matija Varl in gospa Sabina Hudales po elektronski pošti, za kar se jima iskreno zahvaljujemo. Odgovore smo dobile 26. 1. 2022. Glej prilogo 11.

³¹ Glej prilogo 11.

³² Glej prilogo 11.

³³ Glej prilogo 11.

Smrkolja iz Izlak, za tajnika Zorana Petroviča iz Bogojine in za blagajnika Braneta Mežnarja iz Sp. Vrtič.³⁴

Slika 124: Kungoški detli s svojimi izdelki, maj 2021
(vir: lastna fotografija, 2021)

8.3 Spremljanje dela društva Kungoški detli

S kungoškimi rezbarji smo se leta 2020 povezale preko dedka ene izmed nas, ki je tudi rezbar in član društva Kungoški detli. Želele smo natančneje spoznati njihovo delo, zato smo se začele udeleževati njihovih dogodkov, na katerih smo tudi spoznale ostale člane.

Predsednik društva gospod Knehtl nam je povedal, da je že pred kakšnimi 10 leti opazil, da ima Zg. Kungota veliko posameznikov, ki so zelo ustvarjalni, predvsem na področju oblikovanja iz lesa. Samostojno so razstavljali svoje izdelke na občinskih razstavah. Odločil se je, da bo ustvarjalne posameznike povezal. Leta 2015 je ustanovil Kungoške detle kot sekcijo Kulturno-umetniškega društva Jože Kerenčič Zg. Kungota. Ob ustanovitvi je sekcija štela 8 članov. Tako so imeli v Hiši vseh generacij v Zg. Kungoti vsak četrtek delavnice, kjer so skupaj ustvarjali. Število članov v društvu se je povečevalo. Starejši člani so bili mentorji novim. Zaradi večjega števila članov so se odločili, da bodo ustanovili samostojno društvo. V Hiši vseh generacij Zg. Kungota so 29. 11. 2019 imeli ustanovni občni zbor in začeli delovati kot Rezbarsko umetniško društvo Kungoški detli.³⁵

³⁴ Občinski glas Kungota, str. 22, dostopno na: <https://www.kungota.si/Files/eMagazine/72/247545/Obcinski-glas-Kungota-St48-Februar-2020-Web.pdf> (27. 12. 2021).

³⁵ Ustni vir: Dušan Knehtl, predsednik društva Kungoški detli.

Slika 125, slika 126: Dejavnosti Kungoških detlov
(vir: Dušan Knehtl, 2021)

Trenutno šteje društvo 18 aktivnih članov različnih starosti. Dobivajo se in skupaj rezbarijo vsak četrtek, vendar udeležitev ni obvezna. V okviru Kungoških detlov člani rezbarijo razno razne umetnine iz lesa, nekateri pa delajo tudi s kovinami. Vsak rezbar rezbari sebi najbolj primerne izdelke, ki temeljijo na njegovi domišljiji in izvirnosti. Rezbarjenje jim predstavlja predvsem druženje in skupno izdelovanje izdelkov. Z društvom sodelujejo različna rezbarska, kiparska in likovna društva iz cele Slovenije. Prav tako pa so tudi oni vsako leto povabljeni na celodnevne rezbarske delavnice in festivale drugih rezbarskih društev v Črenšovce, Trzin, Kamnik, Prevalje, Roglo in Ljubljano.³⁶

Slika 127: Izdelki Kungoških detlov
(vir: lastne fotografije, 2021)

Društvo Kungoški detli ima tudi svojo tajnico, gospo Jožico Ferk. Ta zapisuje vse dogodke, razstave in dejavnosti društva v veliko knjigo z naslovom »KRONIKA KUNGOŠKIH DETLOV«. To je velika knjiga z lesenimi platnicami in okovjem. Gospa Ferk nam je prinesla kroniko na eno izmed četrtkovih srečanj, da smo si jo lahko natančno ogledale.

Slika 128, slika 129, slika 130: Kronika kungoških detlov (vir: lastne fotografije, 2021)

³⁶ Ustni vir: Dušan Knehtl, predsednik društva Kungoški detli.

Iz kronike smo izvedele, da imajo Kungoški detli na leto dve razstavi v svojem kraju in več gostujočih. Najbolj znan dogodek Kungoških detlov je »Detlfest«. To je občinska razstava, na kateri sodelujejo. Na razstavo so povabljeni učenci iz OŠ Kungota, ki tam izdelujejo svoje rezbarske izdelke. Seveda pa se razstave lahko udeležijo tudi drugi. Med rezbarjenjem so člani društva na voljo vsem za kakršnakoli vprašanja in demonstracijo dela. Na koncu vsakega Detlfesta podelijo nagrade za tri najboljše izdelke. To je za člane društva najbolj pomemben javni dogodek v celem letu. Kungoški detli pa se vsako leto vključujejo tudi v program v okviru zdaj že tradicionalnega »Veselega decembra« na Plintovcu v Zgornji Kungoti. Na prizorišču se v tem mesecu zvrsti šest prireditvenih dni. Med njimi imajo svojo razstavo in delavnico za otroke tudi Kungoški detli. Društvo Kungoški detli pa sodeluje tudi v drugih aktivnostih domačega kraja, kot je na primer postavitve klopice v Spodnji Kungoti (Kronika Kungoških detlov, v lasti Umetniškega rezbarskega društva Kungoški detli).³⁷

Slika 131, slika 132: Detlfest v Zg. Kungoti, 19. 6. 2021 (vir: lastni fotografiji, 2021)

Tudi same smo se udeležile večih dogodkov, ki so jih organizirali Kungoški detli. Najbolj nam je ostala v spominu razstava, ki je potekala 28. 5. 2021 v Kulturnem domu Kungota. Videle smo rezbarske izdelke vseh vrst, izdelanih iz lesa. Prikazovali so različne živali, lutkovne maske, ljudi, mitološka bitja in druge zanimive stvari. Najbolj nam je bil všeč portret dr. Franceta Prešerna, ki je bil izrezljan v leseno plokev. Ob razstavi se nam je porodilo veliko vprašanj o tem, kako poteka delo ljubiteljskih rezbarjev, na katere smo želele dobiti odgovore. Odločile smo se, da bomo podatke zbrale od članov društva.

Slika 133, slika 134, slika 135: Razstava Kungoških detlov, Zgornja Kungota, 28. 5. 2021 (vir: lastne fotografije, 2021)

³⁷ Glej prilogo 12.

8.4 Kako zbirati nesnovno kulturno dediščino na terenu?

Kulturno dediščino delimo na premično, nepremično in nesnovno. Od Kungoških detlov smo želele zbrati in zabeležiti informacije o poteku in pomenu rezbarskega dela v okviru društvene dejavnosti, kar lahko uvrstimo med nesnovno kulturno dediščino. Kot smo prebrale na spletni strani Etnografskega muzeja, pomeni izraz nesnovna kulturna dediščina »prakse, predstavitev, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, preneseno iz roda v rod, nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino ter zagotavljajo občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbujajo spoštovanje do kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti« (Koordinator nesnovne kulturne dediščine, <http://www.nesnovnadediscina.si/>, dostop: 10. 9. 2021).

Rezbarstvo je danes dejavnost, ki zamira, zato se nam je zdelo pomembno, da od članov društva Kungoški detli izvemo čim več. Preden smo se lotile tega dela, smo obiskale Pokrajinski muzej Maribor, kjer nam je kustodinja etnologinja gospa Nives Cvikl odgovorila na naša vprašanja glede dela na terenu, saj smo želele čim bolj izprašati rezbarje iz društva Kungoški detli. Že doma smo si pripravile nekaj vprašanj zanje. Nameravale smo jih vprašati nekaj o njihovi zgodovini rezbarjenja, o izdelkih, materialih, orodjih in o njihovih občutkih med karanteno. Gospa Cvikl je pregledala naše ideje in nam podala nekaj predlogov. Svetovala nam je, da intervjuvance pustimo prosto govoriti, vendar ne predolgo, saj lahko zaidejo s teme in s tem zavlečejo pogovor. Prav tako nam je predlagala, da si vse odgovore in vprašanja zapišemo in intervjuvanca tudi posnamemo, a le če to sam želi. Če pa hočemo prispevek objaviti, moramo dobiti tudi njegovo osebno dovoljenje. Gospa Cvikl nam je prav tako zaupala, da včasih ni potrebe zastaviti vseh vprašanj, saj intervjuvanec nanje odgovori že prej. Pomoč gospe Cvikl nam je zelo koristila pri pripravi načrta za delo in pri izvedbi našega dela na terenu.

8.5 Zbiranje nesnovne kulturne dediščine na terenu (načrt in izvedba)

Naše delo na terenu smo načrtovale v naslednjem vrstnem redu:

- Vzpostavitev stika s predsednikom društva in dogovor o dokumentiranju dela ljubiteljskega društva Kungoški detli.
- Priprava vprašalnika za člane društva.
- Dokumentiranje izjav članov društva s pomočjo videoposnetka s telefonom in kamero.
- Fotografiranje članov in njihovih rezbarskih izdelkov.
- Urejanje zbranega gradiva in oblikovanje zaključkov.

Izvedba dela na terenu:

- Stik s predsednikom društva smo vzpostavile preko dedka ene izmed nas. Ta nam je dal kontakt od vodje društva, Dušana Knehtla. Gospod Knehtl nas je prijazno sprejel in nas povabil na njihovo naslednje srečanje, ki je potekalo že tisti četrtek. Povedal nam je, da se Kungoški detli srečujejo in skupaj rezbarijo vsak četrtek v Hiši vseh generacij.
- Kungoške detle smo na njihovih četrtkovih srečanjih obiskale šestkrat. Posnele smo dvanajst izjav. Intervjuje smo opravile na prostem. Delale smo zmeraj v parih. Ena je snemala, druga je zastavljala vprašanja. Intervjuvale smo tudi tajnico društva gospo Jožico Ferk.
- Na vsakem srečanju smo tudi fotografirale člane društva in njihove izdelke.
- Gradivo smo nato doma pregledale in shranile v računalnik v formatu za predvajanje.
- Ob ponovnem poslušanju izjav smo si zabeležile odgovore v tabele in jih oblikovale v zaključke (rezultate terenskega dela), ki so del te naloge.

Slika 136: Snemanje intervjujev s člani društva, Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
(vir: lastni fotografiji, 2021)

Slika 137: Kungoški detli, Hiša vseh generacij, Zg. Kungota (vir: lastne fotografije, 2021)

8.6 Rezultati terenskega dela

Intervjuvale smo 12 članov društva Kungoški detli.³⁸ Večina jih pri društvu sodeluje že od same ustanovitve.

Rezbarjenja so se naučili sami in tudi pri Detlih. Rezbarske sposobnosti so nekateri podedovali, saj so njihovi predhodniki rezbarili, drugi pa v družini nimajo člana, ki bi prav tako rezbaril.

Skoraj vsi rezbarijo na enak način, ročno z dleti, brusnim papirjem, raznimi noži in tudi lepilom za les. Drugi pa les obdelujejo tudi z električnimi stroji, kot sta motorna žaga in stružnica. Vsak izmed njih ima tudi svojo izvirno tehniko, ki ustreza vsakemu posamezniku.

Pri izdelavi večina uporablja trde lesove, kot so oreh, kostanj, češnja in hrast, nekateri pa tudi mehkejšega, kot sta lipa in breza. Vendar pa je izbira lesa odvisna od izdelka in njegove uporabe.

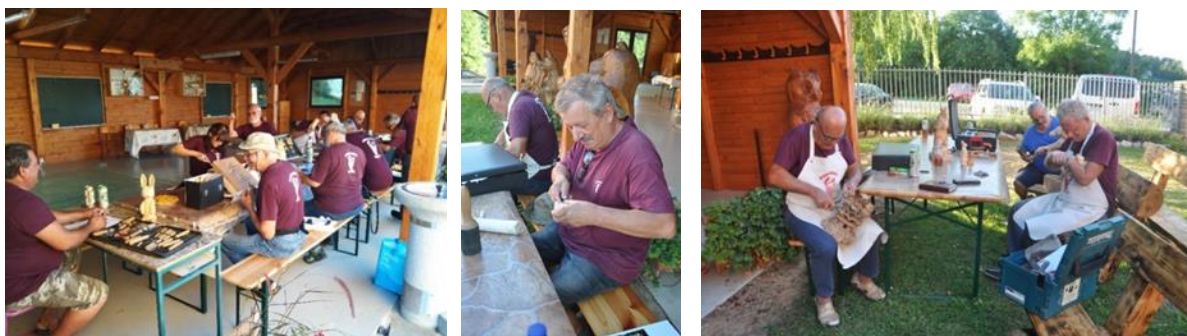
Navdih za svoje izdelke Detli dobijo v naravi, gozdu, na internetu in tudi v svoji domišljiji. Predvidevale smo, da je izbira ideje najtežji del rezbarjenja, vendar nam je večina povedala, da se jim ideja brez težav utrne.

Izdelki so jim zelo pri srcu, zato jih obdržijo zase ali pa jih podarijo svojim najbližjim. Nekateri jih delajo tudi po naročilu, saj si stranke želijo unikatnih izdelkov.

Detli organizirajo veliko razstav, ki se odvijajo v Zgornji Kungoti. Udeležijo se jih predvsem mladi, ki jih zanima rezbarjenje. Vsak posameznik društva pa svoje izdelke predstavlja tudi na drugih razstavah drugod po svetu.

Kungoški detli se srečujejo in skupaj rezbarijo vsak četrtek v Hiši vseh generacij. Udeležitev na srečanjih ni obvezna, saj je rezbarjenje njihov konjiček oziroma ljubiteljstvo. Detle je epidemija med korona virusom precej prizadela, saj so pogrešali druženje med seboj, vendar jih to ni odvrnilo od rezbarjenja doma. Tako lahko ugotovimo, da društvo ne obstaja samo zaradi dela, ampak tudi za druženje, izmenjavo znanja in ustvarjanje nepozabnih trenutkov.

³⁸ Glej prilogo 13.

Slika 138: Kungoški detli pri delu, Hiša vseh generacij, Zg. Kungota (vir: lastne fotografije, 2021)

8.7 Praktično delo – rezbarjenje s Kungoškimi detli

Člani društva Kungoški detli so nam omogočili, da smo se lahko tudi same preizkusile v rezbarjenju. Bile smo ena izmed skupin, ki je imela svojega mentorja na Detlfestu 19. junija 2021. Detli so pripravili kose lesa – osnove za rezbarjenje. Najprej smo si morale zamisliti motiv, ki smo ga želele izrezovati. Motive smo s svinčnikom narisale na leseno podlago. Mentor nam je predlagal, da si izberemo bolj preproste motive, glede na to da smo začetnice. Izbrale smo motiv Hermesove palice (kerikej), liro in sonce. Z veseljem in polne pričakovanja smo se lotile dela. Skice smo zelo hitro narisale in napočil je trenutek, ko smo v roke dobile dleto in rezbarsko kladivo. Po navodilu mentorja smo položile kladivo na zarisan vzorec in s kladivom udarjale po dletu tako, da je dleto naredilo 4 mm zarezo v les. Na takšen način smo obdelale celotno površino. Nato smo se odločile, kateri deli motiva bodo izstopali in kateri bodo poglobljeni. Z rezbarskimi nožki smo pričele izrezovati poglobljene dele. Mentor nas je zaradi naše varnosti opozoril na pravilno držo rezbarskih nožkov in tehniko izrezovanja. Čez nekaj časa smo opazile, da pod našimi rokami nastajajo naši prvi rezbarski izdelki. Na Detlfestu smo naše rezbarske izdelke v »grobem« izdelale. Fino izdelavo smo končale pri dedku doma. Pokazal nam je, kako lahko naše rezbarske izdelke fino obdelamo. Nekateri deli so ostali grobo izrezljani, preostale pa smo z različnimi smirkovimi papirji zbrusile, da so postali gladki. Tako so naši izdelki dobili končno podobo. Za nas je bila to nepozabna izkušnja in na naše prve rezbarske izdelke smo bile zelo ponosne.

Slika 139: Rezbarjenje s Kungoškimi detli, Detlfest, Zg. Kungota, 2021
(vir: lastne fotografije, 2021)

9 OHRANJANJE DEDIŠČINE REZBARSTVA IN POZLATARSTVA

9.1 Posredovanje znanja o rezbarstvu in pozlatarstvu sošolkam in sošolcem ter priprava razstave izdelkov Kungoških detlov

Na koncu našega raziskovanja smo želele svoje znanje o rezbarstvu in pozlatarstvu prenesti tudi na naše sošolke in sošolce. Odločile smo se, da jim bomo naše delo predstavile s pomočjo izdelkov Kungoških detlov. Želele smo pripraviti razstavo njihovih izdelkov in detle povabiti k nam v šolo. Žal srečanje zaradi epidemije ni bilo izvedljivo, ker je bilo prenevarno.

V petek 18. 2. 2022 smo našo predstavitev izpeljale, a na žalost brez detlov. Pripravile smo PowerPoint predstavitev in razstavo rezbarskih izdelkov. V predstavitvi smo opisale, kaj je to rezbarstvo in kaj pozlatarstvo ter predstavile postopek obeh obrti. Prav tako smo predstavile in opisale orodja, ki so jih uporabljali nekoč poklicni rezbarji in katera zdaj uporabljajo restavratorji in ljubiteljski rezbarji in pozlatarji. Zraven tega smo razložile, kaj je to ljubiteljska dejavnost. Ker pa smo večino našega raziskovanja preživele pri umetniško ljubiteljskem društvu Kungoški detli, smo tudi njihovo in naše delo natančno opisale. Na koncu smo pripravile razstavo rezbarskih izdelkov in orodij. Vsi izdelki so ročno delo člana društva, Ivana Marksla, ki nam je predmete posodil. Prikazujejo različne tako realistične kot tudi domišljjske podobe. Zraven predmetov pa smo prav tako napisale, kaj predstavljajo, iz katerega lesa so in kako dolgo je mojster potreboval, da je izdelek izdelal.

Vsi učenci so bili nad našo predstavitvijo navdušeni in so nam na koncu lahko zastavili tudi nekaj vprašanj. Nekateri so se tudi malo preizkusili v rezbarjenju z dleti in brusnim papirjem. Naredile smo še zloženko s fotografijami rezbarjev Kungoških detlov.³⁹

Slika 140: Predstavitev in razstava rezbarskih izdelkov Kungoških detlov v šoli (vir: lastni fotografiji, 2022)

³⁹ Glej prilogo 14.

9.2 Posredovanje znanja (predstavitev rezultatov raziskovalne naloge) in zbranega gradiva Detlom

Po končanem raziskovanju smo se odločile, da bomo novo pridobljeno znanje delile tudi z rezbarskimi mojstri, Kungoškimi detli. Želele smo jim predstaviti način rezbarjenja v preteklosti in razvoj za boljše razumevanje njihovega dela. Upamo, da bo naša predstavitev pripomogla k njihovi kreativnosti in jih spodbudila k ohranjanju starejših metod dela. Mogoče se bo celo kdo preizkusil v pozlati svojih izdelkov in znanje prenesel na naslednje generacije. Zaradi epidemije bomo to predstavitev izpeljale pomladi, ko bomo lahko na prostem. Ob tej priložnosti jim bomo tudi predale ključek s filmskimi posnetki izjav.

9.3 Predaja terenskih zapiskov in filmčkov Pokrajinskemu muzeju Maribor

Med raziskovanjem smo dobile zamisel, da bi svoja odkritja s terenskega dela in video zapise Kungoških detlov predale Pokrajinskemu muzeju Maribor. S tem bi pripomogle k nadaljnjemu ohranjanju dediščine rezbarstva in ljubiteljske društvene dejavnosti. Gospa Nives Cvikl iz Pokrajinskega muzeja Maribor, ki nam je pri našem delu tudi veliko pomagala, se je naših zapiskov in posnetkov zelo razveselila.

9.4 Poskus vpisa dejavnosti Kungoških detlov v register nesnovne kulturne dediščine

Uradni Register nesnovne kulturne dediščine vodi Ministrstvo za kulturo. Trenutno (15. 12. 2021) je v Register nesnovne dediščine vpisanih 100 enot in evidentiranih 271 nosilcev. Ugotovile smo, da v povezavi z rezbarstvom obstaja le en vpis. Opisuje izdelovanje malih kruhkov in lesenih modelov. To je tradicionalna rokodelska dejavnost, značilna za Škofjeloško območje. Medeno pecivo izdelujejo z vtiskovanjem testa v ročno izrezljane lesene modele ali ga oblikujejo in krasijo prostoročno. (Spletna stran Koordinator varstva nesnovne kulturne dediščine, <http://www.nesnovnadediscina.si/sl/register>)

Zanimalo nas je, kdo se lahko vpiše v register nesnovne kulturne dediščine in ugotovile, da se lahko vpiše vsak posameznik, društvo, neformalno organizirana skupina, ustanova, ki je v stiku z nesnovno kulturno dediščino. Seveda pa za vpis potrebuje določene kriterije. Soditi mora v eno od zvrsti nesnovne kulturne dediščine. Posamezni nosilci se morajo z določeno dejavnostjo, ki je prisotna v primarnem okolju že 50 let, ukvarjati najmanj 10 let. Nosilci obrtnega znanja morajo pri svojem delu slediti tradicionalnim načinom izdelave. Zraven tega pa morajo skrbeti, da znanja in veščine predajajo naslednjim generacijam. Ker društvo Kungoški detli deluje uradno šele od leta 2020, se še ne more vpisati v register nesnovne kulturne dediščine. (Spletna stran Koordinator varstva nesnovne kulturne dediščine, <http://www.nesnovnadediscina.si/sl/pogosto-zastavljena-vprasanja>)

10 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Ob zaključku našega raziskovalnega dela želimo poudariti, da je ohranjanje kulturne dediščine zelo pomembno. Ljubiteljski rezbarji s svojim delom opravljajo družbeno odgovorno delo, saj s tem ohranjajo staro obrt, ki sicer izumira. Prav tako s svojim delom spodbujajo in navdihujejo mlade, da z njimi rezbarijo. Del družbene odgovornosti je tudi medgeneracijsko sodelovanje. To se lahko vidi tudi po veselju članov društva Kungoški detli, ko smo jih obiskale. Vedno so nam bili pripravljeni pomagati in odgovoriti na vsa naša vprašanja. Mislimo pa tudi, da so tudi Detli bili veseli naših obiskov in našega zanimanja za njihovo delo. Me smo se od njih veliko naučile in veliko izvedele o njihovem delu, naučili pa so nas tudi rezbariti, česar prej še nismo počele.

Želimo, da bi ljudje razumeli, da je pomen kulturne dediščine zelo velik in se je zanjo vredno potruditi in jo ohranjati. Me lahko k temu pripomoremo le tako, da znanje o kulturni dediščini rezbarstva in pozlatarstva razširimo med naše vrstnike. Ker smo ugotovile, da rezbarstvo in pozlatarstvo izumirata, se nam prav zaradi tega zdi tako pomembno, da smo naše znanje razširile tudi med naše vrstnike, saj smo s tem ohranjale kulturni dediščini rezbarstva in pozlatarstva. Zraven tega pa je družbeno odgovorno, da tudi ljubiteljskim rezbarjem predstavimo zgodovino obrti, ki jo oni danes opravljajo.

Slika 141: Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
(vir: <https://www.kungota.si/>, dostop: 17. 2. 2022)

11 RAZPRAVA IN INTERPRETACIJA REZULTATOV

Odgovore na **prvo raziskovalno vprašanje** (*Kaj je rezbarstvo in kaj je pozlatarstvo, kako je potekal postopek dela v preteklosti, kateri materiali so se uporabljali in katero orodje je bilo potrebno za delo?*) smo dobile na različne načine. Kaj je rezbarstvo in kaj je pozlatarstvo smo izvedele iz literature. Ugotovile smo, da je rezbarstvo stara obrt, ki so jo poznali že v Starem Egiptu. Rezbarstvo pa je tesno povezano tudi s pozlatarstvom, saj so to delo opravljali isti mojstri. Tako rezbarstvo kot pozlatarstvo se je zelo dobro uveljavilo tudi na Štajerskem. Odgovore o tem, kako je potekal postopek dela v preteklosti, kateri materiali so se uporabljali in katero orodje je bilo potrebno za delo, smo dobile med pogovorom z rezbarjem oziroma restavratorjem iz restavratorske delavnice Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož in iz literature. Povedal nam je, da se pri postopku rezbarskega dela uporabljajo različna rezbarska orodja, ki so še danes enaka kot nekoč. Les, ki so ga uporabljali, je bil odvisen od njihove okolice in dostopnosti. Tako je bilo tudi z orodji. Naučile smo se, da je z rezbarstvom povezana tudi pozlata, za katero sta značilni dve vrsti, to sta vodna in oljna pozlata. Tudi pri pozlatarstvu se način dela in orodja skozi čas niso spremenila.

Po obisku muzejev smo si lahko odgovorile na naše **drugo raziskovalno vprašanje** (*Kje so se ohranili rezbarski in pozlatarski izdelki, iz katerega časa so in kateri so najbolj značilni?*) Ohranjeni rezbarski in pozlatarski izdelki, povezani z Mariborom, so v večini shranjeni v Pokrajinskem muzeju Maribor in Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru, nekaj pa tudi v Ljubljani. Nekatere rezbarjene in pozlačene izdelke pa lahko zasledimo tudi v cerkvah, kjer so vidni kot deli cerkvene opreme. Veliko rezbarij je ohranjenih vse od konca 16. stoletja pa vse do danes. Najbolj značilni rezbarjeni in pozlačeni kosi, namenjeni za opremo bivališč, so rezbarjeni stoli, omare, skrinje, mize, okvirji, svečniki ... Posebna skupina predmetov so cehovske skrinje. Značilni rezbarski izdelki so tudi modeli za lect in rezbarjene lutke. Rezbarstvo je svoj vrhunec doseglo z zlatimi oltarji v 17. stoletju. Zlati oltar je bil nekoč tudi v mariborski stolnici, danes pa je v kraju Heiligenkreuz am Wassen v Avstriji. Značilen rezbarski izdelek so tudi lesene cerkvene klopi. V cerkvah so nekoč bile tudi iz lesa rezbarjene jaslice. Rezbarije pa so v preteklosti imela tudi vhodna vrata hiš v mestu in na podeželju. Najbolj bogato rezljana vrata so se ohranila na stavbi Policijske uprave v Ulici heroja Zidanška v Mariboru. Vzdrževanih starih vrat na podeželju skoraj ni. Večino starih hiš porušijo in zgradijo moderne podeželske hiše. Lepa rezljana vrata pa ima cerkev v Spodnji Kungoti.

Po obisku arhiva smo si lahko odgovorile na naše **tretje raziskovalno vprašanje** (*Ali je v Mariboru in okolici delal kakšen pomemben rezbar in pozlatar?*). Ugotovile smo, da sta v Mariboru še v 20. stoletju delala dva rezbarja, Angelo Zoratti in njegov sin Alojz Zoratti. Imela sta svojo rezbarsko delavnico, ki sta si jo delila. V arhivu pa je ohranjena avtobiografija g. Alojza Zorattija. Prav tako je v 20. stoletju v Mariboru delal kipar in rezbar Anton Jezovšek, ki je izdelal več kot 5000 lutk za poklicna in amaterska lutkovna gledališča. Imena domačih rezbarjev po navadi niso bila znana.

Na **četrto raziskovalno vprašanje** (Kako je z rezbarskimi in pozlatarskimi izdelki danes in ali ta obrt izumira?) smo si odgovorile s pomočjo dela na terenu. Ugotovile smo, da se uporaba rezbarskih izdelkov zmanjšuje in glede na to obrt tudi izumira. Lesene izdelke nadomeščajo izdelki iz umetnih mas. Prav tako pa rezbarskih izdelkov ne izdelujejo več rezbarji, temveč jih nadomeščajo 3D tiskalniki, za kar pa je treba imeti računalniško znanje. Pozlatarski izdelki pa se nikjer več ne zasledijo. Ugotovile smo, da ti dve obrti počasi izumirata.

Odgovore na naše **zadnje raziskovalno vprašanje** (*Ali se danes še kdo ukvarja z rezbarstvom in pozlatarstvom, kaj izdeluje in ali je to njegov poklic?*) smo dobile med delom na terenu. Ugotovile smo, da se dandanes z rezbarstvom ukvarjajo večinoma le še ljubiteljsko za krajšanje prostega časa. To so na primer ljubiteljski rezbarji, člani Umetniškega društva Kungoški detli, ki delajo v Zg. Kungoti pri Mariboru. Poklicno pa postopke rezbarjenja in pozlate uporabljajo samo restavratorji, ki so zaposleni v muzejih in na Zavodih za varstvo kulturne dediščine. Ugotovile smo tudi, da po končani lesarki šoli ni mogoče postati rezbar ali pozlatar, se pa o teh dveh obrteh v času šolanja tudi učijo.

12 SKLEP

Sklenemo lahko, da sta tako rezbarstvo kot pozlatarstvo stari obrti, ki sta se zelo dobro uveljavili tudi na Štajerskem. Pri postopku rezbarskega dela so uporabljali različna rezbarska orodja, kot so dleta, brusni papirji in različni nožki. Les, ki so ga uporabljali, je bil odvisen od njihove okolice in dostopnosti. Da pa so izdelke še nadgradili, so uporabljali pozlato. Poznamo dve vrsti pozlate, vodno in oljno. Način rezbarjenja in zlatenja se skozi čas ni spremenil. Nekateri rezbarski izdelki so se ohranili vse do danes. Vsi imajo izrezljane vzorce in nekatere pozlačene dele. Večina teh izdelkov se nahaja v muzejih tako v Mariboru kot tudi v Ljubljani in drugod po Sloveniji. Najbolj značilni rezbarjeni in pozlačeni kosi, namenjeni za opremo bivališč, so v preteklosti bili rezbarjeni stoli, omare, skrinje, mize, okvirji, svečniki ... Posebna skupina predmetov so cehovske skrinje. Značilni rezbarski izdelki so tudi modeli za lect in rezbarjene lutke. Vrhunec je rezbarstvo doseglo z zlatimi oltarji v 17. stoletju. Zlati oltar je bil nekoč tudi v mariborski stolnici, danes pa je v kraju Heiligenkreuz am Wassen v Avstriji. Značilen rezbarski izdelek so tudi lesene cerkvene klopi. V cerkvah so nekoč bile tudi iz lesa rezbarjene jaslice. Rezbarije pa so v preteklosti imela tudi vhodna vrata hiš v mestu in na podeželju. V Mariboru se jih je nekaj še ohranilo, na podeželju pa vzdrževanih starih vrat skoraj ni. Rezbarska in pozlatarska dela so za različne naročnike opravljali izučeni mojstri.

Imena domačih rezbarjev po navadi niso bila znana, v Mariboru pa so še v 20. stoletju delali trije rezbarji, Angelo Zoratti in njegov sin Alojz Zoratti, ki sta izdelovala in obnavljala oltarje, ter Anton Jezovšek, ki je izdelal več kot 5000 lutk.

Seveda pa se je skozi čas veliko stvari spremenilo. Uporaba in izdelava rezbarskih in pozlatarskih izdelkov se danes zmanjšuje in ti dve obrti propadata. Lesene rezbarjene izdelke nadomeščajo izdelki iz umetnih mas. Prav tako pa rezbarskih izdelkov ne izdelujejo več rezbarji, temveč jih nadomeščajo 3D tiskalniki, za kar pa je treba imeti računalniško znanje. Ta podatek nas je presenetil. Pozlatarski izdelki se nikjer več ne zasledijo. Z rezbarstvom se dandanes ukvarjajo večinoma le še ljubiteljsko za krajšanje prostega časa. Poklicno pa postopke rezbarjenja in pozlate uporabljajo samo restavratorji, ki so zaposleni v muzejih in na Zavodih za varstvo kulturne dediščine. Danes po končani Srednji lesarki šoli ni mogoče postati rezbar ali pozlatar, se pa v času šolanja učijo o teh dveh obrteh. K ohranjanju kulturne dediščine rezbarstva in pozlatarstva lahko pripomoremo z zbiranjem nesnovne dediščine, kar smo tudi naredile. Posnele smo 12 videoposnetkov intervjujev s člani umetniškega rezbarskega društva Kungoški detli, ki so nam predstavili svoje delo. Zbrane podatke smo obdelale in zapisale v

tabele. Posnetke in rezultate našega terenskega dela smo predale Pokrajinskemu muzeju Maribor.

Nepričakovan rezultat našega raziskovalnega dela je bila ugotovitev, s kakšnim veseljem so nas sprejeli in nam pri našem raziskovanju pomagali tako Kungoški detli kot vsi ostali strokovnjaki in župniki, ki smo jih obiskale. Ugotovile smo, da je sodelovanje med različnimi generacijami zelo pomembno in dobrodošlo.

To je naša druga raziskovalna naloga. Pripravljale smo jo deset mesecev, saj smo z delom začele že ob koncu prejšnjega leta in med poletnimi počitnicami. Naučile smo se zbirati nesnovno dediščino na terenu, posneti videoposnetke, jih arhivirati in iz njih izluščiti bistvene podatke. Izdelale smo tudi svoje fotografije. Naučile smo se tudi uporabljati Univerzitetno knjižnico Maribor. Nalogi smo namenile veliko prostega časa. Delo na terenu nas je zelo veselilo, saj smo spoznale veliko ljudi in se učile iz praktičnega dela. Delo smo si razdelile, vendar smo večino terenskega dela opravile skupaj.

Namen naše raziskovalne naloge je bil dosežen. Odgovorile smo si na vsa zastavljena vprašanja, pridobile veliko novega znanja in prišle do nekaj nepričakovanih rezultatov. Našo raziskovalno nalogo bi lahko razširile tako, da bi še bolj natančno raziskale določene teme, ki smo jih obravnavale v nalogi (npr. zlate oltarje, jaslice, lutke, vrata, pohištvo ...). Prav tako bi lahko začele z raziskovanjem sorodnih obrti, kot sta na primer mizarstvo in tesarstvo.

PRILOGA 1

POKRAJINSKI MUZEJ MARIBOR

Naslov: Grajska 2, Maribor

Datum ogleda: 18. 8. 2021

Kontaktna oseba: Nives Cvikl, muzejska svetovalka

V okviru našega terenskega dela smo obiskale Pokrajinski muzej Maribor. Nahaja se v centru mesta Maribor. Muzej se nahaja v mariborskem gradu. Današnji mariborski grad je sestavljen iz dveh delov. Prvega predstavlja upravni dvor deželnega kneza, zgrajen med letoma 1478 in 1481, drugega pa SV del mestnega utrdbenega sistema (grajska bastija in loža). Z lastništvom grofov Khislav se je leta 1620 začela dokončna preobrazba dvora v rezidenčni grad, v katerem so med drugim uredili viteško dvorano in dogradili loretsko kapelo. Po letu 1727 je grad prešel v lastništvo grofov Brandis. Pokrajinski muzej Maribor se je vanj preselil leta 1938 (vir: spletna stran Pokrajinskega muzeja Maribor, <https://museum-mb.si/>, dostop: 28. 8. 2021).

Muzej hrani veliko zbirk: Zbirko likovne umetnosti, Zbirko liturgičnega tekstila, Arheološko zbirko, Zbirko mode, Lekarniško zbirko, Zbirko pohištva, Zbirko razglednic, Zbirko fotografij, Etnološko zbirko, Zbirko ur, Arheološko zbirko, Zbirko orožja, Zbirko fotografij, Numizmatično zbirko, Zbirko praporov, Zbirko glasbil, Zbirko pečnic, Zbirko svetil (vir: spletna stran Pokrajinskega muzeja Maribor, <https://museum-mb.si/zbirke/>, dostop: 28. 8. 2021).

V muzeju je na voljo za ogled kar nekaj stalnih in začasnih razstav. Med stalne razstave sodijo: Od kod prihajam? Kdo sem? Kam grem?, Med bliščem in bedo srednjega veka, Prvi dotik, Začetki, Ars pharmaceutica – umetnost lekarništva, Portret meščanstva in Prostori lepega. V času našega ogleda je bila v muzeju tudi občasna razstava Vino naše vsakdanje (vir: spletna stran Pokrajinskega muzeja Maribor, <https://museum-mb.si/stalne-razstave/>, dostop: 28. 8. 2021).

V gradu smo si ogledale stalne razstave in občasno ter poiskale predmete, povezane z rezbarstvom in pozlatarstvom. Našle smo jih v zbirki slik. Pri tej zbirki smo se osredotočile na okvirje. Ugotovile smo, da so lahko navadne, ravne okvirje naredili mizarji, čim pa je okvir vseboval rezljane elemente, je to delo prevzel rezbar. Na tej razstavi smo videle veliko takšnih

okvirjev. Opazile smo tudi, da so okvirji portretov večinoma tudi pozlačeni. Najbolj bogato izrezljani so iz 17. in 18. stoletja. Bolj preprosto izrezljani so pa iz 19. stoletja.

Zraven zbirke slik pa v muzeju hranijo tudi pohištvo. V tej zbirki smo videle rezljane stole, ki so imeli rezljane noge in ponekod tudi kaj izrezljano v naslonjalo kot recimo srce. Na razstavi so bile tudi mize, ki so imele lesene rezljane noge, omare z rezljanimi vrati in rezljanimi okrasnimi letvami. Videle smo rezljane okvirje za ogledala in pisalno komodo, ki je imela rezljane noge ter rezljane okvirje predalov.

Med ogledom muzeja smo naletele tudi na kipe, za katere smo najprej mislile, da so vsi iz kamna, saj so dajali takšen videz. A ko smo jih natančneje pogledale, smo ugotovile, da so nekateri tudi rezljani. Ko nas je gospa dr. Valentina Bevc Varl popeljala po teh razstavah, nam je povedala, da so rezbarji rezljali le manjše kipe, saj za večje niso bili izučeni. Večje kipe so izdelali kiparji. Opozorila nas je še posebej na kipe, ki so bili pozlačeni, saj sta se ti dve obrti držali skupaj. Ob ogledu te razstave smo zasledile tudi glasbilo iz lesa, ki ga je naredil rezbar. To so bile lesene orgle, ki imajo pozlačen rezbarjen okrasek.

Ogledale smo si tudi depo pohištva v kinu Partizan. Tam je pospravljenih veliko omar, miz, stolov in skrinj. Nekateri predmeti imajo tudi rezbarsko okrasje, mnogo manj pa jih ima tudi pozlato. Zraven depoja pohištva je razstavljena mizarska delavnica Stojan. V njej je veliko mizarskega orodja. Videle smo tudi dleta, ki jih uporabljajo mizarji in rezbarji.

PRILOGA 2

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

Metelkova ulica, Ljubljana

Datum ogleda: 31. 8. 2021

Kontaktna oseba: Sonja Kogej Rus, vodja oddelka za muzejsko pedagogiko in andragogiko

V avgustu smo obiskale Slovenski etnografski muzej v Ljubljani, da bi izvedele kaj več o zgodovini rezbarstva na Slovenskem. Po razstavah nas je vodila gospa Sonja Kogej Rus.

Preden smo se odpravile v muzej, smo si ogledale spletno stran muzeja, kjer smo prebrale osnovne podatke o muzeju in njegovih nalogah. Zаметki muzeja segajo v leto 1821. Takrat je bil ustanovljen Kranjski deželni muzej, ki je začel ustvarjati etnografske zbirke. Prva razstava, namenjena javnosti, je bila v muzeju leta 1888. Leta 1921 so ustanovili Kraljevi etnografski muzej, ki se je leta 1923 ločil od Narodnega muzeja. Leta 1941 se je Kraljevi etnografski muzej preimenoval v Etnografski muzej, leta 1964 pa v Slovenski etnografski muzej. Leta 1994 je vlada Republike Slovenije podarila Slovenskemu etnografskemu muzeju prostore bivše vojašnice na Metelkovi. Prostore so obnovili in jih za obiskovalce odprli leta 2004. Slovenski etnografski muzej je osrednji etnološki muzej. Muzej zbira, proučuje, vrednoti, dokumentira, hrani in razstavlja materiale o kulturni dediščini iz vsakdanjega in prazničnega življenja na Slovenskem in tudi o kulturah nekaterih drugih ljudstev. Prav tako se ukvarja tudi z nesnovno dediščino. Muzej ima več kustodiatov, kjer za zbirke skrbijo specializirani muzejski kustosi in strokovnjaki:

- Kustodiat za bivalno kulturo,
- Kustodiat za obrt in trgovino,
- Kustodiat za duhovno kulturo,
- Kustodiat za ljudsko likovno umetnost in slikovne vire,
- Kustodiat za kulturo gospodarskih načinov in prometa,
- Kustodiat za oblačilno kulturo in tekstil,
- Kustodiat za družbeno kulturo,
- Kustodiat za etnografski film (vir: spletna stran Slovenskega etnografskega muzeja, <https://www.etno-muzej.si/sl/poslanstvo-in-zbiralna-politika>, dostop: 26. 8. 2021).

Ogled Slovenskega etnografskega muzeja

Gospa nam je pokazala predvsem tiste zbirke, ki prikazujejo rezbarska dela na Slovenskem. V

3. nadstropju smo si ogledale zbirko Med naravo in kulturo. Ta zbirka je razdeljena na tri dele:

- Voda in zemlja (kaj vse so ljudje delali, da so preživeli),
- Potrebno in nepotrebno (oblačila in dom),
- Duhovna kultura (kipci in predmeti iz vsakdanjega življenja).

Izvedele smo, da so rezbarski izdelki nastajali pri različnih dejavnostih:

- nabiralništvo;
- lov (pasti za polhe);
- izdelovanje delovnih orodij;
- živinoreja (vprege za živino);
- tkanje (trlice za predivo);
- potisk tkanin (izrezljani vzorci za potisk vzorcev);
- pleskarstvo (izrezljani valjčki z vzorci);
- lectarstvo in svečarstvo (modeli za lectovo testo in vosek), ogledale smo si celotno svečarsko in lectarsko delavnico;
- izdelava pohištva (skrinje, omare, vhodna vrata);
- izdelava jasic, verskih kipcev in živalskih kipcev.

V rezbarstvu ni znanih imen. Večino rezbarskih izdelkov so ljudje sami izdelovali in prav tako okraševali. To so bili osebni predmeti in predmeti za vsakdanjo rabo.

»Trutamora« – simbol Slovenskega etnografskega muzeja

Slovenski etnografski muzej ima svoj znak oziroma logotip v obliki rozete, imenovan tudi »morina taca« ali »trutamora«. To je star ljudski simbol, ki ponazarja sonce in je bil razširjen po vsej Evropi. Povezan je s slovanskimi bogovi in verovanjem. V preteklosti so na slovenskem podeželju ta znak izrezljali nad vhodnimi vrati, v zibelke in druge rezljane predmete. Gospa Kogelj Rus nam je povedala, da bi naj po izročilu ta simbol odganjal zlo oziroma nesrečo.

Z znakom »trutamora« smo opremile tudi našo raziskovalno nalogo.

PRILOGA 3

NARODNI MUZEJ SLOVENIJE

Metelkova ulica, Ljubljana

Datum ogleda: 31. 8. 2021

Kontaktna oseba: Renny Rovšnik, Oddelek za zgodovino in uporabno umetnost

Narodni muzej, ki se nahaja na Maistrovi ulici 1 v Ljubljani, je bil ustanovljen leta 1821 kot Deželni muzej za Kranjsko.

Oddelek za zgodovino in uporabno umetnost, ki se nahaja na Metelkovi ulici, je bil ustanovljen šele leta 1946. Okrog leta 1830 je bil poudarek na zbiranju predmetov sodobne obrtnosti in industrijske proizvodnje. Leta 1885 je muzej pridobil izjemno pomembno zbirko, in sicer volilo Viktorja Smoleta. Naslednja večja pridobitev je zbirka sodobne umetne obrti, ki jo je podarila avstrijska država leta 1908. Leta 1929 je bila odkupljena Grebenčeva zbirka. V tridesetih letih 20. stoletja je tedanji ravnatelj Narodnega muzeja Josip Mal na dražbah inventarja nekaterih slovenskih gradov (Turn pri Velenju, Strahlova graščina v Stari Loki, Szaparyjev grad v Murski Soboti, Puchenstein pri Dravogradu in drugi) odkupil pomembne dele stanovanjske opreme. Danes se zbirke dopolnjujejo s pomembnimi predmeti, ki so nastali ali so bili v uporabi na slovenskem ozemlju, in z dosežki sodobnih unikatnih in industrijskih oblikovalcev (vir: Spletna stran Narodnega muzeja Slovenije, <https://www.nms.si/si/muzej/oddelki/ozuu>, dostop: 26. 8. 2021).

V muzeju na Metelkovi hranijo različne zbirke. Sestavlja jih pohištvo, ure, svetila, kovina in orožje, keramika, steklo, tekstil, zbirka slik, zbirka portretnih miniatur, kiparska zbirka, zbirka glasbil, zbirka zastav, praporov in prapornih trakov, zbirka prostozidarskih predmetov, faleristična in filatelistična zbirka, zbirka fotografij na steklu, športna zbirka Borisa Gregorke, devocionalije in še varia historica (vir: Spletna stran Narodnega muzeja Slovenije, <https://www.nms.si/si/muzej/oddelki/ozuu>, dostop: 26. 8. 2021).

Po muzeju na Metelkovi nas je vodila ga. Renny Rovšnik.

Izvedele smo, da rezbarstvo sega vse do prazgodovine. Od takrat so ohranjene rezbarije različnih živalskih rogov, kosti in loncev. To je bilo namenjeno predvsem olepšavi ali

religioznim namenom, za kar so kasneje izdelovali tudi podobice božanstev. Ga. Rovšnik nam je povedala, da se je rezbarstvo začelo hitro razvijati v 14. stoletju. Najstarejši predmeti, ki jih hranijo v muzeju, segajo v 15. in 16. stoletje. V 17. in 18. stoletju so rezbarili tudi za sakralne namene, npr. oltarje za cerkev, Jezusa in Marijo ipd. Velika prelomnica pa je bila v 19. stoletju, ko se je pojavila industrializacija, saj je takrat ročno rezbarstvo začelo upadati.

Zbirka stolov

Podrobneje smo si ogledale razstavo stolov, ki izvirajo vse od 16. stoletja dalje. Ga. Rovšnik nam je povedala, da so v 16. stoletju na višjih gradovih bile bolj priljubljene klopi, ki so bile namenjene tako sedenju in spanju kot shranjevanju, kasneje, v nižjih palačah pa so se pojavili stoli. Ti so bili narejeni iz trdega lesa, ki je bil tudi zahtevnejši za oblikovanje, zato so rezbarji morali biti zelo natančni in pazljivi, da niso pretrgali lesnih niti. Trši les so izbrali predvsem zato, ker je trajnejši in močnejši kot mehkejši les.

Izvedele smo, da so stoli za časa baroka (17. in 18. stoletje) bili bolj spiralaste, okrogle in predvsem zaobljene oblike. V baroku so stole začeli opremljati z oblazinjenimi sedeži, za kar so uporabljali žimnice. Stoli, ki smo jih videle v muzeju, so imeli bolj tirolski in alpski stil rezbarjenja.

Baroku je sledil rokoko stil, kjer so prevladovale modrikaste in zelenkaste barve. Veliko stvari je bilo pozlačenih. Na stoli, ki so oblikovani v obliki črke S, je opazen globoki rez. Naslonjala stolov so bila zelo ravna, kar je povzročilo prisiljeno ravno držo. To je bilo značilno predvsem za stole, na katerih so sedeli moški, saj so ženske imele manjša oz. nižja naslonjala, ker niso bile tako pomembne kot moški. V 18. stoletju so rezbarji začeli krajšati ročaje na stoli, saj so ženske začele nositi obilne obleke s krinolinami.

V času klasicizma pa so ljudje začeli posnemati antično umetnost, zato so tudi stoli bili narejeni v antičnem stilu. Nanje so dali rezbariti predvsem cvetje in liste. Za čas empira so bile značilne tudi simetrične in geometrijske oblike. Stoli iz tistega časa pa so še posebej zanimivi zaradi značilnih levjih šap na nogah stola.

Zbirka pohištva

V zbirki pohištva smo si lahko ogledale različne omare in skrinje, ki so takrat bile namenjene shranjevanju različnih potrebščin, spanju in sedenju. Na njih je bilo rezbarjenjih veliko bogatih

vzorcev. Bogatejši naročniki so želeli imeti omare, ki so bile narejene iz ebenovine. To je črn in zelo dragocen afriški les, ki si ga niso mogli privoščiti vsi, zato so si nekateri manj premožni ljudje les prebarvali. Ga. Rovšnik nam je podrobneje pokazala primer omare iz 17. stoletja. V njej so shranjevali predvsem orožje, nekaj potrebščin, ni pa bila namenjena oblačilom, saj so ta imeli shranjene v skrinjah. Poleg rezbarskih vložkov so vstavljali tudi majhne kamenčke.

Omare so bile poročna darila višjih slojev ali pa darila plemičev, saj so te omare skrivale veliko skrivnih predalčkov, ki jih restavratorji pri svojem delu večkrat odkrijejo.

Izvedele smo tudi, da so rezbarji takrat izdelek naredili po svoje in se niso ozirali na ključavničarje, ki so se zato naknadno morali znajti po svoje.

Zbirka ur

Ogledale smo si tudi zbirko z urami. Videle smo lahko ure iz baroka, klasicizma in empira. V klasicizmu so prevladovala ure, ki so bile izdelane iz hrastovine in orehovine, kasneje pa so se pojavile ure iz ebenovine in smrekovine.

PRILOGA 4

POKRAJINSKI MUZEJ PTUJ-ORMOŽ

Na gradu 1, 2250 Ptuj

Datum ogleda: 18. 8. 2021

Kontaktna oseba: Metka Stergar, kustosinja

Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož se nahaja na Ptuj na Ptujem gradu. Muzej obratuje od leta 1893. Vsebuje zbirke in oddelke za arheologijo, zgodovino, kulturno zgodovino in etnologijo. Naziv Pokrajinski muzej Ptuj je dobil komaj leta 1963. Zdaj deluje na širšem območju Ptuja in Ormoža. Slovi po bogatih prazgodovinskih in antičnih najdiščih (rimska Petoviona), obdobju preseljevanja ljudstev, srednjeveških in novoveških pričevanjih o kulturnem in gospodarskem pomenu Ptuja in zaledja ter slikovitem ljudskem izročilu (vir: spletna stran Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož, <https://pmpo.si/o-muzeju/>, dostop: 16. 8. 2022).

V prvem nadstropju gradu si lahko ogledamo zbirko stanovanjske kulture od 16. do 20. stoletja. Prostorji so opremljeni s pohištvo in umetninami iz zapuščine grofov Herbersteinov. Med drugimi umetninami so v gradu dragocene bruselske tapiserije iz 17. stoletja in so iz zapuščine grofov Lesliejev. V muzeju hranijo tudi veliko slik. Zraven tega imajo v muzeju zbirko pohištva (vir: spletna stran Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož, https://pmpo.si/stalne_zbirke/zbirka-fevdalne-stanovanjske-kulture/, dostop: 16. 8. 2022).

Da bi svoje znanje o rezbarstvu in pozlatarstvu še razširile, smo se odpravile v Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož. Tam nas je prijazno sprejela in nas skozi razstave popeljala gospa Metka Stergar.

Na razstavah smo videle različne rezbarske izdelke, kot so rezljano pohištvo, omare, skrinje, komode, sedežne garniture ... Vse so imele bogato rezbarsko okrasje.

Nekatere omare so imele pred seboj majhne stolpiče, ki so bili lepo zaviti in polakirani, da se je svetilo. Imeli so tudi bogato rezbarsko okrašen zgornji del, na katerem smo videle različne vzorce, kot so rože, listi, črtice, kvadrati ...

Ogledale smo si tudi različne stole. Nekateri so bili skopo rezbarsko okrašeni in so imeli le v naslonjalu izrezljan kakšen znak ali vzorec. Drugi so imeli bogato okrašene noge, na katerih so bile izrezljane rože in listje. Tudi naslonjala za roke so bila lepo okrašena z listjem in polžki.

Skrinje so bile prav tako lepo bogato rezbarsko okrašene. Na njih smo opazile celo upodobitve človeka in različne prizore iz zgodovine. Okoli prizorov so bili izrezljani ponavljajoči se vzorci.

Seveda pa ni bilo okrašeno le pohištvo z rezbarskimi dodatki. Rezbarske umetnine smo zasledile tudi na različnih inštrumentih. To so na primer orgle, ki so imele izrezljano in pozlačeno ohišje. Tudi tukaj so bile izrezljane rastline.

Izrezljana pa so bila tudi različna pihala, kot so na primer piščali in klarineti. Tudi godala so bila izrezljana. Na nekaterih violinah se je celo namesto zgornjega običajnega polža pojavila angelova glavica.

Zelo lepo izrezljana in ponekod tudi pozlačena so bila ogledala in okvirji. Na njih so bili upodobljeni različni vzorci. Najpogosteje so bili izrezljani motivi rož in drugih rastlin. Eno od ogledal, ki smo ga v muzeju videle, je na zgornjem delu svojega rezljanega okvirja imelo tudi rezljano zlato zvezdo.

Zasledile smo tudi zelo stare lesene kipe. Še posebej figura Marije z Jezusom je imela zelo lepo rezbarjeno kronico.

V eni izmed muzejskih sob je bil prikazan tudi postopek rezbarjenja, vse od velikega kosa lesa do končnega izdelka. S postopkom pozlate je bilo enako. Od začetnega, še nepozlačenega predmeta, do lepega, popolnoma zlatega predmeta. Ta prikaz nam je zelo pomagal, da smo si lahko natančno predstavljale, kako poteka rezbarjenje in zlatenje.

PRILOGA 5

LUTKOVNI MUZEJ

Datum ogleda: 31. 8. 2021

Naslov: Ljubljanski grad

Kontaktna oseba: Aleksander Jovanovič, vodič po zbirki

Lutkovni muzej je muzej, ki hrani, raziskuje in razstavlja slovensko lutkovno dediščino. Lutkovni muzej se nahaja na Ljubljanskem gradu. Odprli so ga konec maja 2015. Za obiskovalce najzanimivejša sta stalna razstava ter Grajsko gledališče, kjer se izvajajo lutkovne predstave. Do obeh lokacij vodi tudi Lutkovna pot, ki vsebuje lutkovne instalacije, ki simbolno povezujejo obe sodelujoči ustanovi – Lutkovno gledališče Ljubljana in Ljubljanski grad. Muzej hrani zbirko predmetov iz slovenske lutkovne zgodovine, ki poleg lutk vsebuje tudi scenske elemente, tehnične skice in arhivske dokumente (vir: spletna stran Lutkovnega muzeja, <http://lutkovnimuzej.si/O-nas>, dostop: 24. 8. 2021).

Tudi same smo se odpravile v Lutkovni muzej na Ljubljanskem gradu. Natančneje nam ga je razkazal gospod Aleksander Jovanovič. V muzeju je predstavljena celotna zgodovina lutkarstva na Slovenskem od najstarejših malih lesenih lutk do modernih lutk, ki so narejene tudi iz drugih umetnih materialov. Nekatere lutke, ki smo jih videle, so bile narejene prav za muzej.

V muzeju lahko vidimo prve slovenske lutke. Izdelal jih je tesar, rezbar in vsestranski umetnik Milan Klemenčič. Študiral je umetnost v Italiji in Nemčiji. Leta 1910 je naredil lesene lutke za predstavo Mrtvec v rdečem plašču. Za oder je uporabil kar črno škatlo. Lutke so stare kar 111 let in so ene najmanjših lutk na svetu. Vse lutke je izrezljal ročno iz lesa. Uporabljal je stare postopke in ni pazil pri teži lutk, zato so lutke prelahke in med animiranjem plavajo. Lutk ni nikoli recikliral in je za vsako predstavo naredil nove.

Kasneje se pojavijo lutke iz svinca, kot je recimo majhna lutka Gašperček. Lutke so bile težje in jih je bilo lažje nadzorovati, saj so igralci stali kar dva metra nad njimi. Vse te lutke so marionete, ki se animirajo od zgoraj navzdol s tankimi vrvicami. Sčasoma pa so začeli izdelovati tudi večje lutke iz lesa. Vrsta lesa je bila takrat zelo različna. V večini so uporabljali les, ki so ga imeli na voljo. Najbolj primeren je bil les, ki ni bil ne pretrd in ne premehak.

Les so kmalu zamenjali za stiropor, saj je bil bolj odporen za poškodbe in se ni mogel odkrušiti. Lutke so izdelovali iz odlitkov različnih mas, kot je na primer papirnata kaša ali gips. Seveda pa udarci niso edini razlog, da se lutke uničijo. Tukaj so tudi škodljivci, kot so na primer lesni črvi. Prav zaradi tega vse lutke redno restavrirajo. Seveda pa vseh lutk ne moremo povrniti v prvotno stanje. V muzeju imajo nekaj takšnih primerov tudi razstavljenih. S tem hočejo prikazati razpad lutk.

Lesene lutke pa so največji razcvet doživele v 2. svetovni vojni, ki je trajala od leta 1941 do 1945. V tem času je bila kakršna koli umetnost prepovedana. K partizanom so bili poklicani vsi moški. Med njimi so bili tudi rezbarji. Situacija ni bila preveč prijetna, zato so prosti čas izkoristili za izdelovanje lesenih rezljanih lutk in uprizarjanje predstav. Seveda pa se je tukaj pojavila težava. Rezbarji so imeli veliko znanja in izkušenj, a jim je primanjkovalo materiala. Prav zaradi tega so uporabljali les za telesa lutk in uničena padala za obleke. Svoje znanje so uporabljali kot orožje proti okupatorju. V svojih predstavah so uprizarjali vojno in se s tem norčevali iz situacije, predvsem iz Hitlerja. Najpomembnejši junak v lutkovnih predstavah je bil Pavliha, ki se je najbolj in najbolj nesramno delal norca iz njega. Skozi te predstave so si partizani krajšali čas.

Tudi v Lutkovnem gledališču Ljubljana so lesene lutke zamenjale lutke iz stiroporja. Ker pa se jih ni dalo tako lepo oblikovati, so uporabljali različne raztopine ali pa so uporabljali vročino. Težava se je pojavila, ko je nekdo ta dva postopka združil. Prišlo je do hudega požara. Zaradi takega požara so zgorele tudi lutke iz predstave Zvezdica zaspanka. A vseeno je les, ne glede na vse druge materiale, najbolj trpežen in ima najdaljši rok trajanja.

S časoma so v modo prišle tudi ročne lutke, ki so iz lesa po navadi imele narejene roke in glavo, saj so se v takšnih predstavah po navadi topli, kar je povzročilo boljši zvočni efekt, ki se ga je dobro slišalo.

V muzeju hranijo tudi nekatere lutke iz Maribora. To so na primer lutke s predstave Zverinice iz Rezije, ki pa jih žal nismo videle.

PRILOGA 6

JASLICE

Ogledi: december 2021

Obiskale smo tudi jaslice iz cerkev v naši okolici, župnikom pa smo poslale vprašalnike o jaslicah. Zanimalo nas je, kje so jaslice postavljene, koliko figur jih sestavlja, iz kakšnega materiala so izdelane, iz katerega časa so oziroma koliko so stare in kdo jih je izdelal.

Stolna cerkev sv. Janeza Krstnika, Maribor

Jaslice v cerkvi sv. Janeza Krstnika so postavljene pred daritvenim oltarjem in jih sestavlja približno 24 figur. Leta 1983 jih je iz žgane gline izdelal kartuzijan p. Wolfgang iz kartuzije Pleterje. Izvedele smo, da jih postavijo na božič, pospravijo pa na praznik svečnice, ki je 2. februarja. Hranili naj bi še ene nekoliko starejše jaslice, ki pa nimajo umetniške vrednosti. Odgovore sta nam posredovala s. Zdenka Prevolšek in g. Bernard Geršak.

Cerkev sv. Križ, Maribor

Župnik Anton Majc nam je posredoval podatke o jaslicah iz cerkve sv. Križa. Tudi njihove jaslice so postavljene v oltarnem predelu cerkve in jih sestavlja 20 figur. Iz žgane gline jih je izdelal akademski kipar, dr. Marjan Drev. Narejene so bile v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja, torej so stare malo manj kot trideset let. Postavijo jih dan pred božičem, pospravijo pa na svečnico, 2. februarja. Hranijo še jaslice iz prejšnje kapele, ki pa so bolj obrtniško delo.

Frančiškanska bazilika Matere usmiljenja, Maribor

Na naš vprašalnik je odgovarjal pater Janez Papa. Povedal nam je, da se jaslice nahajajo v desni stranski ladji pred oltarjem sv. Antona Padovanskega. Sestavlja jih okoli dvajset figur oseb in množična čreda ovac ter nekaj kamel. Jaslice so serijska proizvodnja iz Italije in so stare okoli deset let. Narejene so iz umetne mase. Jaslice začnejo postavljati že sredi adventnega časa, torej okoli 10. decembra, zaradi njihove velikosti in zahtevnosti postavljanja. Jaslice so dokončno postavljene 24. decembra, pospravijo pa jih okoli 2. februarja. Hranijo še nekaj drugih jaslic, ki jih imajo postavljene v samostanski obednici, iz gline pa jih je izdelal kartuzijan p. Wolfgang Kogler. Pater sam hrani tudi lesene jaslice, ki jih je naredil njegov dedek, stare pa so okrog šestdeset let.

Cerkev sv. Jožefa, Maribor

Obiskale smo tudi cerkev sv. Jožefa. Tam hranijo jaslice, ki so narejene iz gline in so stare čez šestdeset let. Nahajajo se pred oltarjem v sredini cerkve, sestavlja pa jih okoli 20 figur. Jaslice postavijo nekaj dni pred božičem, pospravijo pa jih na svečnico. Brat Matej Nastran žal ne ve, kdo jih je izdelal, saj so jaslice že bile v cerkvi, ko je prišel v to župnijo.

Cerkev sv. Andreja, Svečina

V cerkvi sv. Andreja v Svečini nam je župnik gospod Branko Maček predstavil in opisal njihove jaslice. Jaslice so nove in niso iz lesa. Izdelane so iz umetnih materialov. Avtor žal ni znan. Figur je v postavitvi 13, ker pa so nas zanimale predvsem starejše jaslice, po možnosti lesene, smo ga o tem povprašale. Ugotovile smo, da so starejše jaslice premaknili v sosednjo vas, Jurij, ko so v Svečinsko cerkev prišle nove. Tiste jaslice so iz lesa, starost in avtor pa nista znana.

Evangeličanska cerkev Selo

Priložnost smo imele obiskati in si od blizu ogledati rezbarske jaslice, ki je nahajajo v evangeličanski cerkvi v Selu v Prosenjakovcih na Goričkem. Iz lipovega lesa jih je izdelal rezbarski mojster Peter Gojkovič iz Spuhlje pri Ptuj. Sestavlja jih 7 figur oseb, osel, krava, kamela in 5 ovac. G. Gojkovič naj bi za eno ovčko porabil približno šestdeset ur, za večjo figuro (Marija, Jožef, pastirji, kralji) pa je porabil od 120 do 160 ur. Pogovarjale smo se z g. inšpektorjem Dejanom Carjem.

PRILOGA 7

LECTAR, MEDIČAR IN SVEČAR BENO KOLARIČ

Kontakt: Beno Kolarič, Glavni trg 5, Maribor

Datum ogleda: 5. 12. 2021

V začetku decembra smo se odpravile na ogled lectarske delavnice Bena Kolariča na Koroški cesti v Mariboru. Že na ulici je prijetno dišalo, saj je bi čas Miklavža in lectar je imel veliko dela. V delavnici sta nas sprejela lectar Beno Kolarič in njegova žena Mira Kolarič, ki mu pri njegovem delu pomaga. Gospod Kolarič nam je pokazal majhno razstavo, ki prikazuje zgodovino lectarstva in svečarstva.

Izvedele smo, da medičarsko-svečarska oziroma lectarska obrt zajema izdelavo medice, sveč in lecta. Sodi med najstarejše obrti na Štajerskem. Štajerski lectarji so bili v srednjem veku povezani v združenje obrtnikov iste stroke (ceh) s sedežem na Dunaju, kasneje pa v Gradcu. V vsakem mestu je bil večinoma le po en lectar, z izjemo v večjih mestih po dva. V drugi polovici 19. stoletja se je zaradi odprave ceha število lectarjev povečalo do kar 107 lectarskih delavnic na Štajerskem. Danes delujejo le še redke.

DRUŽINA

Na razstavi je natančneje predstavljena tudi lectarska delavnica Bena Kolariča. Prvi medičar in svečar v lokalu na Glavnem trgu 5 je bil Pavel Horvat. Delavnico je odprl leta 1951 in jo vodil do upokojitve leta 1981, ko jo je predal Maksu Kolariču, Benovemu očetu. Izučil se je pri mariborskem svečarju in medičarju Simonu Hvalcu, svoje znanje pa izpopolnil v Nemčiji, kjer je delal kot slaščičar. Po vrnitvi domov je Maks Kolarič najprej delal v Intesovi pekarni v Slovenski Bistrici, leta 1963 pa je v tem mestu, na Partizanski cesti 9, odprl svoj lokal. Imenoval se je »Medičar in svečar Maksimiljan Kolarič«. Pri delu mu je že kot deček pomagal sin Beno. Leta 1993 se je Maks Kolarič upokojil, delavnico in prodajalnico pa je prevzel sin Beno Kolarič (roj. 1963). Beno je končal gostinsko šolo v Mariboru in se izučil za kuharja, nato pa svojo izobrazbo dopolnil še na področju živilske in svečarske stroke.

POSTOPEK

Na razstavi smo prebrale, da je lect pecivo, pripravljeno iz medenega testa v obliki figur ali predmetov. V preteklosti so figure oblikovali z lesenimi rezljanimi kalupi, ki so jih izdelovali rezbarji ali lectarji sami. Najbolj priljubljeni so bili lecti v obliki dojenčkov, zasledimo pa tudi podobe mož, žena, živali, junakov iz pripovedk in podobno, od 19. stoletja dalje pa tudi lokomotiv. Lesene kalupe so tedaj zamenjali kovinski. Beno Kolarič nam je povedal, da iz medenega testa izdeluje piškote ali medenjake. Izdeluje jih iz mešanice ržene in pšenične moke. Doda ji med, sladkor, jajca, vzhajalno sredstvo (jelenovo sol ali lectarski kvas) in začimbe. Nekatere medenjake izboljša z dodajanjem suhega sadja, orešchkov in čokolade.

RAZSTAVA

V lectarski delavnici so razstavljeni različni pripomočki za izdelovanje lectovih piškotov in sveč. Opazile smo, da so na razstavi razstavljeni le kovinski modeli. So v obliki srca, konja in zvezde. Beno nam je povedal, da ima shranjene tudi lesene očetove modele, ki pa jih ni na razstavi. Njegov oče je uporabljal le lesene modele. Modeli so stari približno 100 let, saj jih je tudi njegov oče dobil od svojega mojstra, ki ga je poučeval. Kdo jih je izdelal, žal ni znano.

DELAVNICA

Na koncu smo si ogledale tudi njegovo delovno površino. Gospod Beno Kolarič danes uporablja tradicionalen način peke lectovih piškotov. Povedal nam je, da postopka ni hotel posodobiti ali spremeniti, saj tako ohranja dediščino svojega poklica. Tudi očetove modele sicer še ima, ampak jih ne uporablja. Za izdelavo lectovih medenjakov uporablja predvsem modele, narejene iz kovine. Nekatere svoje in stare modele ima tudi razstavljene na svoji majhni razstavi. Opazile pa smo, da ima razstavljene le kovinske modele in ne lesenih očetovih. Imajo oblike src, Miklavžev, parkljev, kvadratkov, pravokotnikov in Božičkov.

PRILOGA 8

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ, OBISK RESTAVRATORSKE DELAVNICE

Metelkova ulica, Ljubljana

Datum ogleda: 31. 8. 2021

Kontaktna oseba: Žiga Rehar, konservator-restavrator

Gospa Sonja Kogej Rus nas je popeljala tudi v restavratorsko delavnico, ki jo ima Slovenski etnografski muzej. Konservator-restavrator gospod Žiga Rehar nam je povedal, da restavrira poškodovane predmete iz njihovih muzejskih zbirk, prav tako pa predmete tudi pozlati.

Posebej je poudaril, da je pri restavraciji pomembno, da čim manj posega v predmet in ohrani njegovo prvotno podobo. Pred restavriranjem mora restavrator natančno preučiti, iz kakšnega materiala je predmet, ki ga restavrira. Pri restavriranju je bistveno, da uporabi čim bolj identične materiale.

Do zdaj je g. Žiga manjkajoče in zelo poškodovane dele predmetov izdelal ročno. Pred kratkim so nabavili tudi zelo sodoben stroj, ki bo s 3D tehniko zelo natančno izdelal takšne dele.

Razložil nam je tudi, kaj pomeni pozlata. Na določene kipce ali izrezljane ornamente nanese čisto tanke lističe zlata. Lističev ne sme prijeti s prsti, ker bi jih uničil, zato pri delu uporablja posebno orodje. Lističi so shranjeni v posebni knjigi. S posebnim nožem jih da na podlago. Osnovo namaže s posebnim alkoholom, nato z nožem reže lističe na podlagi in jih z njim rahlo položi na kipec. Potem pa s čopičem podrgne, da se listič lepo oprime podlage. Nato lahko pozlato polira s posebnim kamnom ahatom. Tako doseže učinek, da se pozlata lesketa. Pri delu mora biti zelo pazljiv, da ne uniči lističev. Prav tako pa mora delati hitro, da se podlaga ne posuši.

PRILOGA 9

RESTAVRATORSKA DELAVNICA NARODNEGA MUZEJA LJUBLJANA

Kontakt: mag. Irma Langus Hribar, konservatorsko-restavratorska svetovalka

Datum obiska: 31. 8. 2021

Obiskale smo tudi restavratorsko delavnico Narodnega muzeja Slovenije na Metelkovi. Prijazno nas je sprejela gospa Irma Langus Hribar, ki je tam zaposlena kot restavratorica. Šolala se je na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje, smer konserviranje in restavriranje likovnih del.

Gospa Langus Hribar nam je povedala, da kot restavratorica predmet najprej natančno pregleda in poskuša ugotoviti, kaj sploh manjka in kako je predmet ohranjen. Vse to popiše, nato predmet fotografira in če je to potrebno, si tudi zariše način zgradbe.

Pokazala nam je dva svečnika iz dvora v Celju. Izdelana sta bila iz rezljanega lesa, vendar sta v slabem stanju. Treba ju bo ponovno pozlatiti. Na les so nanese plasti mešanice krede in zajčjega kleja. Klej je lepilo, ki je narejeno iz kuhane zajčje kože. Celoten svečnik je bil pozlačen. Opazile smo, da se na nekaterih delih sveti in izgleda kot kovina, ponekod pa ne. Gospa je povedala, da se svetlikajoči deli svečnika naredijo s poliranjem. Za to potrebujejo kamen ahata in pa bolus (naravni pigment), ki je lahko črne, rjave ali modre barve, pri nas pa je najpogostejši oranžno rdeč ali oker. Nesvetleči deli so matirani. Zlati lističi se nanesejo v več plasteh, nato se premažejo s plastjo alkohola in nanašajo s čopiči iz veвериčjih dlak. Podlaga majo sije skozi podlago. Pokazala nam je kovček z orodjem za zlatenje. V njem so čopiči iz veveričje dlake za majhne in večje koščke zlata. Zlato je shranjeno v knjigi, v njej je 25 listkov, ki so zelo tanki. Na koncu se izdelek polira s kamni ahata in hematiti. Podlaga mora biti ravno prav vlažna.

PRILOGA 10

RESTAVRATORSKA DELAVNICA V POKRAJINSKEM MUZEJU PTUJ-ORMOŽ

Kontaktna oseba: dr. Boštjan Roškar, konservatorsko-restavratorski svetovalec

Datum ogleda: 18. 8. 2021

Obiskale smo restavratorsko delavnico Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož, v kateri je zaposlen konservatorsko-restavratorski svetovalec in specialist za pohištvo, gospod dr. Boštjan Roškar. Kot študent se je izobraževal na Pedagoški fakulteti v smeri likovne pedagogike, pozneje pa je svoje znanje še nadgradil na oddelku za restavratorstvo na Akademiji za likovno umetnost Univerze v Ljubljani. Pred zaposlitvijo v muzeju je izkušnje pridobival tudi od različnih mizarskih in podobarskih mojstrov. V svoji muzejski delovni praksi je opravil polno konservatorsko-restavratorskih posegov na dediščini pohištva, napisal je več strokovnih člankov, kamor je strnil svoje izkušnje in znanje o muzejskih kosih pohištva.

Na ogledu nas je popeljal v svojo delavnico. Tam nam je predstavil njegova orodja in pripomočke, s katerimi konzervira in restavrira različno pohištvo in lesene predmete. Izvedele smo, da večina imen za orodja, ki jih uporablja, izvirajo iz nemškega jezika. Povedal nam je, kdaj in zakaj se določeno orodje uporablja. Ugotovile smo, da med svojim delom uporabi tudi nekaj orodij, ki jih uporabljajo mizarji. Razložil nam je postopek pozlate. Postopek nam je tudi demonstriral na nedokončanem izdelku. Za nas je bilo zelo zanimivo, da smo postopke, o katerih smo prej brale le v literaturi, zdaj tudi videle. Še danes obstajata dve vrsti pozlate, oljna, ki se dela na oljni osnovi, in vodna, ki ima vodno osnovo. Gospod Roškar nam je pokazal tudi že pozlačene izdelke, na katerih smo opazile, da se nekateri svetijo bolj kot drugi. Pojasnil nam je, da so nekateri bolj spolirani kot drugi in nam ta postopek tudi pokazal. Gospod Roškar tudi v prostem času rad izdeluje iz lesa. Takrat raje uporablja mehkejša lesa, kot je lipa.

PRILOGA 11

LJUBITELJSKA DRUŠTVENA DEJAVNOST

Kontaktna oseba: mag. Matija Varl, Javni sklad republike Slovenije za kulturne dejavnosti, izpostava Maribor

Gospodu Varlu smo vprašanja zastavile po elektronski pošti. Na vprašanja sta odgovorila gospod Varl in gospa Sabina Hudales. Odgovore smo dobile 26. 1. 2022.

1. Kako je razvita društvena dejavnost v Sloveniji?

V Sloveniji poznamo društva, ki delujejo na zelo različnih področjih: kulturna društva (pevski zbori, folklorne skupine, gledališke in lutkovne skupine, literati, likovniki, filmarji, videasti, sodobni plesalci ...), športna društva (nogometaši, košarkarji, tenisači, odbojkarji ...), gasilska društva (prostovoljna gasilska društva), humanitarna društva (UP-ornik), socialna društva in podobni.

Društvo je prostovoljno, samostojno, nepridobitno združenje fizičnih ali pravnih oseb, ki se združujejo zaradi skupnih interesov. Društvo lahko ustanovijo najmanj tri poslovno sposobne fizične ali pravne osebe, ki na ustanovnem zboru sprejmejo sklep o ustanovitvi društva in temeljni akt društva (statut).

Društva financirajo svoje dejavnosti s članarinami, prihodki z naslova materialnih pravic in dejavnosti društva, darili in volili, prispevki donatorjev, iz javnih in drugih virov.

Kulturna društva in zveze kulturnih društev v Republiki Sloveniji so praviloma prostovoljne nepridobitne organizacije in izjemoma mešane organizacije. Člani kulturnih društev za svoje delovanje ne prejemajo plačila. Nekatera kulturna društva imajo zaposlene sodelavce predvsem v administrativne in organizacijske namene.

2. S čim se v društvih večinoma ukvarjajo?

Najštevilčnejša društva v Sloveniji so športna, kulturna in gasilska. V Sloveniji deluje okoli 5.000 kulturnih društev. Od tega je največ glasbenih (vokalna in instrumentalna dejavnost) – 38,6 %. Sledijo folklorna dejavnost in kulturna dediščina – 14,3 % ter gledališka in lutkovna dejavnost – 12,9 %. Pod desetimi odstotki so likovna dejavnost – 6,8 %, plesna dejavnost – 4,7

%, literarna dejavnost – 3,8 % in filmska dejavnost 1,5 %. Večvrstna dejavnost in dejavnost, ki ni kategorizirana med sedem osnovnih dejavnosti, dosega 17,4 %.

3. Koliko društev se ukvarja z rezbarstvom v Mariboru in okolici in katera so?

V okolici Maribora v občini Hoče-Slivnica deluje Združenje rezbarjev, modelarjev lesa Slovenije. V Mariboru v kulturnem društvu Studenci, kjer delujejo literarne in likovne sekcije društva, imajo tudi sekcijo rezbarjev in kiparjev v lesu. V občini Kungota delujejo Kungoški detli. Nekaj rezbarjev deluje samostojno, a se vseeno udeležujejo razstav in natečajev Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti na likovnem področju.

Sicer pa Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Območna izpostava Maribor, in Zveza kulturnih društev Maribor spodbujata rezbarjenje in kiparjenje v lesu z organizacijo osnovnošolske kolonije v lesu, ki se več kot 30 let odvija na osnovni šoli Malečnik.

4. Ali je društvo Kungoški detli vpisano v Zvezo kulturnih društev Slovenije?

4a. Matija Varl

Posamezno društvo ne more biti član Zveze kulturnih društev Slovenije (ZKDS) oz. je lahko član le izjemoma. Društva na lokalnem nivoju (občinskem ali medobčinskem) se lahko povezujejo v lokalno zvezo kulturnih društev. Zveza kulturnih društev Slovenije povezuje občinske oz. medobčinske zveze kulturnih društev.

ZKDS je samostojna, prostovoljna, nevladna in nepridobitna organizacija, ki povezuje občinske in/ali medobčinske zveze kulturnih društev, združenja društev in njihovih skupin na osnovi zvrsti kulturne dejavnosti in izjemoma posamezna kulturna društva, če se ta nimajo možnosti povezati v lokalne zveze.

V Zvezo kulturnih društev Slovenije je trenutno včlanjenih 57 članic. Članstvo sestavljajo: 50 Zvez kulturnih društev, 2 Občinski zvezi kulturnih društev, 2 Zvezi kulturnih organizacij, 1 Zveza kulturnih in turističnih društev ter 2 področni zvezi (Bošnjaška kulturna zveza in Zveza ljudskih tradicijskih skupin Slovenije).

4b. Sabrina Hudales

Področje občin Kungota, Pesnica in Šentilj pokriva s svojim delovanjem Zveza kulturnih društev občin Kungota, Pesnica in Šentilj. Ta zveza je članica Zveze kulturnih društev Slovenije.

Rezbarsko umetniško društvo Kungoški detli je bilo ustanovljeno 28. novembra 2019 v Zgornji Kungoti. Prej so rezbarji, kiparji in slikarji, ki so združeni v društvu, delovali že dve leti kot sekcija KUD Jože Kerenčič Zgornja Kungota.

Društvo šteje 10 umetnikov, ki jih druži želja po ustvarjanju v lesu. V delavnicah se dobivajo vsak teden v Hiši vseh generacij v Zg. Kungoti, kjer se družijo, izmenjujejo izkušnje in ustvarjajo. Takoj ob ustanovitvi so se včlanili v ZKD Kungota, Pesnica in Šentilj.

5. Kako društvo sodeluje z zvezo?

Sabrina Hudales:

Društvo je vedno pripravljeno za pomoč pri organizaciji, kadarkoli jih zveza potrebuje, po navadi kot soorganizatorji skladovih in zvezinih projektov. Nazadnje so bili gostitelji 41. tradicionalnega likovnega srečanja Paleta 2021, ki je potekalo 9. oktobra 2021 v in ob Hiši vseh generacij. Sodelovali so kot soorganizatorji in udeleženci srečanja.

6. Kaj zveza prispeva društvom?

Sabrina Hudales:

Društvo je v nenehnem stiku z zvezo, zveza pomaga društvu pri prijavah na razpise, pri poročilih in pri finančnih zadevah.

6. Katero je najstarejše rezbarsko društvo, registrirano pri vas?

Sabrina Hudales:

Rezbarsko umetniško društvo Kungoški detli je edino registrirano rezbarsko društvo na območju občin Kungota, Pesnica in Šentilj. Obstaja še kak posameznik, ki se z rezbarstvom ukvarja, vendar niso včlanjeni v nobeno od društev.

PRILOGA 12

DEJAVNOST LJUBITELJSKEGA DRUŠTVA KUNGOŠKI DETLI (2019–2022)

Vir: Kronika Kungoških detlov

Kontaktna oseba: Jožica Ferk

22. 12. 2019–5. 1. 2020, RAZSTAVA JASLIC

Kungoški detli so v kulturnem domu v Zg. Kungoti pripravili razstavo 55 jaslic in 40 slikarskih del o božiču. Pobudo za razstavo je dal njihov vodja Dušan Knehtl. Razstavljali so Kungoški detli, Župnijska dekanija Jarenina, Kulturno društvo Trzin in še drugi jasličarji iz Slovenije. Razstave se je udeležilo veliko obiskovalcev, vključno z županjo, dekanom in nadškofom, ki je blagoslovil razstavo.

12. 3. 2020

Vrata Hiše vseh generacij so se zaradi izbruha epidemije zaprla in s tem je bilo tudi prekinjeno aktivno skupinsko delo Kungoških detlov.

4. 6. 2020

Epidemija se je malo poleгла in Kungoški detli so ponovno začeli ustvarjati v četrtkovih delavnicah.

20. 6. 2020

Kungoški detli se zberejo pred Hišo vseh generacij. Obiščeta jih umetnika Rudi Bombek in Alojz Grabovec, ki sta s pomočjo motornih žag iz debelih debel izrezala podobe medveda, medvedke in medvedjega mladiča.

8. 8. 2020

Kungoški detli se zberejo ob ribniku v Dragučovi in izdelujejo lesene izrezljane klopi.

30. 9. 2020

Kungoški detli pripravijo na prostem pred Hišo vseh generacij svojo mini razstavo za raziskovalke, ki so sodelovale na Malem simpoziju – v času korone se je nabralo kar nekaj novih izdelkov, ki so jih razstavili.

28. 5. 2021–6. 6. 2021, RAZSTAVA MASK IN DRUGIH IZDELKOV

Na razstavi mask in drugih izdelkov so razstavljali Kungoški detli, TD Trzin, Rezbarsko, intarzijsko in restavratorsko društvo Solkan in še drugi razstavljalci.

19. 6. 2021, DETLFEST

Kungoški detli so izvedli njihov 3. detlfest pred OŠ Kungota. Zaradi epidemije korona virusa se je srečanja udeležilo le osem učencev skupaj z učiteljem. Učence so pri izdelovanju njihovih prvih izdelkov usmerjali prav Kungoški detli. Na koncu so vsi sodelujoči prejeli nagrade. Podelili so tri glavne nagrade za tri najboljše izdelke in tolažilne nagrade za vse ostale sodelujoče.

PRILOGA 13

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 1 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/1ScXpMB74a5bHfgaJIUO4j9PWmuvR4rQP/view?usp=sharing
Datum snemanja	19. 8. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Ivan Marksl
Letnica rojstva	1946
Prebivališče	Svečina
Poklic	Električar
Fotografija informatorja	
Kdaj ste začeli rezbariti?	Med prostim časom življenja v Nemčiji.
Kdo vas je navdušil?	Sam.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Dve leti.
Kje ste se naučili rezbariti?	V Nemčiji.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Ne.
Kako poteka rezbarjenje?	Vzameš les in začneš.
Imate kakšno svojo tehniko?	/
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta, brusni papir, nabrušen izvijač, žepni nož.
Kateri les uporabljate?	Trd les.
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Pride sam od sebe.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Maske, vaze, miniaturno pohištvo ...
Ali delate tudi po naročilu?	Ne.
Kaj naredite s predmeti?	Obdržim, podarim.
Sodelujete na razstavah?	Da.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Podstavek.
Nam poveste kakšno zanimivost?	/
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da.
Ste v tem času ustvarjali sami doma?	Da.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 2 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/1-7QoEvrCNxlRrswtPPflit5mq1gPioS5/view?usp=sharing
Datum snemanja	2. 9. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek Letnica rojstva Prebivališče Poklic	Franc Ferlinc 1953 Sveta Trojica Mizar
Fotografija informatorja	
Kdaj/zakaj ste začeli rezbariti?	Želja iz otroštva, po upokojitvi.
Kdo vas je navdušil?	Videl sem stvari drugih in jih tudi sam želel ustvariti.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Dve leti.
Kje ste se naučili rezbariti?	Sem samouk.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Stric.
Kako poteka rezbarjenje?	Delam po svojem principu, ročno ali s strojem.
Imate kakšno svojo tehniko?	Ne.
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta, brusni papir ...
Kateri les uporabljate?	Orehovega, jelšín (trši les).
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Ideje se mi same utrnejo.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Klobuke.
Ali delate tudi po naročilu?	Da (klobuki).
Kaj naredite s predmeti?	Obdržim ali prodam.
Sodelujete na razstavah?	Da, z Detli.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Klobuke.
Nam poveste kakšno zanimivost?	Bil sem drugi na enem izmed tekmovanj.
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Seveda, delanje z Detli mi predstavlja druženje in izmenjavo mnenj.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	Da, epidemija me ni prizadela.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 3 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/1gujLnlaWE0NfLMxAIqmTrV6hBx1N30bJ/view?usp=sharing
Datum snemanja	9. 9. 2021
Kraj snemanja	Dom vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Andrej Najvirt
Letnica rojstva	1951
Prebivališče	Zgornja Kungota
Poklic	/
Fotografija informatorja	
Kdaj ste začeli rezbariti?	Ko so moji otroci bili še mladi.
Kdo vas je navdušil?	Ivan Marksl.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Od samega začetka.
Kje ste se naučili rezbariti?	Tukaj pri Detlih.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Ne.
Kako poteka rezbarjenje?	Nekaj si zamisliš in nato to poskusiš izdelati.
Imate kakšno svojo tehniko?	/
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta.
Kateri les uporabljate?	Lipov, brezin (mehkejši les).
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Sam si nekaj zamislim.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Vse, kar si zamislim, še posebej živali.
Ali delate tudi po naročilu?	Ne.
Kaj naredite s predmeti?	Obdržim jih.
Sodelujete na razstavah?	Da.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Hišo z Velike planine, zajca, svinjo, medveda, orla, svečo z obrazom, Sv. Jurija.
Nam poveste kakšno zanimivost?	Hotel sem narediti medveda, a mi je žena rekla, da izgleda kot svinja, zato sem medveda preoblikoval prav v svinjo.
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da, zelo, še posebej druženje.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	Da.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 4 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/1DqBHHkqfnEjq8eOjIz0U8G-PYT0LSMeT/view?usp=sharing https://drive.google.com/file/d/1My3EESzvYryLFHLYwIVyN_WiuIYv8U_c/view?usp=sharing
Datum snemanja	19. 8. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Branislav Mežnar
Datum rojstva	1953
Prebivališče	Ljubljana
Poklic	Elektronik
Fotografija informatorja	
Kdaj ste začeli rezbariti?	Iz sodov sem rezljal motive.
Kdo vas je navdušil?	Sam.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Od začetka.
Kje ste se naučili rezbariti?	Sem samouk.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Ne.
Kako poteka rezbarjenje?	Ko mi nekaj pade na misel, to naredim.
Imate kakšno svojo tehniko?	/
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta, brusni papir, nožek.
Kateri les uporabljate?	Trd les, orehov, lipin.
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Prileti v misli.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Vse.
Ali delate tudi po naročilu?	Ne.
Kaj naredite s predmeti?	Obdržim.
Sodelujete na razstavah?	Da.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Riba, zmaj, sova ...
Nam poveste kakšno zanimivost?	/
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	Da.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 5 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/18CV-EJbAptthqztCjCkGILOq_xOpfMqI/view?usp=sharing
Datum snemanja	2. 9. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Dušan Knehtl
Letnica rojstva	
Prebivališče	Zg. Kungota, predsednik kungoških detlov
Poklic	Delavec
Fotografija informatorja	
Kdaj ste začeli rezbariti?	Pred 15 leti.
Kdo vas je navdušil?	Moj oče – mizar.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Od samega začetka.
Kje ste se naučili rezbariti?	Sem samouk.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	/
Kako poteka rezbarjenje?	/
Imate kakšno svojo tehniko?	Modeliranje s tehniko »košček na košček«.
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Rezbarska dleta, lepilo za les, brusni papir, olje.
Kateri les uporabljate?	Češnjev, orehov, hrastov (trši les).
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Sam si jih izmišljujem.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete?	Živali, cerkve.
Ali delate tudi po naročilu?	Da, samo modelarstvo.
Kaj naredite s predmeti?	Večino obdržim zase.
Sodelujete na razstavah?	Da, v vseh razstavah s Kungoškimi detli.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Svizec, detel, zajec.
Nam poveste kakšno zanimivost?	Imamo svojo kroniko.
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	Da.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 6 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/15iObHOgspfcgVTQWYVX7-17vxo5N6A2g/view?usp=sharing
Datum snemanja	19. 8. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Marjan Marksl
Leto rojstva	1953
Prebivališče	Zg. Kungota
Poklic	Ekonomski tehnik
Fotografija informatorja	
Kdaj ste začeli rezbariti?	Ko sem hodil po gobe, sem v kesu videl navdih.
Kdo vas je navdušil?	Sam, saj mi je bil dolgčas.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Od začetka.
Kje ste se naučili rezbariti?	Sam sem se naučil.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Ne.
Kako poteka rezbarjenje?	Ko ponoči ne spim, si zamislim ideje in kar začnem delati.
Imate kakšno svojo tehniko?	Najprej naredim najtežje dele in če se zlomi, ne nadaljujem.
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta, nožki.
Kateri les uporabljate?	Vse vrste lesa – orehovega, kostanjevega, lipovega, brezinega (trd les).
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	V naravi, gozdu, na internetu.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Živali, ljudi.
Ali delate tudi po naročilu?	Da, naročajo za Abrahama.
Kaj naredite s predmeti?	Imam jih na razstavah in v Avstriji.
Sodelujete na razstavah?	Da, v Kungoti in v Avstriji.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Obraze, mačke.
Nam poveste kakšno zanimivost?	Izdelujem tudi iz kovine.
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da, predstavlja mi druženje in pomoč drugim.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	Da.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 7 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/1Nkcp7cfF8J5lrM_pLqd9utQhUNOb21Nk/view?usp=sharing
Datum snemanja	2. 9. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Peter Osterveršnik
Leto rojstva	/
Prebivališče	Kungota
Poklic	Elektrotehnik
Fotografija informatorja	
Kdaj ste začeli rezbariti?	Naredil sem darilo za očeta.
Kdo vas je navdušil?	/
Kako dolgo ste pri Detlih?	Od začetka.
Kje ste se naučili rezbariti?	Sem samouk.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Ne.
Kako poteka rezbarjenje?	/
Imate kakšno svojo tehniko?	/
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta, električne stroje.
Kateri les uporabljate?	Orehov, tisin.
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Ideje pridejo same od sebe.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Sklede.
Ali delate tudi po naročilu?	/
Kaj naredite s predmeti?	Podarim jih.
Sodelujete na razstavah?	Da, skupaj z Detli.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Svoje prve sklede.
Nam poveste kakšno zanimivost?	/
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da, saj samo tukaj delam z dleti.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	/

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 8 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/16_A4e116DZYU64LFOOOZq4zVCAzdf6ml/view?usp=sharing
Datum snemanja	9. 9. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Rudi Bombek
Leto rojstva	1969
Prebivališče	Duplek
Poklic	/
Fotografija informatorja	
Kdaj / zakaj ste začeli rezbariti?	Nekaj mi je manjkalo, l. 2000.
Kdo vas je navdušil?	Rudi Novak.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Od 2018.
Kje ste se naučili rezbariti?	Sem samouk.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Pradedek je bil tesar.
Kako poteka rezbarjenje?	/
Imate kakšno svojo tehniko?	/
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta, motorno žago.
Kateri les uporabljate?	Hrastov, lipov, kostanjev (vse, razen bukovega), bolj trši les.
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Prileti mi v misli.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	/
Ali delate tudi po naročilu?	Da.
Kaj naredite s predmeti?	Izdelke podarim in prodam.
Sodelujete na razstavah?	Da.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	/
Nam poveste kakšno zanimivost?	/
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da, Detli mi pomenijo delo.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	/

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 9 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/1pbai5iRXya8AHJMR-hKRtk1IAjVJP_CI/view?usp=sharing
Datum snemanja	9. 9. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Zoran Petrovič
Leto rojstva	Bogojina
Prebivališče	1962
Poklic	/
Fotografija informatorja	
Kdaj / zakaj ste začeli rezbariti?	Zdi se mi zanimiv hobi.
Kdo vas je navdušil?	Sem samouk.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Tri leta.
Kje ste se naučili rezbariti?	Večinoma tukaj.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Ne.
Kako poteka rezbarjenje?	/
Imate kakšno svojo tehniko?	Poiščem kos lesa in to kar vidim v njem, naredim.
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta, nože, orodje za elektro rezbarjenje.
Kateri les uporabljate?	Odpadni les (trdi les).
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	V določenem trenutku dobim navdih.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Žlice (hitro se naredijo).
Ali delate tudi po naročilu?	Da, imam popoldansko obrt.
Kaj naredite s predmeti?	Tudi prodajam jih.
Sodelujete na razstavah?	/
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Žlico s hrastovim listom, konja, kentavra iz grške mitologije.
Nam poveste kakšno zanimivost?	Svoje izdelke tudi polakiram z lakom za les.
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da, zelo.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	Da.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 10 (povzetek)

Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/1MYZ5s3btOijheqnw_SO_KF4zhZMr0X43n/view?usp=sharing
Datum snemanja	9. 9. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Rudolf Novak
Datum rojstva	
Prebivališče	Koroška
Poklic	
Fotografija informatorja in njegovih izdelkov	
Kdaj/zakaj ste začeli rezbariti?	Zaradi krajšanja prostega časa med pašo.
Kdo vas je navdušil?	Oče.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Od samega začetka.
Kje ste se naučili rezbariti?	Doma.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Oče.
Kako poteka rezbarjenje?	Znanje risanja, izvirnost, grafika.
Imate kakšno svojo tehniko?	Najprej načrt, nato izdelek.
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Žepni nožek, tišlarska, švicarska in francoska dleta.
Kateri les uporabljate?	Trdi les, les sadnega drevja, orehovega.
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Pride samo od sebe.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Vsega po malem, izdelki se nanašajo na kulturo in domišljijo.
Ali delate tudi po naročilu?	Da.
Kaj naredite s predmeti?	Podarim bližnjim.
Sodelujete na razstavah?	Da, s Kungoškimi detli.
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	/
Nam poveste kakšno zanimivost?	/
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da, delo mi predstavlja druženje, predstavitev svojih del, izmenjavanje sposobnosti.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	/

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 11 (povzetek)

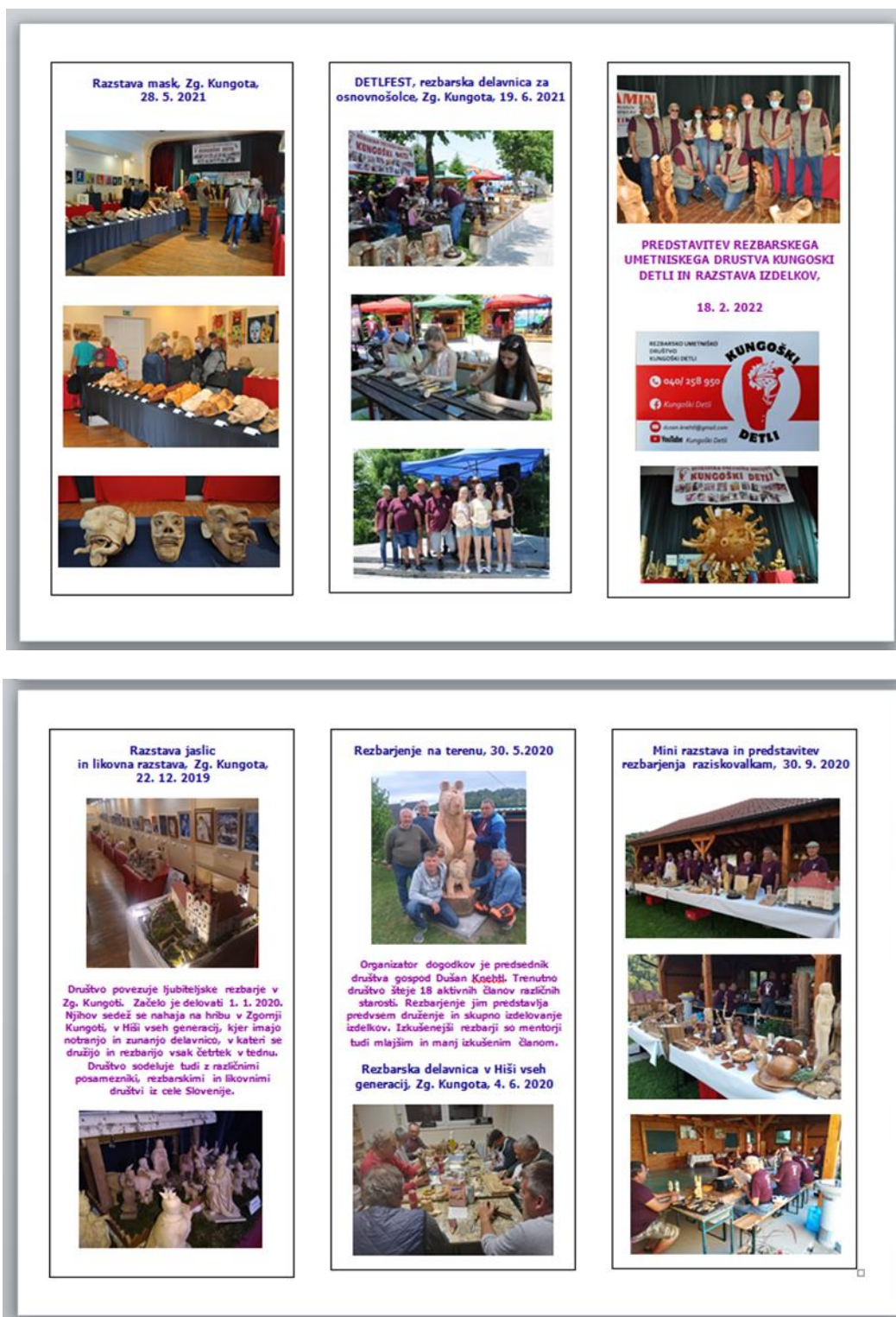
Spletna povezava	https://drive.google.com/file/d/1D4R0EQ66sdFRfZl8x3-ZFFwm_d7ql7j2/view?usp=sharing
Datum snemanja	9. 9. 2021
Kraj snemanja	Hiša vseh generacij, Zg. Kungota
Ime in priimek	Smrkoelj Jože
Letnica rojstva	1995
Prebivališče	Prislaka
Poklic	
Fotografija informatorja	
Kdaj ste začeli rezbariti?	Ko me je prijatelj povabil k Detlom.
Kdo vas je navdušil?	Prijatelj.
Kako dolgo ste pri Detlih?	Tri leta.
Kje ste se naučili rezbariti?	Pri Detlih.
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	Ne.
Kako poteka rezbarjenje?	/
Imate kakšno svojo tehniko?	/
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Dleta, motorno žago.
Kateri les uporabljate?	Vse po malem, lipovega, hrastovega, češnjevega.
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	V naravi.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Živali.
Ali delate tudi po naročilu?	Ne.
Kaj naredite s predmeti?	Obdržim jih zase.
Sodelujete na razstavah?	/
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	Konja.
Nam poveste kakšno zanimivost?	/
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	Da, pomeni mi druženje.
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	Da, precej.

KULTURNO-UMETNIŠKO DRUŠTVO KUNGOŠKI DETLI – intervju 12 (povzetek)

Spletna povezava	/
Datum snemanja	/
Kraj snemanja	(Odgovori so bili poslani po spletni pošti.)
Ime in priimek	Alojz Grabrovec
Datum rojstva	/
Prebivališče	Rogatec
Poklic	/
Fotografija informatorja in njegovih izdelkov	
Kdaj ste začeli rezbariti?	Začel sem kipariti pri 13–14 letih.
Kdo vas je navdušil?	/
Kako dolgo ste pri Detlih?	/
Kje ste se naučili rezbariti?	/
Ali je že kdo v vaši družini rezbaril?	/
Kako poteka rezbarjenje?	/
Imate kakšno svojo tehniko?	/
Katero orodje uporabljate in kje ga je mogoče dobiti?	Žepni nožek, svinčnik in oglje, motorno žago.
Kateri les uporabljate?	/
Kje dobite navdih/ideje za izdelke?	Kar si zamislim.
Lahko naštejete, kaj najraje izdelujete.	Miniaturene skulpturice, grafike.
Ali delate tudi po naročilu?	/
Kaj naredite s predmeti?	/
Sodelujete na razstavah?	/
Nam lahko pokažete kakšen izdelek?	/
Nam poveste kakšno zanimivost?	Sem član Združenja rezbarjev, modelarjev lesa Slovenije, ART Karinta Prevanje, Kungoških detlov in Likovnega društva Rogatec.
Ste pogrešali delo in druženje z Detli v času epidemije?	/
Ste v času epidemije ustvarjali sami doma?	/

PRILOGA 14

ZLOŽENKA: PREDSTAVITEV REZBARSKEGA UMETNIŠKEGA DRUŠTVA KUNGOŠKI DETLI IN RAZSTAVA IZDELKOV (18. 2. 2022, OSNOVNA ŠOLA)

12 VIRI IN LITERATURA

12.1 Viri

PAM, Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1781, Alojz Zoratti.

12.2 Tiskani viri

Jurik, Josefine (ed.), Jurik's Adress-Buch der Stadt Marburg, Marburg, 1884.

Kaltenbrunner, Theodor (ed.), Adressbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Marburg a/D, Marburg, 1898.

12.3 Literatura

Angelos Baš (ur.), Slovenski etnološki leksikon, 2007.

Edi Berk, Janez Bogataj, Janez Pukšič, Ljudska umetnost in obrti v Sloveniji, Domus, 1993.

Janez Bogataj, Mojstrovine Slovenije srečanje s sodobnimi rokodelci, Rokus, Ljubljana, 1999.

Janez Bogataj, 100 srečanj z dediščino, Prešernova družba v Ljubljani, 1993.

Andrej Hozjan, Mariborsko prebivalstvo do srede 18. stoletja, v: Maribor skozi čas I, Studia Historica Slovenica, Maribor, 2002, str. 11–42.

Martin Ivanič (ur.), Slovenski etnološki leksikon, Mladinska knjiga, Ljubljana.

Marjan Javornik (ur.), Enciklopedija Slovenije, št. 6, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1987.

Mirjana Koren, Kulturna dediščina mizarskih delavnic, Pokrajinski muzej Maribor, 2019.

Niko Kuret, Jaslice na Slovenskem, Družina, Ljubljana 1981.

Lipovšek (ur.), Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor, Slomškova družba, Maribor, 2009.

Maruška Markovčič, Podobarska delavnica Andreja in Ivana Cesarja v Mozirju od 1853 do 1936, v: Etnolog, Nova vrsta 8=59, številka 1, Ljubljana, 1998, str. 131–150.

Polona Sketelj, Vrata, prostorski in simbolni prehodi življenja, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, 2014.

Sašo Radovanovič, Mariborske ulice, Založba Kapital, Maribor, 2005.

Boštjan Roškar, Mizarska tehnologija med začetkom 17. in koncem 19. stoletja, v: **Tatjana Štefanič (ur.)**, Razkošje na podeželju, Pohištvo v Ptujskem gradu, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, Ptuj, 2014, str. 131–159.

Polona Vidmar, Liturgična oprema, v: Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor, Stolna župnija Maribor, 2009, str. 229–265.

Milan Železnik, Rezbarstvo 17. stoletja na Slovenskem, v: Zbornik za umetnostno zgodovino, VII, Ljubljana, 1965, str. 171–194.

12.3 Spletni viri

Egipčanski muzej Kairo, <https://www.egyptianmuseumcairo.com/egyptian-museum-cairo/artefacts/ceremonial-throne-of-tutankhamun/>,
<https://www.egyptianmuseumcairo.com/egyptian-museum-cairo/artefacts/chair-belonging-to-princess-satamun> (dostop: 1. 2. 2022).

Kamra, digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin, dostopno na:

<https://www.kamra.si/mm-elementi/vhod-v-cerkev-sv-jurija-7/#> (dostop: 14. 1. 2022).

Koordinator varstva nesnovne kulturne dediščine, Slovenski etnografski muzej, dostopno na: <http://www.nesnovnadediscina.si/> (dostop: 10. 9. 2021, 15. 12. 2021).

Look and learn, History Picture Archive, dostopno na:

<https://www.lookandlearn.com/history-images/M619540/Le-Vocabulaire-Illustre-Doreur-Gilder-Vergolder> (dostopno: 15. 1. 2022).

Lutkovno gledališče Maribor, dostopno na: <https://www.lg-mb.si/> (dostop: 4. 2. 2022)

Nadžupnija sv. Jurija Ptuj, dostopno na: <http://www.prostija-ptuj.si/index.php/onas/cerkev-sv-jurija-prostija> (dostop: 7. 1. 2022)

Občinski glas Kungota, dostopno na:

<https://www.kungota.si/Files/eMagazine/72/247545/Obcinski-glas-Kungota-St48-Februar-2020-Web.pdf> (dostop: 27. 12. 2021).

Pokrajinski muzej Maribor, dostopno na: <https://museum-mb.si/> (dostop: 28. 8. 2021).

RTV Slovenija, Film o Antonu Jezovšku, dostopno na: <https://www.rtvlo.si/zabava-in-slog/bilo-je-nekoc-na-obisku-pri-izdelovalcu-zogice-nogice-in-drugih-lutk/574603>, dostop: 4. 2. 2022)

Santdtique Rare Prints, dotopno na: [https://sandtique-rare-](https://sandtique-rare-printsandmaps.com/products/diderots-encyclopdie-wood-carving-tools-1751)

[printsandmaps.com/products/diderots-encyclopdie-wood-carving-tools-1751](https://sandtique-rare-printsandmaps.com/products/diderots-encyclopdie-wood-carving-tools-1751) (dostop: 15. 1. 2022).

Sigledal, portal slovenskega gledališča, dostopno na:

https://sigledal.org/geslo/Anton_Jezov%C5%A1ek. (dostop: 1. 2. 2022).

Slovenska biografija, Alojz Zoratti (1874–1960), dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874629/> (dostop: 10. 9. 2021).

Slovenska biografija, Angelo Zoratti (1874–1960), dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874778/> (dostop: 10. 9. 2021).

Slovenski etnografski muzej, dostopno na: <https://www.etno-muzej.si/sl/poslanstvo-in-zbiralna-politika> (dostop: 26. 8. 2021).

Spletni slovar fran.si, dostopno na: <https://fran.si/> (dostop: 1. 10. 2021, 13. 1. 2022).

Srednja lesarska šola Maribor, dostopno na: <https://srednja.lsmb.si/> (dostop: 16. 1. 2022).

The Metropolitan Museum of Art, New York, dostopno na:

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/193335> (dostop: 1. 2. 2022).

Višja lesarska šola Maribor, dostopno na: <https://visja.lsmb.si/> (dostop: 16. 1. 2022).

World Archaeology, dostopno na: <https://www.world-archaeology.com/museum/life-and-death-in-pompeii-and-herculaneum-ordinary-people-in-extraordinary-times/> (dostop: 1. 2. 2022).

12.4 Ustni viri

Dejan Car, inšpektor evangeličanska cerkev Selo

Nives Cvikl, muzejska svetovalka, Pokrajinski muzej Maribor

Bernard Geršak, cerkev sv. Janeza Krstnika, Maribor

Sabina Hudales, vodja izpostave, Javni sklad republike Slovenije za kulturne dejavnosti, izpostava Pesnica

Aleksander Jovanovič, vodič po zbirki Lutkovnega muzeja, Ljubljana

Dušan Knehtl, predsednik Rezbarskega umetniškega društva Kungoški detli, Zg. Kungota

Sonja Kogej Rus, vodja oddelka za muzejsko pedagogiko in andragogiko, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana

Beno Kolarič, Lectarstvo, medicinarstvo in svečarstvo Beno Kolarič, Maribor

Irma Langus Hribar, konservatorsko-restavratorska svetovalka, Narodni muzej Slovenije

Branko Maček, župnik, cerkev sv. Andreja, Svečina

Anton Majc, župnik, cerkev sv. Križa, Maribor

Matej Nastran, župnik, cerkev sv. Jožef, Maribor

Janez Papa, pater, bazilika Matere usmiljenja, frančiškanska cerkev v Mariboru

Zdenka Prevolšek, sestra, cerkev sv. Janeza Krstnika, Maribor

Žiga Rehar, konzervator-restavrator, Etnografski muzej Slovenije

Boštjan Roškar, konservatorsko-restavratorski svetovalec, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož

Renny Rovšnik, Oddelek za zgodovino in uporabno umetnost, Narodni muzej Slovenije

Metka Stergar, kustosinja, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož

Alois Stumfp, župnik, cerkev sv. Križa, Heiligenkreuz am Wassen, Avstrija

Matija Varl, vodja izpostave, Javni sklad republike Slovenije za kulturne dejavnosti,
izpostava Maribor

Člani Rezbarskega umetniškega društva Kungoški detli, Zg. Kungota (podrobne
informacije so v tabelah):

Rudi Bombek, Jožica Ferk (Kronika Kungoških detlov), Franc Ferlinc, Alojz Gabrovec,
Dušan Knehtl, Ivan Marksl, Marjan Marksl, Branislav Mežnar, Andrej Najvirt, Rudolf Novak,
Peter Osterveršnik, Zoran Petrovič, Jože Smrko